Academia de Ştiinţe a Moldovei
AKADEMOS
Revistă de ştiinţă, inovare, cultură şi artă

Prelegeri academice de Ziua Limbii Române 2005 - 2012

EDIŢIE SPECIALĂ
nr. 3(26), 2012

CUPRINS

Credem în izbânda Limbii Române!

Începând cu anul 2004, când fusesem ales preşedinte al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, am fost întrebat în repetate rânduri: De ce Academia nu-şi reiterează poziţia în privinţa limbii române?

De ce s-o facă? întrebam la rându-mi. La ce bun să revii mereu asupra unui adevăr indubitabil, dacă în 1996, Adunarea Generală a Academiei de Ştiinţe a Moldovei, prin declaraţia sa, a confirmat „opinia ştiinţifică argumentată a specialiştilor filologi din Republică şi de peste hotare (aprobată prin Hotărârea Prezidiului AŞM din 9.09.1994), potrivit căreia, denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este Limba Română".

De atunci încoace, poziţia Academiei de Ştiinţe a rămas fermă şi univocă. În plus, în 2005 a fost lansată o iniţiativă importantă ce s-a constituit deja într-o tradiţie – a rosti, într-o şedinţă festivă a Adunării AŞM, prelegeri academice de Ziua Limbii Române. Personalităţi ilustre s-au perindat de-a lungul anilor la tribuna Academiei de Ştiinţe cu impresionante conferinţe publice. În 2005 acesta a fost academicianul Silviu Berejan, în 2006 – membrul corespondent Anatol Ciobanu, în 2007 – Doctor Honoris Causa, membru titular post-mortem al AŞM Grigore Vieru, în 2008 – doctor habilitat în filologie Vasile Pavel, în 2009 – Doctor Honoris Causa al AŞM Ion Ungureanu, în 2010 – membrul de onoare al AŞM Adrian Păunescu, în 2011 – academicianul Mihai Cimpoi, în 2012 este invitat cu o prelegere poetul Nicolae Dabija, membrul de onoare al Academiei Române.

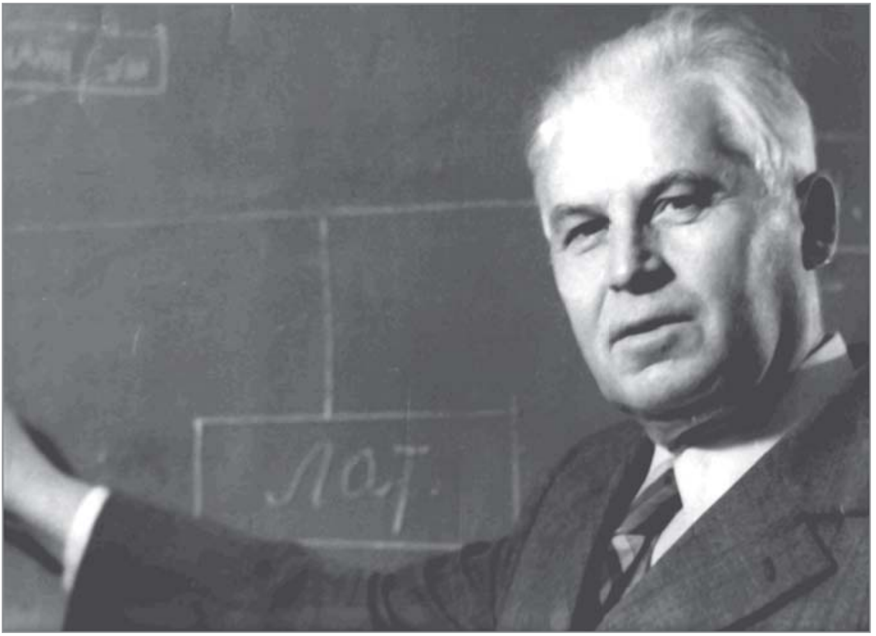
Toate aceste discursuri, care tălmăcesc fenomenul limbii ca pe unul inerent dezvoltării spirituale a unui popor, reprezintă nu doar un consistent material ştiinţific, ci şi un indispensabil suport didactic, deschizător de noi orizonturi educaţionale. Astfel stând lucrurile, Academia a decis tipărirea unui tiraj dublu al ediţiei speciale „Akademos" pentru a-l pune la dispoziţia a 500 de instituţii de învăţământ şi biblioteci publice.

Din păcate, nu reuşise să evolueze cu o prelegere în aula Academiei de Ziua Limbii Române academicianul Nicolae Corlăteanu, savant notoriu, patriarhul lingvisticii româneşti de dincoace de Prut. Iată de ce am considerat absolut oportun să inaugurăm această ediţie cu celebrul său „Testament", care exprimă, de fapt, mesajul întregii noastre societăţi: „Cred în izbânda limbii române şi a neamului românesc!"

Acad. Gheorghe DUCA, preşedintele AŞM

Țineți minte! – v-o spun în calitate de încercat drumeț pe întortocheatele căi ale basarabenilor – limba română este numele corect şi adevărat al limbii noastre şi ea trebuie să ne unească, să devină un izvor de bucurii pentru contemporani şi pentru cei ce vor veni după noi.

Nicolae Corlăteanu

Nicolae CORLĂTEANU

(14 mai 1915, com. Caracui, azi r-nul Hânceşti – 21 octombrie 2005, Chişinău)

Lingvist, domeniul ştiinţific: lingvistica română şi romanică.

Doctor habilitat în filologie (1965), profesor universitar (1966). Membru corespodent (1961) şi membru titular (1965) al Academiei de Ştiințe a Moldovei.

LAS VOUĂ MOŞTENIRE...

După vremea faptelor, a căutărilor şi a efortului creator, vine în viaţa omului o vreme a liniştii, a retrospecţiei şi a spovedaniei: port în sufletul meu experienţa amăruie a peste şaptezeci de ani de muncă ştiinţifică şi pedagogică şi voi să mă adresez – foştilor elevi şi studenţi, celor care cunosc lucrările şi activitatea mea, tineretului studios, tuturor oamenilor de bună credinţă – cu vorbele înţeleptului strămoş Marcus Tullius Cicero: *Ego plus quam feci, facere non possum*, adică „Mai mult decât am făcut, n-am putut face”.

Am recunoscut, în anii din urmă, că eu, fiind constrâns de regimul sovietic, am vorbit şi am scris despre „limba moldovenească”, deşi aveam în inimă (o ştiu mulţi dintre voi!) şi Ţara, şi limba, şi istoria întregului neam românesc. Eram, dragii mei, „supt vremi”, sub crunte vremi, eram – mai ales filologii – copiii nedoriţi ai unei realităţi istorice vitrege şi nu aveam voie să rostim răspicat întregul adevăr.

Astăzi timpurile s-au schimbat, trec anii… şi eu îmi amintesc tot mai des versurile nemuritoare ale lui Ienăchiţă Văcărescu:

„Las vouă moştenire
Creşterea limbii româneşti
Şi-a patriei cinstire”.

Le doresc învăţăceilor mei, cărora m-am străduit să le menţin trează conştiinţa de neam şi care muncesc acum în aşezămintele ştiinţifice de învăţământ, de cultură, în justiţie şi în instituţiile statului, să contribuie permanent la extinderea şi consolidarea adevărului că limba noastră literară, limba exemplară pe care o folosim şi o vor folosi şi generaţiile viitoare, limba lucrărilor literare şi ştiinţifice, limba documentelor administrative etc. este, precum susţine şi Academia de Ştiinţe a Moldovei, una singură şi se numeşte **Limba Română**, aceeaşi pentru toţi românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, transnistreni, cei din Banatul sârbesc, din Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Rusia, S.U.A. etc.).

Sunt la o vârstă înaintată şi mulţumesc Celui de Sus că mă are în pază şi că mă pot bucura de lumina Lui. Sunt recunoscător destinului că

am ajuns a fi contemporanul ideii de integrare europeană a Republicii Moldova, țară ai cărei reprezentanți oficiali beneficiază, în cadrul lucrărilor Consiliului Europei, ale altor foruri internaționale, de traduceri nu în pretinsa (de art. 13 al Constituției) limbă „moldovenească", ci în **limba literară română**, limbă aptă să exprime în chip civilizat această opțiune strategică, creând premise optime de comunicare dintre diferite națiuni şi culturi.

Cred că în condițiile actuale se impune, mai mult decât oricând în istoria Basarabiei, conlucrarea (inclusiv a partidelor politice) în problema denumirii limbii. Istoria însăşi reclamă acest obiectiv. Cei din fruntea țării sunt chemați să repare greşelile trecutului, de aceea mă adresez lor: fiți mai înțelepți, renunțați la vechile precepte, oficializați adevărul, faceți să dispară dintre noi, pentru totdeauna, „mărul discordiei"! Numai astfel vom redobândi demnitatea de cetățeni ai unui stat realmente liber, independent şi suveran. Țineți minte! – v-o spun în calitate de încercat drumeț pe întortocheatele căi ale basarabenilor – *limba română* este numele corect şi adevărat al limbii noastre şi ea trebuie să ne unească, să devină un izvor de bucurii pentru contemporani şi pentru cei ce vor veni după noi.

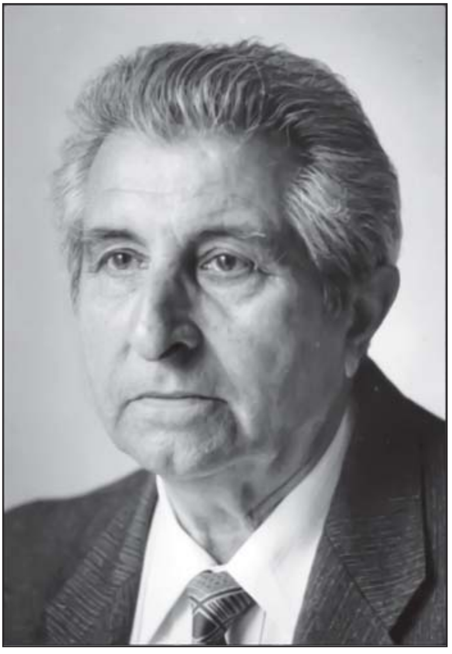
Eu cred, cred sincer în izbânda limbii române şi a neamului românesc!

Dixi et salvavi animam meam!

27 aprilie 2005

Coexistența, în cadrul unui stat ce se vrea suveran şi independent, a două limbi (ce funcționează paralel) dă naştere unor probleme serioase, căci statutul purtătorilor acestor limbi este diferit: unii beneficiază de privilegiul monolingvismului, iar ceilalți sunt constrânşi să utilizeze în comunicare ambele limbi...

Silviu Berejan

Silviu BEREJAN

(30 iulie 1927, s. Bălăbăneşti, azi Raionul Criuleni – 10 noiembrie 2007, Chişinău)

Lingvist, domeniul ştiințific: lingvistică romanică (în special română) şi slavă (în special rusă).

Doctor habilitat în filologie (1972), profesor universitar (1979). Membru corespondent (1989) şi membru titular (1992) al Academiei de Ştiințe a Moldovei.

DEGRADAREA VORBIRII ORALE ÎNTR-UN STAT, ÎN CARE FUNCŢIONEAZĂ PARALEL DOUĂ LIMBI OFICIALE

Deşi lingviştii serioşi şi imparţiali din toată lumea, atât cei din Vest, cât şi cei din Est, au recunoscut demult, că realitatea glotică din actuala Republica Moldova a fost dintotdeauna cea românească (indiferent de denumirile ce i s-au dat şi i se mai dau din considerente de ordin politic), continuă să se facă încercări (în fond, din partea nespecialiştilor) de a acredita ideea că vorbirea locală din RM **se distinge la nivel de limbă** de vorbirea general românească, comună pentru întregul spaţiu est-romanic.

Da, este adevărat, că un specific există, dar **nu la nivel de limbă** faţă de altă limbă, ci la nivel de dialect faţă de alte dialecte ale aceleiaşi limbi. Dar, după câte bine se ştie, specificul dialectal nu afectează unitatea şi integritatea limbii poporului care o vorbeşte, mai ales când pe baza tuturor varietăţilor locale, zonale, regionale ale acestei limbi s-a constituit o singură limbă de cultură, o limbă literară unică, pe care marele nostru compatriot E. Coşeriu a numit-o **exemplară**.

În cazul nostru însă specificul dialectal al vorbirii din regiune este acompaniat de o serie de trăsături, destul de numeroase, datorate influenţei limbii ruse din perioada de mai bine de un secol şi jumătate de stăpânire ţaristă şi sovietică.

Se înţelege că aceste două aspecte s-au făcut simţite în vorbirea românilor moldoveni ce locuiau în spaţiul dat sub dominaţie străină, situaţia lor fiind timp îndelungat departe de normalitate, căci oblăduirea Rusiei de după 1812 până în 1918 n-a putut să nu lase urme.

A avut de suferit, înainte de toate, aspectul vorbit al limbii, adică vorbirea orală, limba scrisă pe atunci neavând aici circulaţie.

În 1940 Basarabia, fiind încorporată (iarăşi forţat) de această dată în Uniunea Sovietică, nimereşte din nou sub influenţa masivă a limbii ruse. Şi iarăşi ponoasele le trage, întâi şi-ntâi, vorbirea curentă din zonă.

Drept consecinţă a traducerii în viaţă a politicii comuniste, aici, adică în URSS, îşi face apariţia un fenomen social foarte dubios, denumit

bilingvism, ce este, de regulă, unilateral şi are un efect nefast pentru purtătorii limbilor naționale, căci numai ei au fost puşi în situația de a deveni „bilingvi" (luăm termenul între ghilimele, deoarece practic majoritatea acestora nu cunoşteau în măsură suficientă nici limba maternă, nici limba oficială, unică în țară, adică rusa). Ca rezultat al acestui bilingvism, numit de propaganda sovietică „armonios" (care n-avea cum să fie armonios, din moment ce era unilateral), vorbitorii de limbă rusă nici n-au încercat, cel puțin, să însuşească vreuna din limbile naționale.

Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în RSS Moldovenească, doar că ceva mai târziu decât în celelalte republici unionale (în 1940, nu în 1918). Aici însă s-a întrecut măsura: odată cu denumirea nou-formatei republici (în urma ocupării Basarabiei de armata sovietică) s-a decis să fie schimbată şi denumirea limbii, folosită de toată populația, indiferent de originea etnică. În felul acesta s-a oficializat aşa-zisa „limbă moldovenească", pe care inițial n-a vorbit-o nimeni, considerând-o ridicolă.

Abia după război, când limba română a început a fi calificată drept „limbă a ocupanților fascişti" şi populației locale îi intrase frica în oase, ea s-a dezis de aceasta, limitându-se în procesul de comunicare la limba pocită, stâlcită, poluată cu rusisme de toată mâna, adusă în Basarabia „eliberată" de moldovenii sovietici din stânga Nistrului, veniți încoace, de regulă, în calitate de cadre de conducere şi de ideologi ai puterii Sovietelor. Această „limbă" nu mai era barem dialectală moldovenească, cum a fost şi cum este ea în prezent în Transnistria, ci un mijloc artificial de comunicare, chipurile o limbă „cultă", ticluită încă în RASSM la comanda Moscovei, o limbă care, după cum se credea, nu are nimic în comun cu româna, deşi în realitate era un erzaț de română, ce provoca râsul la populația de pe malul drept al Nistrului. Dar pentru conducerea sovietică acest lucru nu avea nicio importanță. Principalul era ca limba vorbită în noua republică unională să se preteze la denumirea de „moldovenească" (după numele formațiunii statale de curând întemeiate). Atitudinea dată a dus, cel puțin în primii ani postbelici, la degradarea totală (atât **calitativă**, cât şi **funcțională**) a limbii vorbite în spațiul examinat. Gradul ei de cunoaştere a atins cote extrem de scăzute, după cum şi sferele ei de funcționare în societate s-au îngustat la maximum,

ea fiind utilizată doar în mediul rural, la piață şi „la bucătărie", cum s-a spus mai târziu.

Ceea ce a permis ca această vorbire basarabeană – aşa schimonosită cum era – să-şi mențină totuşi esența românească, a fost conservarea structurii sale gramaticale, în special a morfologiei, căci în lingvistică e bine cunoscut faptul că orice enunț real poate fi determinat ca aparținând cutărei sau cutărei limbi nu după pronunție, nici după elementele de vocabular din care constă (şi care pot fi împrumuturi străine), nici după modelele de construcții sintactice (ce pot fi şi ele asimilate sub presiunea influenței din afară), ci **după gramatica** pe care se bazează legăturile dintre părțile componente ale enunțului, mai exact după formele morfologice aplicate unităților de limbă (inclusiv celor străine).

Acad. L. Şcerba ilustrează acest postulat printr-un singur exemplu, înregistrat de el la nemții care au locuit timp îndelungat în mediu rusesc. Enunțul *Bring die банка mit варенье von der полка im чулан*, deşi toate substantivele din componența lui sunt ruseşti, este simțit, după spusele lingvistului rus, ca fiind limbă germană, deoarece verbul şi toate instrumentele gramaticale sunt germane.[1]

Concluzia acestui postulat general lingvistic este cât se poate de optimistă: **oricât de puternică ar fi influența altei limbi şi oricâte elemente străine ar încorpora o limbă, aceasta rămâne să fie ea însăşi atâta timp, cât îşi păstrează gramatica**. Îndată ce dispare influența, limba poate reveni la normal. Pentru aceasta e nevoie doar de condiții de normalitate, care însă nu pot fi create în Basarabia. Ele, rămânând aceleaşi, degradarea vorbirii orale continuă.

Sub raport lingvistic denaturările, care au îndepărtat aspectul vorbit al limbii din spațiul fost (sau post) sovietic de matca comună a vorbirii româneşti din sud-estul Europei, sunt explicabile, dată fiind influența neîntreruptă (despre care s-a vorbit deja suficient de mult) a limbii ruse, culte şi vorbite, oficiale şi populare, **prestigioase** pe această palmă de pământ nu numai în trecutul amintit, ci şi în prezent.

Se ştie că într-o comunitate socială presiunea sistemului unei limbi

[1] Vezi L. V. Şcerba. *Языковая система и речевая деятельность*. Leningrad, 1974.

dominante (or, e clar pentru orişicine că rusa a avut statut recunoscut de limbă imperială) asupra unei limbi subordonate (căci anume româna în acest spaţiu are statut de limbă aborigenă[2]) se exercită din două direcţii:

1) **din exterior** (din cauza ambianţei permanente de limbă rusă din jur, purtătorii limbii române au fost constrânşi să devină „bilingvi”, deoarece numai prin însuşirea rusei puteau accede la o treaptă superioară în societate) şi

2) **din interior** (din cauza amestecului, în conştiinţa vorbitorilor mai mult sau mai puţin „bilingvi”, a două sisteme glotice diferite: cel al limbii materne neprestigioase pentru ei şi cel al limbii prestigioase „de cultură”, adică al rusei).

Ţinând cont de această influenţă constantă a limbii ruse asupra limbii române din Basarabia, se poate afirma că – şi în prezent încă – aici este utilizată preponderent vorbirea dialectală moldovenească (cu particularităţile ce-i sunt caracteristice), garnisită cu tot ce a putut infiltra ambianţa rusească în decursul anilor, adică o **vorbire amestecată** ce a apărut ca urmare a coexistenţei în conştiinţa vorbitorilor a două moduri de exprimare în toate mediile vitale. Anume această vorbire este mijlocul de comunicare orală dintre membrii societăţii moldoveneşti actuale în viaţa cotidiană şi în sferele sociale neinstituţionalizate (deoarece **la un nivel superior de cultură ea este impracticabilă**). Acest lucru este sesizat de o parte din vorbitori, afectându-i puternic, creându-le serioase (de multe ori ireversibile) **complexe de inferioritate naţională şi etnică** şi nepermiţându-le în multe cazuri să se realizeze plenar ca cetăţeni de valoare.[3]

Un număr considerabil de români basarabeni nu este, cu părere de rău,

[2] Termenii **imperială** și **aborigenă** aparţin lingvistului rus R. Piotrowski (vezi: *Sinergetica și ocrotirea limbii române în Republica Moldova*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, nr. 3, 1997, p. 92).

[3] Complexele de felul acesta, cum consideră pe bună dreptate știința psiholo-gică, au un efect distructiv asupra psihicului omenesc, „macină moralitatea omului din interior”, „ridică obstacole de netrecut în comunicarea cu alţi oameni”, „menţin constant o stare interioară apăsătoare” ce împovărează omul, „îl împiedică să se … simtă liber în exprimare” (vezi: A. Silvestru, *Victime ale bilingvismului: copiii complexaţi*, în „Limba română” (Chișinău), nr. 1, 1991, p. 119).

în stare nici în prezent să se exprime liber şi dezinvolt în limba maternă, cum o fac românii din Ţară (pe care unii îi admiră, alţii îi invidiază, iar alţii se înrăiesc şi devin românofobi, adică tocmai ceea ce-i trebuie puterii actuale). Faptul poate fi (şi este) observat cu uşurinţă de oricine e mai atent la modul de a se exprima al basarabenilor, în special în situaţiile de vorbire neinstituţionalizată. Abia din 1990 încoace a început să se resimtă şi în vorbirea din acest spaţiu dezinvoltura firească, mai ales în vorbirea celor mai tineri, neîmpovăraţi de acum de „bilingvismul obligatoriu" (cu caracter frustrant pentru voinţa vorbitorului). În rest, pentru masele largi populare de vorbitori situaţia continuă a fi şi azi aceeaşi, fără mari schimbări (auzi la tot pasul: *ne-au înmânat diplóme, mi-a trimis fiica o sută de dólari, au fost numiţi directóri noi, îmblăm în comandirovci, am fost la pleaj, douăzeci de minute la patru, lor aşa li-i vîgodno, în vacanţă s-au dus la România* şi multe-multe altele de aceeaşi factură). Este o situaţie încă ordinară în condiţiile noastre, deşi nu e deloc una normală pentru o ţară ce are limbă de stat, oficială, ce nu admite teoretic asemenea „libertăţi" de exprimare în sferele instituţionalizate. Este un fel de „calamitate naţională" pentru Republica Moldova, pe care multă lume de la noi n-o conştientizează nici până acum la adevăratele ei dimensiuni şi de care, din păcate, nu avem şanse să scăpăm curând.

Aşa s-au statornicit lucrurile de pe vremea Uniunii Sovietice (ba chiar de mai înainte!) şi altfel nici nu putea fi, deoarece aproape totul ce era legat într-un fel sau altul de cultură şi civilizaţie venea în acest spaţiu lingvistic dintre Prut şi Nistru aproape exclusiv prin ruşi şi de la ruşi, îmbrăcat fiind şi în haina respectivă, cea rusească (în decurs de zeci de ani, precum se ştie, accesul la sursele româneşti de cultură a fost blocat: nici cărţi, nici ziare, nici contacte culturale nu apăreau aici decât sporadic). Aşadar, toate golurile din vocabular (mai ales), create în procesul dezvoltării spirituale, inevitabile şi în societatea moldovenească locală, au fost completate (în lipsa materialului firesc din româna cultă, care între timp a evoluat enorm în comparaţie cu anii antebelici) din resursele corespunzătoare ruseşti, preluate de la vorbitorii de rusă, limbă ce funcţiona mereu alături, nestingherită, ba chiar plasându-se deasupra idiomului local, rustic şi primitiv.

În felul acesta, chiar cele mai elementare inovaţii legate de dezvoltarea

culturii în societatea basarabeană îşi găseau în păturile largi ale populației din Republica Moldova denominațiile respective ruseşti ce erau la îndemâna oricui (fără a apela la presă, la dicționare, la surse literare, la biblioteci). Echivalentele ruseşti pentru noțiunile noi, întâi şi întâi, pentru cele abstracte soluționau problemele ce apăreau în comunicare, pătrunzând neforțat în vorbirea curentă a moldovenilor, fără un efort special, ca o ieşire din impasul comunicativ de care se ciocneau aceştia la tot pasul, de vreme ce procesele administrative, economice, juridice, militare (mai puțin cele culturale) se efectuau în limba dominantă a statului sovietic, adică în rusă.

Împrumuturile masive (şi nu numai în vocabular), folosite de cele mai dese ori fără asimilare fonetică (fonetismul originar considerându-se mai prestigios!), au dus (ceea ce e deja mai grav) la dereglări ale însuşi sistemului limbii române din Basarabia (dereglări caracteristice, de altfel, şi pentru alte limbi naționale din fosta URSS), la deteriorarea mecanismelor sinergetice de autoreglare[4] a vorbirii din acest spațiu ce s-a manifestat în procese tipice: sărăcirea rezervelor lexicale cu compensarea lor din contul lexicului limbii dominante, simplificarea structurii sintactice a propoziției, chiar denaturarea unor raporturi gramaticale normative (cf. suprimarea articolului hotărât, inexistent în rusă, omiterea reprizei pronominale, improprii pentru ea ş.a.m.d.).

Aceste procese, deosebit de frecvente în fosta RSSM, sunt perpetuate şi astăzi în limba vorbită, căci prestigiul politico-cultural şi tehnico-ştiințific al limbii ruse în Moldova (ca şi în alte formațiuni statale post-sovietice) este în continuare extrem de înalt. Faptul se resimte cu atât mai mult cu cât, deşi limba rusă nu este legiferată oficial ca mijloc de comunicare între etniile conlocuitoare din teritoriu, de fapt, ea îndeplineşte această funcție şi nu numai la nivel particular, ci şi la cel statal. Mai trist e că, în ultimul timp, se accentuează din ce în ce mai mult tendințele de a reveni în această privință la situația existentă în URSS (şi nu fără susținerea tacită a cercurilor de conducere din republică).

Din considerentele expuse mai sus, unor basarabeni le pare că limba lor diferă de cea a vorbitorilor din România. Asta le permite diriguitorilor românofobi să-i manipuleze, băgându-le în cap ideea că limba vorbită în

[4] R. Piotrovski. *Op. cit.*, Ibidem.

Republica Moldova e o altă limbă în comparație cu româna. Mai ales că în mediul înconjurător nu se utilizează limba literară normată (cea a culturii scrise). Întrucât însă mediul înconjurător este atotcuprinzător, purtătorii limbii vorbite n-au unde se ascunde de el, decât acasă, dar şi aici fiecare membru al familiei aduce vorbirea din colectivele în care activează şi unde intră mereu în contact cu vorbitori de altă limbă şi chiar de aceeaşi limbă, dar pe care n-o posedă la nivelul cuvenit (deşi ea se învață în şcoli, se difuzează prin presă, radio şi televiziune, la spectacole publice, în publicații).

Ca rezultat, pentru limba vorbită în spațiul discutat sunt caracteristice – în afară de particularitățile dialectale moldoveneşti cunoscute de toți specialiştii (palatalizarea specifică a labialelor şi a dentalelor, reducerea diftongului *ea* la *e* în finală ş.a.) – rusismele mai vechi (tip *polcovnic*, *cinovnic*, *ucaz*, *cuhne*, *nacialnic*, *soveste* ş. a.) şi rusisme recente, cuvinte şi expresii întregi, folosite curent de majoritatea oamenilor simpli din această zonă a românismului (cum ar fi *curtcă*, *sumcă*, *cemodan*, *spravcă*, *napravlenie*, *zajigalcă*, *castrule*, *posudă*, *comandirovcă*, *vâcliuceşti svetu*, *s-o uvolnit de la zavod*). Acestea au intrat şi în limbajul unor intelectuali, cu toate că ele sunt inadmisibile în vorbirea (fie ea numită şi moldovenească) cât de cât îngrijită. Presiunea mediului se face simțită şi în fonetică care nu e doar dialectală, ci şi rusească în bună parte. Asta se referă, în special, la accentuare: cuvintele cu forme identice sau foarte apropiate ca formă sunt accentuate aproape toate ruseşte (*dólar* în loc de *dolár*). Li se păstrează în plus fonetismul rus (*iubilei* în loc de *jubileu*) sau li se schimbă genul după modelul din rusă (*pleaj* în loc de *plajă*). Sintaxa e doldora şi ea de construcții hibride, de calchieri oarbe, de schimonosiri de tot felul (*se primeşte nu bine*, *au precăutat întrebarea*, *primesc hotărâri*, *la mine asta-i tot* etc.). Dar, în afară de accentuarea rusească, mai avem şi accentuarea noastră autohtonă nenormativă de tipul *făcém* în loc de *fácem*, *transmitéți* în loc de *transmíteți*, care de asemenea supără urechea celor obişnuiți cu norma literară. Ca să nu mai amintim de păstrarea în continuare a formelor denaturate ale numelor proprii (*Olari*, *Ordelean*, *Sprânsean*, *Rața*, *Gamorari*, *Ghincul*, *Postolatii*, *Ciora*) şi de revenirea la formula rusească de adresare (*Petru Ivanovici*, *Viorel Mircevici*, *Olesea Aurelovna*).

Tocmai de aceea pretenția actuală de a se oficializa ca a doua limbă

de stat rusa ar duce la urmări catastrofale (pe lângă confruntări şi conflicte interetnice, la consolidarea complexelor de inferioritate cu consecințe nocive, despre care s-a vorbit mai sus, la aprofundarea procesului de oprimare morală a reprezentanților etniei băştinaşe de către reprezentanții etniei ruse).

Psihicul mai multor generații de moldoveni (adică, de români basarabeni) a fost şi aşa puternic afectat de aceste fenomene negative cu grave repercusiuni asupra vieții lor sociale şi culturale, prin care se şi explică folosirea unui vocabular extrem de sărac şi lipsa în vorbire a denumirilor de noțiuni abstracte (tip: *demnitate*, *permanent*, *convenabil*, *a felicita*), acestea fiind preluate aproape toate din rusă.

***

În încheiere am dori să formulăm nişte concluzii de natură teoretică, general-lingvistică ce explică şi argumentează totodată tezele concrete privind situația lingvistică actuală din Republica Moldova.

Limba reprezintă, spre deosebire de majoritatea sistemelor artificiale de transmitere a informației, un metasistem natural, dinamic, neechilibrat şi deschis. Datorită interacțiunii permanente şi schimbului de date cu alte sisteme informaționale, limba se află într-o stare de fluctuație continuă, balansând între sincronie şi diacronie, conservare şi modificare, caracter organizat şi entropie (= transformare ireversibilă), „ordine" şi „haos".

Dacă funcționează nestingherit, ea îşi păstrează coerența internă datorită acțiunii mecanismelor de autoreglare şi autoorganizare, adică a ceea ce este desemnat în ultimul timp în lingvistică prin termenul **sinergie**.

Dar în procesul funcționării într-o comunitate socială limba intră, de regulă, în interacțiune nu numai cu alte sisteme informaționale artificiale, ci şi cu sisteme naturale de transmitere a informației, adică cu alte limbi ce funcționează în aceeaşi comunitate. Astfel, atunci când în acelaşi mediu social coexistă două (sau, eventual, mai multe) limbi, vorbite de diferite etnii ce locuiesc compact, ele, în afară de rare – şi fericite – excepții (cum ar fi, de exemplu, situația celor patru limbi oficiale din Elveția), se confruntă şi se influențează reciproc, căci în mod obişnuit ele se polarizează, una devenind dominantă, iar altele (sau alta) subordonate (cunoscutul lingvist R. Piotrowski, cum s-a spus mai sus, o numeşte pe prima imperială, iar pe celelalte, respectiv, indigene sau aborigene).

Limba dominantă dispune de cele mai multe ori de nişte pârghii puternice de autoafirmare, cum sunt mijloacele de informare în masă, şcoala, procedurile judiciare, armata şi alte structuri de forţă, de care nu dispun limbile subordonate (sau limba subordonată).

Confruntarea dintre aceste limbi poartă, după cum afirmă autorul citat mai sus, un caracter dur, lipsit de compromisuri. Deseori contradicţiile şi chiar conflictele dintre ele se derulează după un scenariu ce contravine preceptelor politico-culturale ale puterii statale. Drept exemplu ar putea servi marginalizarea neoficială de către limba germană din Elveţia a limbii retoromane, care este a patra limbă de stat a ţării, protejată oficial pe toate liniile de autorităţi. Un exemplu şi mai paradoxal îl constituie corelaţia dintre limbile irlandeză şi engleză în Republica Irlanda. Aici irlandeza, care e susţinută de puterea administrativă a ţării în calitate de limbă de stat, se prezintă în realitate, din punct de vedere socio- şi psiholingvistic, ca o limbă indigenă (aborigenă), oprimată energic de limba engleză imperială.

Un material bogat pentru exemplificarea interacţiunii sinergetice bifurcaţionale dintre limba imperială şi limbile indigene oferă fosta URSS. Această interacţiune duce inevitabil la bilingvism (în sensul de cunoaştere paralelă a două limbi) şi uneori chiar la plurilingvism, care teoretic ar fi o binefacere, dacă în practică nu s-ar transforma în contrariul său.

Coexistenţa, în cadrul unui stat ce se vrea suveran şi independent, a două limbi (ce funcţionează paralel) dă naştere unor probleme serioase, căci statutul purtătorilor acestor limbi este diferit: unii beneficiază de privilegiul monolingvismului, iar ceilalţi sunt constrânşi să utilizeze în comunicare ambele limbi (cea maternă, devenind, de obicei prin forţa împrejurărilor, o limbă amestecată şi degradând de cele mai multe ori chiar în gura celor trecuţi prin şcoli, deoarece presiunea monolingvilor este permanentă şi foarte puternică).

În Republica Moldova prestigiul politico-economic şi cultural al limbii ruse a fost şi continuă să fie foarte înalt (o mare parte a cadrelor de conducere şi a demnitarilor de vârf ai statului recurg cu regularitate, chiar şi atunci când nu e deloc cazul, la utilizarea în medii oficiale a limbii ruse), fapt ce a determinat şi determină substanţial deteriorarea calitativă a limbii de cultură prin rusificarea terminologiilor naţionale în mai toate

domeniile vitale ale societății. Drept ilustrare elocventă a acestei stări de lucruri poate servi faptul, menționat recent şi în presă (*Jurnal de Chişinău,* 19 august a.c.), că instruirea militară a tinerilor din Armata Națională se efectuează în majoritatea unităților aproape exclusiv în limba rusă, adică în limba altui stat. Apare întrebarea, prin ce e națională atunci armata din Republica Moldova?

Rusificarea terminologiilor administrativ-cancelăreşti (de cancelarie) şi tehnico-ştiințifice, folosirea preponderentă şi omniprezența în toate mediile a terminologiilor ruse dezorganizează sistemele şi subsistemele limbii şi îl obligă pe purtătorul bilingv al limbii naționale să apeleze în procesul comunicării profesionale sau administrative la mijloacele respective din vorbirea monolingvilor.

Împestrițarea limbii bilingvilor cu împrumuturi lexicale nejustificate din limba ce funcționează paralel, folosite de cele mai multe ori fără asimilare fonetică (întrucât cu fonetismul originar ele sună, cum se crede, mai prestigios!) poate duce la dereglarea principalelor legități fonetico-fonologice şi lexico-gramaticale ale limbii naționale.

Deci, funcționarea oficială a limbii române şi a limbii ruse în Republica Moldova duce prin presiunea sistemului celei din urmă (purtătorii căreia sunt în cea mai mare parte monolingvi) la dezechilibrarea mecanismelor sinergetice de auto-organizare şi autoreglare a vorbirii reprezentanților limbii române, care constituie populația majoritară în republică (mai ales la sate).

Starea dată de lucruri generează în mod spontan o limbă amestecată (folosită numai de băştinaşi), impracticabilă la un nivel superior de cultură. Cu acest fenomen e foarte greu să lupți, deoarece şi cei ce trec prin şcoli şi utilizează în procesul muncii de zi cu zi limba română sunt contaminați de acest virus lingvistic care îi dă de gol în vorbirea curentă.

Asta explică vocabularul extrem de sărac al majorității maselor de vorbitori din Republica Moldova în comparație cu vorbitorii aceloraşi grupuri sociale din România, ceea ce demonstrează subcultura (subdezvoltarea) lingvistică a celor dintâi. Reprezentanții păturilor largi din Republica Moldova aproape că nu folosesc elemente de lexic abstract, ele fiind substituite în mediile moldoveneşti neinstituționalizate prin

echivalentele lor ruseşti, preluate de la vorbitorii de limbă rusă, întrucât pe cele naționale pur şi simplu nu le cunosc. Şi cum să le cunoască, dacă citesc foarte puțin româneşte, iar în ultimul timp, din cauza penuriei generale (mai ales a locuitorilor de la sate), nici televizorul nu-l pot viziona. În schimb, orăşenii băştinaşi citesc presa rusă şi ascultă nonstop „Русское радио". Mă rog, n-are nimeni nimic contra acestor lucruri: e dreptul constituțional al fiecăruia! Dar pentru când rămâne limba maternă?

Ți-e şi ruşine, scrie V. Dulgheru în „Literatura şi Arta" din 8 septembrie curent, cum moldovenii noştri cer, care mai de care, pe la chioşcuri ba «Комсомольская правда», ba «Толстушка», ba «Аргументы и факты» sau «Независимая Молдова», cum privesc doar emisiuni ruseşti (ce predomină în spațiul informațional basarabean). Şi rar de tot „Timpul" sau „Literatura şi Arta"!

Am avut ocazia să stau în vara aceasta vreo opt zile la Vadul lui Vodă şi-l tot trimiteam pe fiul meu la tarabele cu presă din zona plajei să ia vreun ziar din lumea noastră. Dar n-am avut parte preț de o săptămână întreagă de aşa ceva. Chioşcarul răspundea de fiecare dată româneşte, cu un pronunțat simț de vină, că nici nu comandă presa românească: „Nu se vinde aici". Aşa o fi! La singura în țară stațiune balneară…

30 august 2005, Chişinău, AŞM

A venit demult timpul ca în Parlamentul Republicii Moldova să se intervină cu o inițiativă legislativă privind revederea, reformularea art. 13 din Constituția noastră (votată în 1994). În noua redacție art. 13 ar suna în felul următor: „Limba oficială (de stat) a Republicii Moldova este Limba Română”.

Anatol Ciobanu

Anatol CIOBANU

(n. 14 mai 1934, com. Ruseni, azi r-nul Edineț)

Lingvist, domeniul științific: gramatica limbii române, lingvistică generală (contrastivă) şi sociolingvistică.

Doctor habilitat în filologie (1973), profesor universitar (1976). Membru corespondent al Academiei de Ştiințe a Moldovei (1992).

Laureat al Premiului Național (2012).

SITUAȚIA GLOTICĂ DUPĂ 15 ANI DE INDEPENDENȚĂ

A. Preliminarii

În Sfânta Scriptură citim:

1. La început era *Cuvântul*, şi *Cuvântul* era cu *Dumnezeu*, şi *Cuvântul* era *Dumnezeu*.

2. *El* era la început cu Dumnezeu.

3. Toate lucrurile au fost făcute prin *El*, şi nimic din ce a fost făcut, n-a fost făcut fără *El*.

4. *El* era viața, şi viața era lumina oamenilor.

(Evanghelia după Ioan, Cap. I, versetele 1-4)

Aşadar, *Cuvântul* lui Dumnezeu a zidit lumea. Scriitorul francez Anatol France scria că „nu există nimic pe lume mai tare decât cuvântul... el doboară pe cei mai puternici şi dărâmă cetăți; fără cuvânt lumea ar fi supusă unei forțe oarbe".

În creația noastră populară circulă o mulțime de expresii, maxime, proverbe etc. despre cuvânt: *cuvântul (vorba) dulce mult aduce; om de cuvânt: cuvinte de aur; cuvinte tari; cu drept cuvânt; în două cuvinte; schimb de cuvinte; a ține cuvânt; a înțelege de cuvânt; în puține cuvinte* etc.

Cuvântul poartă nebănuite potențe virtuale: el mobilizează sau îți paralizează activitatea, te avantajează sau te dezavantajează, îți face prieteni sau duşmani, îți uşurează sau îți complică existența etc. Iată de ce lexemele trebuie învățate şi asimilate cu toate sensurile lor primare şi secundare, pentru ca să putem găsi uşor, la necesitate, *cuvântul ce exprimă adevărul* (M. Eminescu). Talentatul şi valorosul nostru scriitor Aureliu Busuioc scrie:

Demult de tot mi-e teamă de cuvinte,
Unde-i cuvântul neştiut şi bun?
Dă-mi un cuvânt! înălțător, fierbinte
Să ard întreg în el, dac-am să-l spun!

(Poezia „Triptic")

Deseori se poate auzi întrebarea: câte cuvinte ale limbii materne trebuie să cunoască un om? Răspunsul la această intrigantă întrebare este foarte simplu: omul care se respectă trebuie să ştie cât mai multe cuvinte! Specialiştii englezi consideră că un om de rând, fără multă carte, poate să se descurce în viață cu numai 800 de cuvinte. Este ceea ce se numeşte *minimum minimorum*.

Astăzi, un om civilizat, cu studii preuniversitare, universitare şi postuniversitare se vede obligat să manevreze cu sute şi mii de cuvinte ce-i sunt de o necesitate stringentă în diferite situații şi anturaje ale vieții cotidiene privitor la cultura, economia, istoria, ştiința națională (şi nu numai!). Este imposibil a face sondaje speciale asupra fiecărui individ pentru a stabili câte lexeme cunoaşte. De aceea lingviştii recurg la simpla numărare a cuvintelor (excluzând, fireşte, repetarea lexemelor) în operele scrise de mare valoare. Vom prezenta unele din ele în ordine ascendentă:

Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu – 5 000 de cuvinte;

Biblia. Testamentul Vechi – 5 642 de cuvinte;

Homer în „Iliada" şi „Odiseea" – 9 000 de cuvinte;

Gogol Nicolai – în proză – 10 000 de cuvinte;

Shakespeare William – în poezie şi dramaturgie – 15 000 de cuvinte;

Esenin Serghei – în poezie – 19 000 de cuvinte;

Puşkin Alexandr – în poezie, proză, dramaturgie – 21 290 de cuvinte.

E de la sine înțeles că valoarea unei opere (mai ales literare) nu constă numai în numărul de cuvinte utilizate de autor, ci, în primul rând, depinde de măiestria scriitorului de a le îmbina în mod original, creând imagini nebănuite, ridicând expresivitatea şi afectivitatea fiecărei vocabule. Putem aminti în această ordine de idei că humuleşteanul Ion Creangă nu a recurs în scrierile lui la nici un neologism, dar ne-a lăsat o operă extrem de valoroasă, ce va sta în picioare atâta timp, cât va dăinui neamul românesc.

Aşadar, **cuvântul este elementul principal al limbii.** El se utilizează, de obicei, nu izolat ci *în îmbinări,* care, la rândul lor, constituie *enunțuri* (propoziții), *fraze*, ajungând până la urmă să creeze o *limbă*. Hegel a fost primul care a descoperit cele două dimensiuni fundamentale ale omului: *munca şi limbajul.*

Profesorul Eugen Coşeriu, comentând opera lui Hegel „Fenomenolo-

gia spiritului", notează că „Limba este prima formă de a ieşi din tine însuţi şi de a fi într-adevăr"[1].

Despre importanţa limbii ca element indispensabil al lui *homo sapiens* s-au scris adevărate elogii. Iată unele dintre ele cu referire la limba maternă.

Marele scriitor Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616) afirma că „În orice ştiinţă se intră pe uşa limbii". Aş adăuga că şi în viaţă, în general, „se intră pe uşa limbii".

Mai târziu, în sec. al XVIII-lea, filozoful şi logicianul francez Étiene Bonnot de Condillac (1715-1780) îi sfătuia pe tineri: *Veulez-vous apprendre les sciences avec facilité? – Commencez par apprendre votre langue!* „Doriţi să învăţaţi ştiinţele cu uşurinţă? – Începeţi prin a vă învăţa limba (maternă)".

E vorba deci de ceea ce numim:

lat. lingua mater

rom. limba maternă

fr. langue maternelle

it. lingua materna

sp. lengua materna

bul. Майчинь езukъ

ger. Muttersprache.

Dar să revenim *ad rem!*

După ce a fost recunoscută oficial identitatea lingvistică moldo-română (Vezi „Legislaţia lingvistică", adoptată la 31 august 1989) şi după ce în Declaraţia de Independenţă (adoptată la 27 august 1991) a fost menţionat faptul „privind decretarea limbii române ca limbă de stat" s-a pornit o nemaipomenit de activă şi entuziasmată mişcare de revitalizare glotică în Republica Moldova.

S-a prăbuşit cortina de fier de pe malul bătrânului Prut, s-au deschis larg porţile spre patrimoniul cultural, în sensul cel mai direct al cuvântului, şi s-a început procesul de asimilare activă a limbii noastre unice, a tradiţiilor, a obiceiurilor, a istoriei etc.

O situaţie similară a avut loc şi în teritoriile populate cu etnici minoritari.

---

[1]E. Coşeriu, *Lingvistica integrală*, Bucureşti, 1996, p. 30.

În **Declarația de Independență** stă înscris cu litere de aur că statul „Garantează exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale şi a libertății politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice şi religioase în conformitate cu prevederile Actului Final de la Helsinki şi ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă".

Acelaşi lucru a fost prevăzut mai târziu şi în Constituția Republicii Moldova din 1994, într-o serie de decrete prezidențiale şi hotărâri, ordonanțe ale guvernelor, pe parcursul anilor, referitor la constituirea unor Asociații culturale ale etnicilor minoritari: ucraineni, ruşi, găgăuzi, bulgari, evrei, polonezi, țigani, armeni etc.

În anii de Independență saltul nostru glotic este evident. Limba literară, limba în care se vorbeşte oficial este mult mai frumoasă, expresivă, nuanțată, corectă decât până acum. Am revenit la limbajele respective (juridic, medical, ştiințific, politic, social-administrativ, cultural-artistic etc., etc.), limbaje fără de care nu poate funcționa o cultură, o societate, o civilizație.

Să ne aducem aminte chiar de Academia de Ştiințe a Moldovei de prin anii '80 ai secolului trecut. Aici *stricto modo* nu exista stilul gnoseologic, căci aproape toate instituțiile ştiințifice, inclusiv administrația AŞM, funcționau, făceau cercetări, publicau studii în limba rusă (cu excepția parțială a instituțiilor umanistice).

În prezent peisajul glotic în Republica Moldova s-a schimbat, desigur: aproape toate sferele vieții economice, sociale, politice, culturale evoluează încet, dar înspre bine. Chiar şi în eşaloanele superioare de conducere, de la portar până la parlamentar, se poate vorbi (şi se vorbeşte, de fapt) în limba de stat, deşi, mai sunt destule persoane în funcții înalte, care, în anii de Independență, încă nu au însuşit limba română. Limba de stat s-a împământenit în organele puterii de stat şi ale administrației centrale, în multe organizații obşteşti, instituții de tot felul, în procedura penală, civilă şi a cazurilor administrative, în învățământul public, ştiință (academică şi universitară), în cultură în sensul cel mai larg al cuvântului.

E semnificativ că abia odată cu obținerea Independenței, după vreo 45 de ani de regim totalitar pe pământul nostru a răsunat liber limba populației majoritare. O victorie incredibilă!

Cu câtă pasiune şi inspiraţie a fost scris mesajul preşedintelui Republicii Moldova M. Snegur, prezentat Parlamentului în ziua de 27 aprilie 1995! Vom cita un singur alineat: „Oare această tendinţă firească a oricărui neam şi popor de a vorbi şi a scrie o limbă cultă poate fi străină voinţei neamului şi poporului nostru, cum încearcă unii să prezinte lucrurile? Oare părinte să fie acela care-şi doreşte ca fiul său să nu cunoască mai multe ca el? Oare făcând atâtea din puţinul pe care ni-l putem permite în condiţiile de astăzi, pentru dezvoltarea şi funcţionarea altor limbi vorbite pe teritoriul ţării, avem dreptul să ferecăm, în formule greşite, să sărăcim propriul grai, propria limbă?

Vă invit, domnilor deputaţi, să răsfoiţi textele stenogramelor cu alocuţiunile dumneavoastră de acum 4-5 ani. Vă asigur, veţi descoperi cu plăcere că noi toţi, cu greu, dar totuşi, din an în an învăţăm a vorbi şi a scrie mai corect. Aceasta s-a putut întâmpla doar datorită evoluţiei mediului lingvistic în viaţa noastră cotidiană şi nu fără însuşirea şi respectarea normelor limbii române, cu ajutorul dicţionarelor de limbă română, pentru diverse domenii, care sunt prezente astăzi pe masa fiecărui elev, student, profesor, specialist...”[2]. Un mesaj cu adevărat istoric!

***

În planul evoluţiei glotice pozitive în Republica Moldova ne spun uneori şi diferite personalităţi de peste Prut care ne vizitează ţara. Astfel, cunoscutul artist plastic, editor, scriitor Adam, fiind la Chişinău a şaptea oară, a dat un interviu săptămânalului „Literatura şi Arta”, în care, printre altele, a afirmat următoarele: „... în anii ’90 limba rusă era foarte mult discutată (vorbită – *A. C.*) în toate cercurile şi mă simţeam de parcă eram la Moscova. Cu cât vin observ că limba română câştigă tot mai mult teren, iar tânăra generaţie vorbeşte aproape, aproape româneşte.

Ba chiar vreau să Vă spun, spre bucuria nu numai a mea (ci şi a mai multor români) că şi emisiunile de televiziune din Basarabia sunt mai curate în limba română şi reporterii de televiziune basarabeni, vorbesc mult mai bine. E un lucru minunat”[3]. Opinii similare au exprimat şi alţi vizitatori de peste Prut sosiţi în Republica Moldova cu diferite ocazii.

---

[2] A. Ciobanu, *Antologia Filologică*, Chişinău: Litera, 2005, p. 402-403.

[3] *Literatura şi Arta*, *2* februarie 2006.

B. Toleranța glotică (lingvistică) şi consecințele ei în Republica Moldova

Trăim într-o **Republică Națională,** dar într-un mediu de interculturalitate, pentru că avem alături pe *găgăuzi, ucraineni, bulgari, ruşi, polonezi, evrei* ş.a. În asemenea situație, supraviețuirea noastră comună e posibilă doar prin organizarea unui autentic şi de înaltă ținută dialog, care ar conduce la eliminarea orişicăror tensiuni interetnice, direcționând viața spre progres, plenitudine, îmbogățire a fiecărei culturi.

Dar pentru a se realiza un dialog eficient, e necesar să se manifeste un spirit tolerant al celor care dialoghează, pentru ca, în ultimă analiză, să se obțină o înțelegere acceptabilă şi sapiențială.

În această ordine de idei, avem de observat că în Republica Moldova încă până la adoptarea Declarației de Independență (şi până în prezent) au fost lansate o serie de acte oficiale privind limba de stat şi limbile şi culturile etniilor conlocuitoare. Avem în vedere **Legislația Lingvistică** (din 1989) cu cele trei legi: *Cu privire la statutul limbii de stat, Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova* şi *Cu privire la revenirea la grafia latină.*

Deşi învechită moral şi depăşită ştiințific, Legislația Lingvistică (1989), pe de o parte, prevedea asigurarea de către stat a procesului de dezvoltare a culturilor etnicilor minoritari şi, pe de altă parte, îi obliga pe aceştia (elevi, studenți, funcționari de stat etc.) să studieze cât mai profund limba oficială (de stat) pentru a se putea mai lesne încadra în viața economică, socială, culturală, politică etc. a Republicii Moldova.

Dar tocmai aici, în problema glotică, s-au creat, în mod artificial, nişte situații pe de-a dreptul paradoxale, urmate de fricțiuni şi discuții sterile. Iată-le:

Paradoxul I

Deşi minoritarii au obținut toate drepturile şi susținerea organelor de resort de a-şi studia limbile materne (ucraineana, găgăuza, bulgara etc.), aceştia nu se prea grăbesc să deschidă şcoli, licee, gimnazii, colegii, etc. cu limbile lor de predare. În cel mai bun caz, limba şi literatura etnicilor minoritari se studiază ca obiect ordinar (uneori şi 1-2 discipline de program se predau în limba cutărei sau cutărei etnii).

Paradoxul II

Majoritatea părinților, care țin de etnii minoritare, îşi dau copiii nu la şcolile cu limba maternă de predare (totală sau parțială), ci în şcolile cu limba rusă de instruire sau în şcoli mixte.

Să recurgem la nişte date statistice.

Potrivit datelor statistice oficiale ale Ministerului Educației, Tineretului şi Sportului, în anul de studii 2001-2002 în învățământul preuniversitar din republică s-a constatat următorul coraport între elevii etnici şi limba de predare a şcolilor pe care ei le urmează.

• Elevi etnici *ucraineni* au fost 36 553, dintre care în şcolile cu limba rusă de predare au studiat 36 327, iar în şcolile ucraineşti doar 226 de elevi (etnia minoritară ucraineană constituie 8,4 la sută din toată populația Republicii Moldova).

• Elevi etnici *bulgari* au fost 10 558, dintre care şcolile ruse au urmat 10 486, iar şcolile cu limba bulgară de predare doar 71 de elevi (bulgarii ajung la 1,9 la sută din populația Republicii Moldova).

• Elevi etnici *găgăuzi* au fost 28 562 şi majoritatea din ei au urmat şcolile ruse, deoarece pe atunci în UTA Găgăuzia funcționau 50 de şcoli cu limba rusă de predare, 5 şcoli mixte (ruso-găgăuze) şi 1 şcoală cu limba română de predare (găgăuzii constituie 4,4 la sută din toată populația Republicii Moldova)[4].

În această ordine de idei este simptomatică, în general, situația din şcolile cu limba de predare rusă. În acelaşi an de studii elevi etnici *ruşi* în total erau 31 270, dar şcolile cu limba rusă de predare au urmat-o 124 900 de elevi. De unde această cifră razantă? Răspunsul e simplu: în şcolile ruseşti învățau 93 630 de copii de alte etnii decât cea rusă (de altfel, printre aceştia erau şi 15 019 din familiile de moldoveni-români).

Din cele relatate se poate lesne conchide că etniile minoritare din Republica Moldova se mai află sub presiunea şovinismului glotic de pe timpul regimului totalitarist, care demola limbile etnicilor minoritari, impunând „limba lui Ilici”. Deşi demult nu mai există la noi acel sistem, etnicii minoritari (în mare parte) mai continuă să-şi rusifice copiii, să-i facă

[4] *Timpul*, 5 mai 2005.

a ocoli limba lor maternă şi a neglija limba unică de stat (oficială), utilizând în mod public (şi în alte circumstanțe) limba unui alt stat – limba rusă.

Oricât ar fi de neverosimil, dar generațiile tinere de găgăuzi, ucraineni, bulgari, de regulă, nu pot şi unii nici nu vor să vorbească în limba maternă (a etniei respective) şi nici în limba de stat – română.

O atare situație glotică nu coagulează, ci dezmembrează societatea, nu fortifică statalitatea, ci o zdruncină, nu aduce pace, ci discordie, nu produce linişte, ci tensiune, ceea ce se poate încununa cu disensiuni indezirabile şi chiar periculoase de ordin etnic, politic, social, cultural etc.

Aici, ca şi în alte situații, se cere bunăvoință, înțelegere reciprocă, muncă de educație şi culturalizare, dar şi, accentuez, mai multă fermitate, voință politică din partea organelor administrative locale şi centrale.

Fără pedalarea acestor mecanisme, limba oficială va continua să fie neglijată, tinerii etnici minoritari vor continua să devină specialişti pregătiți în limba altui stat, tensiunea etno-culturală şi politică va continua să crească.

Ca un argument în sprijinul faptului că mulți copii ai etniilor minoritare urmează şcolile (liceele) cu limba rusă de instruire este şi următorul amănunt: numai la Universitatea de Stat din Moldova în anul de studii 2006-2007 absolvenții şcolilor ruse constituie 28 la sută, pe când ponderea etnicilor ruşi abia atinge în Republica Moldova (fără Transnistria) 5,8 la sută din toată populația.

Notă: Şi mai e ceva: pentru absolvenții şcolilor cu limba rusă de predare se rezervează 28 la sută (deci 28 din 100 de candidați). Şi la aceste 28 de locuri tineri din şcolile cu predare în limba română nu pot concura.

Apare din nou altă întrebare: se vor strădui oare elevii alolingvi din şcolile ruse să învețe limba de stat, dacă ei ştiu apriori că sunt asigurați cu 28 la sută din locurile de înscriere la studii?

Notă: Mulți şefi ai departamentelor de învățământ din raioanele de sud ale Moldovei se plâng că nu au cadre calificate, adică profesori de limba şi literatura română, deci nu are cine instrui generația tânără la limba română.

Vor fi având dreptate domnii conducători din teren, dar ciudățenia cea mare constă în faptul că uneori anume statul, prin acțiunile sale, stimulează abandonarea limbii române.

Un exemplu elocvent este Planul de Admitere la instituțiile de învățământ superior în 2006. Astfel „cea mai pronunțată reducere la Universitatea de Stat din Moldova este la 2 specialități – limba şi literatura română şi, respectiv, limba şi literatura rusă pentru ambele specialități. S-au dat de la buget 10 locuri. Atât. Mai sunt prevăzute nişte locuri la contract, dar problema e că la aceste specialități tinerii nu prea vin la contract”[5].

Aşadar, 10 locuri la Facultatea de Litere a USM! În istoria Universității de Stat din Moldova nu s-a înregistrat încă un caz similar!

Paradoxul III

Deşi, după cum am văzut *supra* şi după cum bine se ştie, *etnicii ruşi nu sunt lezați la noi în niciun fel,* totuşi se mai găsesc voci care trâmbițează despre **„rusofobia moldovenilor”.** Astfel, în decembrie 2005 şeful Departamentului probleme C.S.I., dl Veaceslav Covalenco, a declarat că Federația Rusă este preocupată de „naționalismul latent în Republica Moldova, care este în creştere”[6].

Această afirmație greşită şi răuvoitoare a primit o ripostă vehementă în paginile mass-media din Moldova chiar din partea cetățenilor noştri de etnie rusă. Consilierul municipal Victor Grebenşcikov scrie: „Un etnic rus sau o persoană care cunoaşte rusa poate să obțină în Republica Moldova studii la toate gradele, începând cu cel preşcolar până la cel universitar. Sunt mai multe publicații de limbă rusă, mai multe posturi de radio care emit în limba rusă decât în limba română.

Dacă noi comparăm situația glotică favorabilă pentru ruşii în Republica Moldova cu alte state din cadrul C.S.I., constatăm că la noi situația este cu mult mai bună. Când eram director general al Departamentului Relații Naționale, eu propuneam ca ruşii noştri să plece pentru câteva săptămâni în Țările Baltice, cu speranța că ei, revenind în Moldova, vor deveni mai patrioți”[7].

Mai e cazul să amintim că municipiul Chişinău, cu numai 720 000 de locuitori, are peste 30 de instituții ruse de învățământ preuniversitar, iar

---

[5] *Flux*, 21 iulie 2006., p. 5.

[6] *Moldova suverană*, 28 decembrie 2005, p. 3.

[7] *Moldova suverană*, 28 decembrie 2005, p. 3.

în Republica Moldova funcționează circa 282 de şcoli ruse şi 103 mixte! Aceasta-i manifestare de rusofobie?!

Notă: În multe ţări dezvoltate şi civilizate atitudinea Puterii față de cunoaşterea limbii oficiale a statului de către minoritari este foarte drastică.

În Olanda, de exemplu, se vehiculează cu succes ideea că limba olandeză este singura care ar trebui vorbită pe străzile din „Țara lalelelor", în şcoli, la muncă, peste tot. Ministrul Imigrației din Olanda Rita Verdonk consideră că impunerea unei astfel de condiții ar duce la accentuarea identității olandeze, dar şi la o mai bună funcționare a procesului de integrare a imigranților.

Tot în Olanda imigranții (fiecare în parte) „trebuie să scoată din buzunar 350 de euro pentru un test, care să dovedească bunele cunoştințe de limbă şi civilizație olandeză"[8].

Ideea olandeză a fost preluată şi de Germania, deşi aici a întâmpinat o rezistență din partea Uniunii Turcilor, care reprezintă cea mai numeroasă şi cea mai puternică minoritate din Germania. În țara aceasta sunt şcoli cu 90 la sută de copii negermani (în special, de origine turcă).

Şi totuşi, sindicatul profesorilor a votat pentru extinderea noului regulament „la nivel național apreciind că, de fapt, regulamentele sunt agreate de către părinți şi de către elevii care doresc să învețe cât mai bine limba germană"[9].

C. Câteva cuvinte despre corectitudinea lingvistică

Cine vorbeşte corect şi bine, acela gândeşte adecvat. Nu în zadar francezii zic: *Bien parler et bien penser est une même chause* –„A vorbi şi a gândi bine este acelaşi lucru".

Fiecare om cult este obligat să se subordoneze legilor limbii respective, să respecte normele ei literare. *Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră* (M. Eminescu).

În Roma Antică circula expresia „*Caesar non est supra grammaticam* (sau grammaticos)" – „împăratul nu este mai presus de gramatică", lansată de filologul Pomponius Marcellus (sec. I al e.n.) la adresa împăratului Claudius (41-54), când ultimul a comis un *lapsus linguae*.

[8] *Flux,* 2 februarie 2006, p. 3. Apud *Evenimentul zilei,* Bucureşti.

[9] Ibidem.

Replica a fost reluată la Conciliul de Konstanz de către arhiepiscopul Placentius la adresa lui Sigismund, rege al Ungariei (1387-1437), rege şi împărat german (1433-1437) şi rege al Boemiei (Cehiei) (1420-1437) care ar fi zis: „Ego sum rex Romanus et supra grammaticas!”, la care arhiepiscopul a parat cu tradiționala formulă: *Caesar non este supra grammaticam!*

Greşeli de cultivare a limbii se comit în medii de *bilingvism, trilingvism, polilingvism* unde are loc interferența limbilor, **Sprachvertauschung** – amestecul limbilor, după cum spunea lingvistul Schuchardt (1842-1927).

Aici intră în joc, desigur, şi situația demografică. Ne oprim la câteva cazuri de utilizări incorecte ale accentului.

Accentuarea paroxitonă a unor cuvinte oxitone

Putem auzi spunându-se: *autóbus* (corect: autobúz), *troléibus* (corect: troleibúz), *televízor* (corect: televizór), *preámbul* (corect: preambúl), *róbot* (corect: robót), *tráctor* (corect: tractór), *dúşman* (corect: duşmán), *bólnav* (corect: bolnáv), *şérvet* (corect: şervét), *antíhrist* (corect: antihríst), *mozáic* (corect: mozaíc), *recvíem* (corect: recviém) etc.

Accentuarea oxitona a unor cuvinte paroxitonice

De exemplu: *cumúl (a lucra prin cumúl)* – (corect: prin cúmul); *credít* (corect: crédit), *standárd* (corect: stándard), *voléi* (vólei), *zăhár* (záhăr). La această grupă de accentuare oxitona în locul celei corecte paroxitone se referă multe verbe de conjugarea a III-a terminate în vocala *-e* (tip: *a trece, a duce, a spune* etc.) Tocmai la aceste verbe, la modul indicativ şi conjunctiv timpul prezent pers. I-II pl. şi la modul imperativ, pers. II pl. se atesta în limba vorbita, în general, tendința de a deplasa accentul de pe penultima silaba pe ultima, pronunțându-se greşit: *noi trecém, voi trecéti; noi petrecém, voi petrecéți; noi conducém, voi conducéți; noi mergém, voi mergéți* etc. Acelaşi lucru îl constatam şi la modul conjunctiv: *noi să întoarcém, voi sa întoarcéți; noi sa desfacém, voi sa desfacéți; noi să introducém, voi sa introducéți* etc.

Accentuarea paroxitona a unor cuvinte cu accent proparoxitonic:

Diplóma – corect: díplomă;

Aúlă – corect: áulă;

Graníță – corect: gránițǎ;
Prícină – corect: pricínă;

Nota 1: Exista şi cuvinte cu accent fluctuant (dansant) de tipul: *áripă - arípă; épocă - epócă; regízor - regizór; carácter - caractér* etc. Ambele forme trebuie de fapt acceptate.

Nota 2: În limbajul colocvial întalnim şi tot felul de îmbinari de cuvinte, expresii certate cu normele limbii literare, unele dintre ele fiind calchiate din limba rusa. E vorba că nu toți vorbitorii, chiar trecuți prin şcoli, dispun de ceea ce germanii numesc *sprachgefiihl* „simțul limbii”. Câteva exemple:

1. Ion *lucrează inginer* (corect... *ca inginer*);
2. Eu *până ce* nu am nevoie de ochelari (corect... *deocamdată*);
3. Uzina *patronul căreia* (corect... *al cărei patron*);
4. *La mine* fratele este ofițer (corect... fratele meu este ofițer);
5. Aveți *careva* întrebări (corect... *unele*)?;
6. Eu *trăiesc* (?) la căminul nr. 9 *pe al treilea etaj* (corect... *stau* în căminul nr. 9 *la* etajul 3);
7. Am privit *pe* televizor (corect... *la*);
8. Vasile *l-a mulțumit pe Ion* pentru ajutor (corect... i-a mulțumit lui Ion);
9. Maria *îi invidiază Tamarei* (corect: Maria o invidiază pe Tamara).

Când vorbim de cultivarea limbii, să nu uităm două lucruri:

a) *Usus est tyrannus linguae* şi
b) *Usus est magister optimus.*

Marele compatriot al nostru, profesorul Eugen Coşeriu, nota, în repetate rânduri, că un adevărat savant lingvist nu are dreptul să stea închis în turnul său de fildeş şi să scrie numai pentru alți savanți. Se cuvine, zicea Coşeriu, „să avem interes [şi] pentru problemele practice, didactice ale limbii...” Şi mai departe continua: „Nici un aspect practic, nici un aspect al lingvisticii aplicate nu e nedemn de interesele lingvistului”[10]. Lui Coşeriu îi plăcea să repete cuvintele lui Leibniz (1646-1716), fondatorul Academi-

[10]*Analele Ştiințifice ale Universității A. I. Cuza din Iaşi,* Serie nouă, Secțiunea III, tom. 37-38. Lingvistica, 1991-1992.

ei de Ştiinţe din Berlin: **„Scientia quo magis theoretica, magis practica”** – *Ştiinţa cu cât este mai teoretică, cu atât este mai aplicativă*.

D. Câteva propuneri:

1. A venit demult timpul ca în Parlamentul Republicii Moldova să se intervină cu o iniţiativă legislativă privind revederea, **reformularea art. 13 din Constituţia noastră (votată în 1994)**. În noua redacţie art. 13 ar suna în felul următor: „Limba oficială (de stat) a Republicii Moldova este Limba Română”.

În sprijinul acestei propuneri s-au exprimat savanţii romanişti din Sankt Petersburg, Moscova, Kiev, Franţa, Germania, SUA, Italia etc.

Savanţii de la Academia de Ştiinţe a Moldovei de două ori s-au pronunţat prin votare, în 1994 şi în 1996 privind acceptarea glotonimului „limba română”. Cu permisiunea cititorului mă voi referi numai la spusele patriarhului filologilor din Republica Moldova, răposatul academician, profesor al tuturor profesorilor de limbă şi literatură română, Nicolae Corlăteanu (14.V.1915 – 21.X.2005).

Cu cinci ani înainte de a ne părăsi (2000), academicianul N. Corlăteanu scria: „M-aş încumeta să afirm că Parlamentul nostru a abuzat de drepturile sale, când şi-a asumat răspunderea de a fixa denumirea limbii literare (adică „limba moldovenească” – *A.C.*), care nu trebuie confundată nicidecum cu vorbirea obişnuită, de conversaţie în familie, pe stradă, în alte situaţii similare, vorbire care în ştiinţa limbii se numeşte *dialect, subdialect, grai, subgrai* etc. ...”.

Ideea este reluată de acad. N. Corlăteanu în celebrul său *Testament:* „Las vouă moştenire”, perfectat la 27 aprilie 2005, cu şase luni înainte de a pleca la Domnul. Citez: „Cred că în condiţiile actuale se impune, mai mult decât oricând în istoria Basarabiei concilierea (inclusiv a partidelor politice) în problema denumirii limbii. Istoria însăşi reclamă acest obiectiv. Cei din fruntea ţării sunt chemaţi să repare greşelile trecutului, de aceea mă adresez lor: fiţi mai înţelepţi, renunţaţi la vechile precepte, oficializaţi adevărul, faceţi să dispară dintre noi pentru totdeauna „mărul discordiei”. Numai astfel vom dobândi demnitatea de cetăţeni ai unui stat realmente liber, independent şi suveran.

Țineți minte! – v-o spun în calitate de încercat drumeț pe întortocheatele căi ale basarabenilor – Limba română este numele corect şi adevărat al limbii noastre...”[11].

Credem că sunt de prisos comentariile în cazul dat.

2. Din presă am aflat că domnilor de la Biroul de Relații Interetnice li s-a încredințat sa refacă, să pregătească o nouă variantă a Legislației Lingvistice din 1989.

Ca participant la întocmirea acestui foarte important şi controversat document în 1989, ştiu cât de mult s-a muncit atunci de către un numeros colectiv, format din savanți-lingvişti, istorici, jurişti, filozofi, scriitori, ziarişti, oameni de cultură etc., etc. Exista o numeroasă Comisie Interdepartamentală, subcomisii, un coordonator special – dl prof. Ion Borşevici, pe atunci rector al Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă”. O muncă titanică depusese acolo dr. habilitat, actualul academician Silviu Berejan şi, în general, Institutul de Lingvistică de la AŞM, catedrele respective de la Universitatea de Stat, de la alte instituții de învățământ superior. Iată de ce aş propune ca de revizuirea şi rescrierea Legislației Lingvistice (din 1989) să se ocupe, în primul rând, *specialiştii în materie* în colaborare cu unii reprezentanți de la Biroul de Relații Interetnice.

3. Deşi în anii de Independență s-au înregistrat unele succese incontestabile în situația glotică, totuşi limba de stat încă nu a devenit stăpână la ea acasă. În ultimii ani româna este scoasă parțial din publicitate, este ocolită în unele întreprinderi, birouri, instituții, companii, firme unde şefii nu sunt aborigeni.

Tirajele ziarelor, revistelor, cărților în limba oficială sunt mult mai mici decât cele în limba etnicilor ruşi.

În bibliotecile săteşti ajung foarte greu manualele, operele artistice, literatura didactică în grafia latină.

Practica din anii din urmă ne-a demonstrat cât de mult se poate face în orice domeniu al vieții, dacă se manifestă *voință politică* din partea Preşedinției, Parlamentului, Guvernului.

Ca reprezentant al Comunității Oamenilor de Ştiință mă adresez Pute-

[11] A. Ciobanu. *Antologie filologică. Limba română – adevărata mea Patrie*, Litera: Bucureşti-Chişinău, 2005, p. 983.

rii să ia în vizorul său problemele glotice, urmând să fie întreprinse măsuri concrete, pe teren, pentru lărgirea funcțiilor sociale ale limbii de stat (oficiale) şi ale limbilor locale.

De asemenea, să fie îndemnați şi chiar obligați etnicii minoritari, imigranții să studieze limba de stat în măsura necesităților de comunicare în câmpul muncii. Să evităm jenanta situație, întâlnită doar în fostele colonii, când minoritarii sosiți acolo şi constituind un procent infim în raport cu populația băştinaşă şi-au impus limba, ridicând-o la rang de oficială. De pildă, engleza e limbă oficială în Sierra Leone, unde băştinaşii constituie 98 la sută; în Zambia, Trinidad-Tobago – populația locală e de 97 la sută; în Zimbabve – 96 la sută etc., etc.

Şi limba franceză domină piața glotică în Niger, Mali, Congo, Benin ş.a.

4. Se vehiculează ideea de a legifera limba rusă ca a doua limbă oficială supranumită şi „de comunicare interetnică".

Avem de observat că în țările civilizate şi cu vechi tradiții de politică lingvistică, etnicii minoritari, diaspora, imigranții comunică la scară oficială numai în limba statului în care locuiesc.

Dacă *per absurdum* în Republica Moldova rusa va primi statutul de a doua limbă oficială, situația aceasta ar genera două lucruri:

a) nici etnicii noştri minoritari, nici imigranții nu vor mai dori să învețe „prima" limbă oficială şi

b) rusa va prelua (ca şi în perioada totalitaristă) toate (sau aproape toate) funcțiile social-comunicative în Republica Moldova, încetinindu-şi marşul triumfal prin a strâmtora, a marginaliza şi apoi a elimina totalmente limba română din uzul oficial (şi nu numai!).

Se cere opusă o rezistență dură Kremlinului şi Dumei de Stat a Federației Ruse care insistă ca Țările din C.S.I. să accepte ideea privind a doua limbă de stat – rusa.

5. Propun să se creeze **sub auspiciile Guvernului o Comisie Lingvistică** având denumirea „Protejarea limbii oficiale". În componența ei să intre specialişti de la Institutul de Filologie al Academiei de Ştiințe a Moldovei (inclusiv grupul de terminologi), de la universități (lingvişti, istorici,

filozofi, politologi, jurişti etc.), de la Uniunea Scriitorilor, de la Casa Limbii Române, de la Societatea Limba Noastră cea Română etc.

Misiunea Comisiei: a inspecta pe teren nivelul de cunoaştere şi utilizare a limbii oficiale în activitatea profesională a angajaților şi funcționarilor de stat de toate gradele; a acorda ajutor ştiințific, metodic, didactic privind însuşirea limbii de stat. Rezultatele controlului pe teren vor fi discutate ulterior la unele şedințe ale Comisiei „Protejarea limbii oficiale" şi ale Guvernului.

E. Încheiere

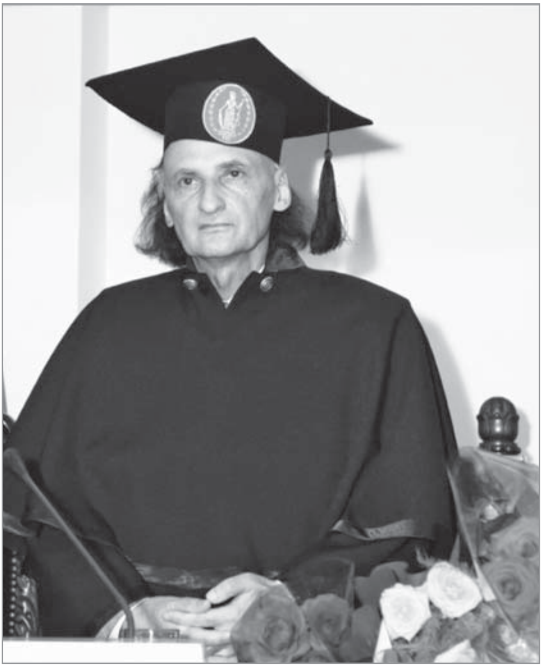
Limba este cel mai principal instrument de lucru şi de existență al fiecărui om, *„măsurariul civilizațiunii unui popor"* (M. Eminescu), *„mijlocul universal al circulației ideilor şi impresiilor"* (B. P. Hasdeu), *„mişcător al învățăturii şi al înaintării"* (Al. Mateevici).

Trebuie să sperăm că Academia noastră, reformată şi devenită Forul principal al ştiinței din Republica Moldova, va reuşi să solidifice forțele elitei savante, care va reconfirma unitatea glotică şi etnică atât a populației majoritare, cât şi a etniilor minoritare de pe teritoriul național al Moldovei. Numai în condițiile când se rezolvă echitabil problemele de limbă maternă, de istorie, cetățeanul de rând începe, cu adevărat, să-şi iubească Patria, căci după opinia lui Barbu Delavrancea (1858-1918), „Patria nu este pământul pe care trăim din întâmplare, ci acel ***plămădit*** cu sângele şi întărit cu oasele înaintaşilor noştri" (subl. n. – *A.C.*).

27 august 2006, Chişinău, AŞM

Ştiu că harul pe care mi l-a dăruit Dumnezeu este atât cât îl am. Dar limba şi literatura română, şi nu cea „moldovenească”, mi-au dat totul. Am răsărit ca poet din frumusețea, bogăția şi tainele Limbii Române, căreia îi vor rămâne îndatorat până la capătul vieții.

Crigore Vieru

Grigore VIERU

(14 februarie 1935, s. Pererâta, fostul județ Hotin, România – 18 ianuarie 2009, Chişinău)

Poet, cu impact literar şi social deosebit. La sfârşitul anilor ‘80, contribuie, prin poezie, publicistică şi cântec, la deşteptarea conştiinței naționale a românilor basarabeni. Luptător consecvent pentru cauza limbii române în Basarabia.

Membru corespondent al Academiei Române (1993), Doctor Honoris Causa (2007), membru titular post-mortem (2011) al AŞM.

LIMBA ROMÂNĂ, OASTEA NOASTRĂ NAȚIONALĂ

– Stimate domnule preşedinte al Academiei de Ştiințe a Moldovei, Gheorghe Duca!

Onorat Consiliu suprem pentru ştiință!

Stimate domnule preşedinte al Academiei Române, Eugen Simion!

Stimați colegi academicieni!

Iubiți frați!

O tulburătoare parabolă biblică, pe care o desprindem din comoara înțelepciunii regelui Solomon, sună astfel: **„…atunci au venit două femei desfrânate la rege şi au stat înaintea lui. Şi a zis una dintre femei: „Rogu-mă, domnul meu, noi trăim într-o casă; şi eu am născut la ea, în casa aceea. A treia zi după ce am născut eu, a născut şi această femeie şi eram împreună şi nu era nimeni străin cu noi în casă, afară de amândouă. Însă noaptea a murit fiul acestei femei, căci a adormit peste el. Şi s-a sculat ea pe la miezul nopții şi mi-a luat pe fiul meu de lângă mine, când eu, roaba ta, dormeam, şi l-a pus pe-al ei la pieptul meu. Dimineața când m-am sculat ca să-mi alăptez fiul, iată, el era mort; iar când m-am uitat la el mai bine dimineața, acesta nu era fiul meu, pe care-l născusem”. Iar cealaltă femeie a zis: „Ba nu, fiul meu e viu, iar fiul tău e mort!”. Iar aceasta îi zicea: „Ba nu, fiul tău este mort şi al meu este viu!”.**

(…) Apoi a zis Solomon: „Dați-mi o sabie”, şi i s-a adus regelui o sabie. Şi a zis regele: „Tăiați copilul cel viu în două şi dați o jumătate din el uneia şi o jumătate din el celeilalte!”.

Şi a răspuns femeia al cărui fiu era viu regelui – căci i se rupea inima de milă pentru fiul ei: „Rogu-mă, domnul meu, dați-i ei acest prunc viu şi nu-l omorâți!”. Iar cealaltă a zis: „Ca să nu fie nici al meu, nici al ei, tăiați-l!”. Şi regele a zis (arătând spre prima femeie): „Dați-i acesteia copilul cel viu, căci aceasta este mama lui!”.

Conotația acestei geniale metafore biblice pare să izvorască din

tragismul Limbii Române de pe teritoriul Republicii Moldova. Ca şi în Sfânta Scriptură, la noi, în Basarabia, copilul viu, care este Limba Română, fusese furat tot pe întuneric. Şi tot el, care este aceeaşi Limbă Română, murise nu pentru că Basarabia adormise peste el, ci pentru că peste ființa lui se lăsase giganticul trup țarist. Singura neasemănare între pilda biblică şi **dramaticele** noastre realități lingvistice este aceea că şi România, şi Basarabia n-au născut în desfrânare cei doi copii, care, de fapt, era şi este unul singur şi se numeşte Limba Română. **„Tot ce este frumos poartă ponos!”**, zicea Anton Pann. Cu alte cuvinte, tot ce este frumos poartă în sine sământa suferinței şi a jertfei. Exemplul cel mai potrivit în această privință îl reprezintă Brâncoveanu, Eminescu, Avram Iancu, Iorga…

Din păcate, în strivitorul întuneric țarist ce acoperise Basarabia lipsea un Solomon al nostru. Țarul nu putea fi Solomon. De altfel, el însuşi tăiase în două miraculoasa ființă, care, din vrerea şi mila Lui Dumnezeu, se numeşte Limba Română. Tot țarul a dat istoricei noastre Limbi un alt nume: „limba moldovenească”. Cred că nu este cazul să explicăm de ce s-a recurs la acest criminal procedeu. Motivul este arhicunoscut.

Noul nume al Limbii Române în Basarabia de sub ocupația țaristă, apoi de sub cea sovietică jigneşte un popor ce a trudit la zidirea Limbii noastre istorice, dar şi memoria celor care, prin har şi jertfă, au remodelat-o, dându-i o desăvârşire deplină, aşezând-o în rândul celor mai civilizate limbi ale lumii. Să pomenim numele doar a câțiva ctitori: Varlaam, Dosoftei, Neculce, Miron Costin, Cantemir, Eminescu, Alecsandri, Creangă, B.P. Hasdeu, Alecu Russo, Sadoveanu, Coşbuc, Arghezi, Blaga, Bacovia, Goga, Rebreanu, Cezar Petrescu, Călinescu, Perpessicius, Preda, Eugen Barbu, Zaharia Stancu, Ştefan Bănulescu, Labiş, Stănescu, Sorescu, Ioan Alexandru, ca să ne referim numai la clasicii plecați la strămoşi.

Aceeaşi jignire apărătorii falsului glotonim aduc şi savanților străini, care, prin competența şi cinstea lor, ştiu mai bine decât cățeluşii noştri „teoreticieni” cum se numeşte corect Limba lăsată nouă moştenire.

Se pune fireasca şi logica întrebare: cum şi de unde s-a iscat în Basarabia o altă Limbă decât cea Română?! Au declarat oare cândva Stamati, Donici, Stere, Mateevici că scrisul lor este altul decât cel românesc?! Ați găsit undeva

nişte mărturisiri în care Eminescu, Alecsandri, Creangă, B.P. Hasdeu, Alecu Russo, Sadoveanu, Bacovia vorbesc de *limba moldovenească?*

Este adevărat că există un *grai moldovenesc*, care mi-e atât de drag, aşa cum există unul transilvănean, muntenesc, bănățean sau oltenesc. Dar Limba este una singură, şi ea se numeşte *Română*. Să lăsăm mai bine să vorbească ctitorii şi şlefuitorii Limbii Române, care sunt marii cărturari, scriitori clasici şi moderni, lingviştii notorii: **„Dragoş a adus în Țara Moldovei româneasca limbă”** (Dosoftei, 1642-1693); **„…măcară că ne răspundem acum moldoveni; iar nu întrebăm: ştii moldoveneşte? Ce: ştii româneşte?”** (Miron Costin, 1633-1691); **„…moldovenii, ardelenii şi muntenii alcătuiesc un popor întreg şi aceeaşi limbă”** (Alecu Russo, 1819-1859); **„…simplul fapt că noi, românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, „una singură”, ca nealte popoare şi aceasta în oceane de popoare străine ce ne înconjoară, e dovadă destulă că aşa voim să fim şi nu altfel”** (Eminescu, 1850-1889); **„Cugetarea românească / Are portul românesc. / Nu lăsați dar s-o ciuntească / Cei ce limba ne-o pocesc”** (Bogdan-Petriceicu Hasdeu, 1838-1907); **„N-avem două limbi şi două literaturi, ci numai una, aceeaşi ca cea de peste Prut”** (Mateevici, 1888-1917); **„Pe vremea aceea, în şcolile din Basarabia, nu numai că dispăruse predarea limbii româneşti, dar nu era iertată elevilor întrebuințarea limbii materne nici chiar între ei”** (Constantin Stere, 1865-1936); **„Teza existenței unei limbi moldoveneşti diferite de limba română este, atunci când e de bună credință, o iluzie şi o greşeală, cel puțin extrem de naivă; iar când e de rea credință, e o fraudă ştiințifică”** (Eugeniu Coşeriu, 1921-2002); **„Adevărul e că nu sunt două limbi identice cu numiri diferite, ci o singură limbă de cultură şi că ea are o singură denumire – LIMBA ROMÂNĂ”** (Silviu Berejan, n. 1927). Să cităm şi afirmațiile unui clasic în viață care este Ion Druță (n. 1928) inserate în eseul Domniei sale *Răscrucea celor proşti:* **„Cum o numim până la urmă? Fireşte, limba română. După ce am călătorit prin mai multe imperii, ne folosim de limba fiartă şi cizelată de frații de peste Prut în cazanele naționale”.** Iată ce zice un alt scriitor, academician, Mihai Cimpoi, atins şi el, ca şi Druță, de aripa geniului: **„Limba română este rostirea esențială a ființei poporului nostru, din**

care putem deduce modul său de a gândi, de a simți şi de a exista *în* şi *întru* istorie” (Mihai Cimpoi, n. 1942); **„Cetatea care ne-a ținut mereu trează conştiința de apartenență la un neam eroic, bimilenar, cetatea care ne-a făcut să rezistăm în fața tuturor puhoaielor nivelatoare, din orice parte ar fi pornit spre noi, a fost limba noastră – cetate de neînvins a românului.”** (Nicolae Mătcaş, n. 1940); **„Se fac referiri la argumente, dar argumentele se iau din diferite sfere, şi ele, formal, parcă permit să tragem concluzii de diferită natură. Însă, până la urmă, formula şi concluzia definitivă trebuie să fie una - cea care se bazează pe tradiția istorică, cea care se sprijină pe argumentul ştiințific. De aceea, denumirea limbii literare, a limbii în care au scris toți clasicii noştri, toți oamenii de cultură a fost şi rămâne una: limba română”** (Haralambie Corbu, n. 1930); **„Limba fiecărei etnii este creația sa cea mai profundă, cea mai semnificativă, cea mai bogată şi cea mai dăruită de harul frumuseții şi al binelui”** (Valeriu Rusu, n. 1935); **„Există o singură limbă vorbită de la Nistru până la Tisa şi până hăt peste Nistru – Limba cea Maternă care e Româna”** (Ion Dumeniuc, n.1936)**; „Fără îndoială, nu e absolut nimic condamnabil în faptul că cineva foloseşte expresiile „vorbire moldovenească”, „a vorbi moldoveneşte”, căci ele corespund unei realități incontestabile. Ba din contra, avem tot temeiul să ne mândrim că suntem moldoveni, că avem un fel al nostru de a fi şi de a vorbi. Dar când e vorba de denumirea oficială (...) trebuie folosit doar termenul de *limbă română*”** (Ion Ețcu, n. 1935; Alexandru Dârul, n. 1929); **„Cuvintele, ca tot ce e viu, au nevoie de mediul favorabil de viață, exprimând o stare spirituală, o gândire”** (Ion Vatamanu, 1937-1993).

Va rămâne în istoria națională şi aderarea la Limba Română a primului preşedinte al Republicii Moldova, Mircea Snegur: **„Este lesne de înțeles că noțiunea de „limbă maternă” din art. 13 al Constituției ține nu atât de un termen ştiințific, cât de unul politic… Limba Română este numele corect al limbii noastre istorice, literare, de cultură şi scriere”.**

Am vizionat spectacolul *Oltea* montat la Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chişinău şi la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți după piesa lui Andrei Strâmbeanu cu acelaşi nume, piesă care, după

mine, va intra în Fondul de aur al dramaturgiei româneşti. Mă întreb în ce limbă vorbea mama lui Ştefan cel Mare, Oltea, care olteancă era, cu tatăl lui, moldovean, trăgându-se din viță ardelenească: olteneşte, moldoveneşte, ardeleneşte?! Ni-e jenă să mai discutăm acest subiect (al limbii moldoveneşti), clar şi pentru un copil din clasele primare. Ştiu că harul pe care mi l-a dăruit Dumnezeu este atât cât îl am. Dar limba şi literatura română, şi nu cea „moldovenească”, mi-au dat totul. Am răsărit ca poet din frumusețea, bogăția şi tainele Limbii Române, căreia îi voi rămâne îndatorat până la capătul vieții.

Prima victimă în şirul de jertfe în lupta pentru Limba Română a fost poetul Nicolai Costenco. Numai pentru faptul că, în 1940, a declarat că nu există nicio diferență între limba moldovenească şi cea română fusese condamnat la 25 de ani de surghiun siberian. Dându-şi duhul Stalin, poetul îndurase urgiile infernului numai 15 ani din cei 25.

Teroarea împotriva limbii noastre a continuat multă vreme după moartea lui Stalin. Prin anii ’70 ai secolului trecut, una dintre cele mai bune profesoare de limbă şi literatură „moldovenească”, Elena Vasilache, de la Şcoala-Internat din Chişinău, umilită şi scuipată în suflet, a fost transferată la o şcoală auxiliară pentru „păcatul” că elevii îi adresaseră la 8 Martie o felicitare scrisă cu caractere latine. O altă eminentă profesoară, doamna Popescu de la o şcoală din Poşta Veche, avusese tot prin acei ani o frumoasă idee: profesorii care făceau greşeli de limbă în exprimare erau obligați să arunce într-o puşculiță specială, aflată în cancelaria şcolii, câte 10 copeici. Aprobaseră cu toții această idee. Jocul a mers bine şi cu folos până oficialitățile sancționaseră profesoara pentru nevinovata idee.

Regretatul actor Gheorghe Siminel fusese scos din pâine pentru „vina” de a-şi exprima cu litere latine admirația pentru Georgia într-un caiet de impresii. A rămas multă vreme muritor de foame.

Gheorghe Cincilei, director al Muzeului de Literatură de pe lângă Uniunea Scriitorilor – pentru „păcatul” de a completa fondurile Muzeului cu literatură de dincolo de Prut.

Acestea nu erau cazuri izolate. Am alcătuit un volum masiv adunându-le la un loc pe toate. Citām un fragment din consistentele note pentru un portret intitulate *Omul potrivit la locul potrivit* de Alexandru Bantoş, în

care strălucitul publicist desenează chipul spiritual al unuia dintre cei mai de seamă lingvişti români, Silviu Berejan, care în curând va păşi pragul celui de-al nouălea deceniu de viață. Să ne trăiți, maestre! „În RSSM, în special după cunoscutele evenimente din 1968, sunt interzise sau trecute la fondurile secrete speciale ale bibliotecilor cărțile româneşti, inclusiv sau mai ales cele din domeniul lingvisticii, dicționarele explicative sau bilingve (ruso-româneşti), editate la Bucureşti. La Universitatea de Stat din Moldova, de exemplu, studenții puteau consulta cărți româneşti doar cu permisiunea conducerii facultății şi chiar a rectoratului. În căminele instituțiilor de învățământ, în redacțiile mass-media, în special ale Radioteleviziunii de la Chişinău, principală şi foarte influentă maşină ideologică – se organizau periodic razii având drept scop depistarea „diversioniştilor antisovietici", adică a posesorilor de carte românească, şi, ulterior, pedepsirea celor care citeau sau scriau cu alfabet latin. Studenții „prinşi în flagrant delict" erau, de regulă, exmatriculați, jurnaliştii şi funcționarii concediați. Cu toții fiind calificați „naționalişti", intrau în vizorul K.G.B-ului. Cu sau fără motiv, persoanele „cu vederi româneşti" aveau viitorul compromis (aşa s-a întâmplat cu G.R., student la universitate, care, surprins că la ore conspecta în română, a fost exmatriculat, fapt ce i-a marcat întregul destin). Calificativul de naționalist român putea fi atribuit oricui, indiferent de apartenența etnică. Semnificativ în acest sens este cazul evreilor M.M. şi S.Ş. din secția de traduceri a redacției Actualități a Radioteleviziunii, cărora li s-a aplicat stigmatul de „naționalist român", pentru că în urma unui control s-a stabilit că utilizau „clandestin" dicționare... româneşti. De asemenea, jurnaliştii erau avertizați permanent că vor fi pedepsiți, inclusiv disponibilizați, dacă vor folosi în texte sau emisiuni cuvinte româneşti, în categoria acestora intrând neologismele, sinonimele, precum şi cuvinte din lexicul românesc al limbajelor de specialitate, dându-se preferință, evident, echivalentelor „moldoveneşti", de fapt, calchierilor după limba rusă incluse cu forța în uzul cotidian.

...Ziarul *Moldova suverană* publicase o variantă a Legislației lingvistice în redacția Institutului de Lingvistică, în care se preciza că numele corect al limbii noastre este româna, fapt ce a condus la demiterea redactorului-şef,

Tudor Țopa, urmată de o „rebeliune” a ziariştilor de la Casa Presei, care obținuseră repunerea în funcție a „nedisciplinatului” şef.

În cadrul durerosaselor consemnări de mai sus se înscrie perfect următorul exemplu: Nicolae Dabija, Vasile Romanciuc, Aurelian Silvestru, Ion Vicol fuseseră exmatriculați de la facultate din acelaşi motiv de „naționalism”. Ei nu erau singurii tineri care avuseseră de suferit.

Un mare curaj bărbătesc a demonstrat generația lui Andrei Lupan readucând în spațiul basarabean, în 1956, o parte din clasicii literaturii române – Eminescu, Alecsandri, Creangă, B.P. Hasdeu, Cantemir, Alecu Russo, Negruzzi, Stamati, Alexandru Donici, pe care generația din care fac parte i-a cunoscut abia la facultate. Prin acest gest național, generația Lupan se spală de păcatele ideologice. Mai tinerii scriitori de azi, dar şi unii mai vârstnici se tot împiedică de Lupan. Or, dacă activau şi ei în aceleaşi condiții draconice, cu siguranță că se alegeau cu aceleaşi păcate.

Un coleg de generație afirmă că eu l-am „secerat” pe Lupan la Adunarea Generală a Scriitorilor din 1987 în luarea mea de cuvânt. Chiar aşa?! Iată adevărul, iată ce am spus la acea adunare: „Andrei Pavlovici, mi-a întunecat adolescența piesa dumitale *Lumina*. Acum întunecă şi adolescența copiilor mei. Scoateți, vă rog, din manuale această lucrare, scoateți şi versificările dogmatice şi puneți în locul lor poemele dumitale frumoase şi curate, că aveți de unde alege”. Să se cheme oare asta „secerare”?!

Un pamflet plin de vervă satirică publicase Vasile Coroban pe la sfârşitul anilor ’50 ai secolului trecut în săptămânalul *Cultura* (redactor-şef Petrea Cruceniuc). Distinsul critic îl ironiza pe pseudosavantul lingvist care se numea Borşci. Pamfletul era semnat *Zamă*. Vasile Coroban fusese, bineînțeles, luat la ochi, dar, în spatele lui Petrea Cruceniuc, scăpase de neplăceri sau chiar de surghiun. Sărmanul Ion Vasilenco! După ce îndrăznise prin anii de dezmăț totalitar sovietic să aducă în mijlocul nostru numele lui Constantin Stere, fusese nevoit să se arunce sub roțile trenului, unde şi-a găsit moartea!

O minunată şcoală de Limbă Română au fost superbele traduceri din literatura universală semnate de Igor Crețu, Alexandru Cosmescu şi Aureliu Busuioc, toți cu veche şi serioasă şcoală românească din perioada interbelică.

De o covârşitoare importanță nu numai artistică, ci şi documentară au fost romanele scrise pe teme istorice *Biserica Albă* (1975-1981, 1986-1987) de Ion Druță şi *Sânge pe zăpadă* (1985) de Vladimir Beşleagă, primul roman din trilogia despre Miron Costin. În acelaşi plan istoric se înscriu şi piesele *Doina* (1968) şi *Horia* (1973) semnate de acelaşi Ion Druță, apoi *Ioan-Vodă cel Cumplit* aparţinând lui Dumitru Matcovschi.

O satiră vehementă este piesa lui Aureliu Busuioc *Radu Ştefan Întâiul şi Ultimul* adresată falsificatorilor istoriei noastre, piesă care fusese montată la Teatrul pentru Tineret *Luceafărul* în regia eminentului regizor Ion Ungureanu. Se jucase o singură dată, pentru că fusese interzisă de autorități din start. Vorbim şi de istorie deoarece ea este strâns legată de Limba Română.

Lumea la Chişinău descoperea arta dramatică prin Teatrul *Luceafărul*, aflat atunci sub oblăduirea lui Ion Ungureanu. Frecventam *Luceafărul* şi de dragul Limbii Române, pe care o cultiva în mijlocul actorilor tineri acelaşi Ungureanu. Mulți ani la rând, în vremuri de îngheț totalitar, ne-am încălzit visele la flacăra spectacolului *Eminescu* de la Teatrul *Puşkin* (azi *Mihai Eminescu*), spectacol regizat de actorul Valeriu Cupcea, tot el jucând rolul poetului nepereche.

În aceleaşi vremuri tinerii basarabeni îşi încălzeau inima în respirația curată a cenaclului **Flacăra** al cărui ctitor era Adrian Păunescu. Atunci, la emisiunile radio ale cenaclului, auzeam pentru prima oară **Doina** lui Eminescu.

La toate acestea, la greutatea valorii naționale se adaugă şi frumusețea filmului artistic *Se caută un paznic* după *Ivan Turbincă* de Creangă (scenarişti şi regizori Vlad Ioviță şi Gheorghe Vodă), telefilmul dedicat lui Eminescu de Emil Loteanu şi cele două documentare dedicate şi ele lui Eminescu şi Creangă de Anatol Codru.

În 1988, când încă nu se prăbuşise imperiul sovietic, apăruseră trei istorice studii: *Veşmântul ființei noastre* de Valentin Mândâcanu, publicat în revista *Nistru* (redactor-şef Dumitru Matcovschi), *O limbă maternă – un alfabet* de doctorul habilitat în istorie Ion Buga, studiu inserat în săptămânalul *Învățământul public* (redactor-şef regretatul Anton Grăjdieru) şi *Devaluări parțiale în istoria limbii* de Constantin Tănase şi Vasile Bahnaru,

lucrare publicată în aceeaşi revistă *Nistru.* O pagină de aur în istoria marii bătălii este Frontul Popular. Un model de carte a istoriei noastre, scrisă pe înțelesul copiilor, este manualul *În căutarea identității* de Nicolae Dabija – o lucrare fundamentală şi atractivă pentru lumea elevilor. Model de Limba Română sunt poeziile pentru cei mici ale lui Liviu Deleanu, prozele pentru copii ale lui Spiridon Vangheli, poveştile moldoveneşti în prelucrarea lui Grigore Botezatu. Frumoasă cartea *Greutatea limbii materne* de Agnesa Roşca. Elevii din clasele superioare şi studențimea au primit în dar două manuale de importanță națională: *Literatura română pentru clasa a XII-a*, autori Mihai Cimpoi şi Constantin Şchiopu, şi *Literatura română pentru şcoala universitară şi preuniversitară*, autor de bază Mihail Dolgan.

Jertfă stau la temelia luptei noastre pentru Limba Română şi grafia latină Doina şi Ion Aldea-Teodorovici, care scriseseră cu sângele lor pe fața cerului numele Limbii Materne şi al grafiei latine. Murise, în mod misterios, Gheorghe Ghimpu, un om de o frumusețe sufletească rară, inimos luptător pentru eliberarea națională, care făcuse ani grei de puşcărie alături de Alexandru Usatiuc, Valeriu Graur, Alexandru Şoltoianu.

Podul de Flori, ironizat de unii care se hrănesc viața întreagă din ironii balcanice, a fost un pod de aur pe care pentru prima oară după război românii de pe ambele maluri ale Prutului s-au reîntâlnit şi s-au bucurat vorbind într-o limbă comună şi intonând cântece comune. Podul fusese aprobat de Petru Lucinschi. Este un adevăr istoric şi nu-l putem ocoli. Asta dincolo de pretențiile noastre față de greşelile şi chiar față de păcatele domnului Petru Lucinschi. Tot dânsul propusese mai târziu ca, alături de glotonimul **limba moldovenească,** să fixăm între paranteze la art. 13 din Constituție **limba română** ca limbă de stat. Ne-am grăbit atunci să râdem ca proştii de acele paranteze – azi ne-ar fi prins bine.

Lucrurile bune nu trebuie uitate chiar dacă le-au săvârşit unii oameni de stat care au, după cum spuneam, şi greşeli, şi păcate. Nu trebuie să uităm, bunăoară, afirmația istorică a ex-preşedintelui Republicii Moldova, Mircea Snegur, rostită în vremuri încă destul de complicate, precum că numele corect al limbii noastre este **limba română**.

Să revenim la **Podul de Flori**. Îmi amintesc de o întâmplare nemaipomenită. În calitatea mea de deputat al Poporului din URSS

vorbisem cu autoritățile din raion să se întindă un pod plutitor (ponton) între satul meu şi Miorcanii lui Ion Pilat, sat aflat pe malul drept al Prutului. N-au reuşit să-l facă. Lumea din sat şi din împrejurimi aflase de Pod şi venise cât frunză şi iarbă la Pererita mea. Tot atâta lume şi în satul de pe celălalt mal. Rudele se strigau pe nume de pe ambele maluri. La un moment dat românii din partea dreaptă a Prutului se aruncaseră îmbrăcați în apă, înotând spre noi. Gestul îl imitaseră consătenii mei, înotând şi ei îmbrăcați către malul opus. De fapt, nu înotau, ci mergeau, pentru că Prutul era foarte scăzut. Cânta muzica şi pe un mal, şi pe altul. La mijlocul râului care ne despărțise amar de vreme, se încinse o horă. Lacrimi de bucurie se amestecaseră cu apele Prutului. Aşa ceva cred că nu s-a mai întâmplat pe fața pământului.

Îmi amintesc şi de o întâmplare cu totul nostimă, dar plină de duioşie, legată de acelaşi eveniment istoric. La **Pod**, în satul meu, venise şi un medic din Chişinău cu băiețelul său care să fi avut vreo patru anişori, căruia tatăl său îi promisese încă la Chişinău că va vedea români. Cei de pe malul drept erau uzi leoarcă. Oamenii din Pererita mea aduseseră în fugă haine uscate pentru oaspeții doriți. Se vorbea într-o limbă comună – în română. După două-trei păhăruțe de țuică începuseră să cânte – intonau aceleaşi cântece comune. La vârsta când încă nu era atins de minciunile noastre lingvistice, băiețelul medicului întrebase cu o naivitate cuceritoare pe tatăl său: „Tată, mi-ai promis să-mi arăți români. Care-s ei?...”

Din cauza aceleiaşi dragoste pentru Limba şi pentru istoria neamului fuseseră aruncați în temnița bolşevică transnistreană Ilie Ilaşcu, Andrei Ivanțoc, Tudor Popa, Alexandru Leşco. Se ştie că la baza bătăliei pentru eliberarea națională a stat şi vrerea noastră pentru descătuşarea Limbii şi a scrisului latin. Ce vor fi însemnat oare istoricele cuvinte rostite în cuşca de fier ale lui Ilie Ilaşcu **„Vă iubesc, popor român!”** dacă nu aceeaşi dorință de a-şi vedea libere Limba Română, scrisul latin şi istoria neamului?!

Toate aceste victime şi suferințe se uniseră într-un singur şuvoi spiritual, care începuse să rupă zăgazul antinațional.

Pe la sfârşitul anilor 1980, apare în ilegalitate la Riga primul nostru ziar cu caractere latine, *Glasul*, fondat de Ion Druță, redactor-şef Leonida

Lari. Săptămânalul *Literatura şi Arta* (redactor-şef Nicolae Dabija) publică primele texte cu litere latine. Poţi oare să uiţi aşa ceva?!

E un noroc că în elucidarea problemelor de limbă şi istorie, alături de scriitori, s-au aflat şi se află mereu cei mai distinşi istorici. Un noroc avusese Parlamentul Moldovei şi cel unional de personalităţi scriitoriceşti ca Mihai Cimpoi, Vladimir Beşleagă, Ion Druţă, Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Lidia Istrati, Leonida Lari, Dumitru Matcovschi, Valeriu Matei, Mihai Poiată-Ştefan, Andrei Strâmbeanu, Constantin Tănase, Andrei Vartic, Ion Vatamanu, la fel – de preoţii Petru Buburuz şi Ioan Ciuntu, de medicii Eugen Popuşoi, Pavel Gusac, ambii stinşi din viaţă, Gheorghe Ghidirim, Timotei Moşneaga, Ion Prisăcaru, Victor Uncuţă, Anton Spânu, Ion Reniţă, Valeriu Javerdan – în total peste 20 de medici.

Paznici de nădejde la curăţenia Limbii noastre sunt scriitorii Valentin Mândâcanu, Ion Ciocanu, Ion Melniciuc, Valentin Guţu. Neuitat este regretatul Boris Cotlear. Un remarcabil lingvist, dar şi strălucit publicist este Vlad Pohilă, care s-a ascuns în adâncul unei modestii rar întâlnite la noi. S-a pierdut în politică un subtil îngrijitor al Limbii Române, Dinu Mihail.

Un rol important în apropierea Limbii noastre de oficializarea ei ca limbă de stat l-a jucat Comisia interparlamentară a Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M. pentru studierea istoriei şi dezvoltării limbii moldoveneşti, avându-l ca preşedinte pe Alexandru Mocanu, Preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M., iar ca locţiitor pe Haralambie Corbu, academician, secretar al Secţiei de Ştiinţe Sociale a A.Ş.M. Membri – Andrei Lupan, Silviu Berejan, Ion Borşevici, Anatol Eremia, Anatol Ciobanu, Mihai Ciobanu, Nicolae Dabija şi, cu îngăduinţa dumneavoastră, Grigore Vieru.

În momentele de răscruce a dat dovadă de mult curaj şi demnitate Academia noastră. Citām Declaraţia ei:

„Declaraţia Adunării Generale Anuale a Academiei de Ştiinţe a Moldovei". Citām: „Adunarea Generală Anuală (din 28.02.96 – n. n.) a Academiei de Ştiinţe a Moldovei confirmă opinia ştiinţifică argumentată a specialiştilor filologi din Republică şi de peste hotare (aprobată prin Hotărârea Prezidiului AŞM din 9.09.94), potrivit căreia

denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este *Limba Română*”. Sărut mâna tuturor academicienilor şi specialiştilor filologi care au semnat o asemenea declaraţie. Ea îmi adâncise mândria că fac parte şi eu din neamul care vorbeşte şi scrie româneşte.

Greul cel mare căzuse însă pe umerii Institutului de Lingvistică, al cărui director era unul dintre cei mai de seamă savanţi lingvişti, Silviu Berejan, care a împlinit recent 80 de ani. Primiţi, vă rog, floarea inimii tuturor intelectualilor noştri, maestre. Alăturăm aceste cuvinte pe care le meritaţi din plin mesajului venit din partea doctorului şi profesorului universitar Dan Mănucă, director al Institutului de Filologie „Al. Philippide” din Iaşi: **„Model de demnitate naţională, care de-a lungul întregii vieţi „şi-a urmărit mereu obiectivul ştiinţific în ciuda numeroaselor obstacole materiale şi politice, încadrând cercetările sale în contextul socio-cultural al ţării sale frământate…, Silviu Berejan, avându-i alături pe colegii de Institut Ion Eţcu, Alexandru Dârul, Vasile Pavel, Anatol Eremia, Nicolae Raievschi, Maria Cosniceanu ş.a., pe academicienii-filologi Nicolae Corlăteanu, Mihai Cimpoi, Haralambie Corbu, Anatol Ciobanu, Nicolae Bileţchi, pe titularii AŞM reprezentând alte domenii, între care Andrei Andrieş, preşedintele AŞM, Vasile Anestiade, Dumitru Ghiţu, Gheorghe Ghidirim, Mihai Lupaşcu, Vsevolod Moscalenco, Sergiu Rădăuţanu, Ilie Untilă, Gheorghe Şişcanu, a reuşit să dea expresie argumentată unui concept ştiinţific ce înnobilează imaginea Academiei noastre”. „*Post-factum*, va concluziona academicianul, parlamentul a găsit de cuviinţă să solicite şi părerea Academiei în această privinţă. Drept răspuns, a urmat declaraţia Institutului de Lingvistică, apoi cea a Prezidiului AŞM, prin care s-a pus punctul pe „i”. Sub aspect legal, lucrurile au rămas în continuare neschimbate, deşi, în fapt, întoarcerea înapoi a devenit imposibilă”.**

Un rol important în rezolvarea unor probleme naţionale avusese în parlament domnul profesor doctor Ion Borşevici, şeful Cancelariei prezidenţiale, deşi, cu modestie, dânsul declara că, pur şi simplu, este acolo un om de porăială. Dincolo de greşelile forului parlamentar, fără îndoială că avusesem atunci cel mai serios şi cel mai inteligent parlament, al cărui Preşedinte era Alexandru Moşanu, iar vicepreşedinte Ion Hadârcă. Dar şi

cel mai operativ şi luminat guvern, avându-l ca premier pe Mircea Druc, ca ministru al Învăţământului pe Nicolae Mătcaş, ca ministru al Culturii şi Cultelor pe Ion Ungureanu, ca ministru al Apărării pe Ion Costaş. Totodată, aduc adânci mulţumiri Academiei Române, în special ex-preşedintelui Academiei, Eugen Simion, care împreună cu savanţii lingvişti de dincolo de Prut ne-au dat o mână de ajutor în limpezirea unor dificile şi controversate probleme legate de numele autentic al limbii noastre. Din păcate, partizanii „limbii moldoveneşti" nu au mai fost şi nu sunt limpeziţi... Poate că vor fi... Dar numai atunci când li se va porunci oficial.

S-au aplecat mereu şi se apleacă asupra literaturii basarabene lingviştii din Bucureşti, Iaşi, Cluj, la fel scriitorii Adrian Păunescu şi Victor Crăciun din Bucureşti, Theodor Codreanu din Huşi, Adrian Dinu Rachieru din Timişoara, Viorel Dinescu din Galaţi, Tudor Nedelcea din Craiova. Aceleaşi mulţumiri trebuie să le aducem şi savanţilor ruşi, a căror opinie privind numele corect al Limbii noastre era greu de respins şi sub aspect ştiinţific, şi în plan politic. Ne face plăcere să cităm numele şi afirmaţiile câtorva dintre ei, afirmaţii cu totul în dezacord cu poziţia unor falşi lingvişti şi istorici de la noi: **„Numai pentru faptul că I. V. Stalin aminteşte de „limba moldovenească", a apărut problema limbii moldoveneşti de sine stătătoare, deşi majoritatea lingviştilor consideraseră până acum că românii şi moldovenii vorbesc aceeaşi limbă"**. Aceste afirmaţii le făcea reputatul lingvist rus Ruben Budagov (1910-2001) încă în 1957. Răspicate, clare, întemeiate pe studiul ştiinţific sunt şi afirmaţiile unuia dintre cei mai autoritari lingvişti din Federaţia Rusă, Rajmund Piotrowski (n. 1922): **„…Ocrotirea şi susţinerea limbii române în Basarabia presupune aplicarea, utilizarea ei intensă în toate domeniile de activitate, dar mai întâi la nivel statal şi administrativ"**. Iată şi opinia unui alt celebru savant din Rusia, Serghei Kapiţa, născut în 1930: **„…Academicianul Piotrovski, un mare romanist şi un foarte bun prieten al familiei noastre, a tot vorbit despre situaţia lingvistică din Basarabia, inclusiv despre felul acesta al multor intelectuali, iscat din raţiuni de circumspecţie politică, desigur, de a ocoli numele ei cel adevărat. Dar ea este limba română şi n-ai ce-i face. (…). Eu, fiind departe de locurile de baştină ale străbunicilor mei, ţin la această limbă tocmai din acest sentiment de**

demnitate care include pentru un intelectual şi datoria de a cunoaşte şi de a vorbi limba mamei care i-a dat viață şi l-a crescut”. Profunda noastră recunoştință acestor mari savanți ruşi de viță nobilă.

Nu am confundat niciodată politica imperială țaristă şi sovietică cu marea cultură rusă: cu Tolstoi, Dostoievski, Gogol, Puşkin, Lermontov, Ceaikovski, Esenin, Pasternak, Ahmatova, Țvetaeva, Bulgakov, Soljenițîn…, cu nobilimea rusă în general…

Am citit de curând o zguduitoare carte documentară intitulată *Cât costă un om,* apărută sub îngrijirea lui Valeriu Pasat, doctor în ştiințe istorice, academician, în care o rusoaică basarabeană de viță nobilă, Efrosinia Kersnovskaia, îşi povesteşte viața tragică trăită în GULAG, fiind urmărită şi umilită şi după ieşirea din infern, dar continuând să-şi trăiască restul vieții cu aceeaşi demnitate umană. Mărturisesc că, după lectura unor lucrări semnate de Soljenițin, nimic mai tulburător nu am citit despre crimele din GULAG. Iată că au avut de suferi şi ruşii în cea mai „fericită” țară din perioada stalinistă, țară care era împânzită de închisori, de GULAG-uri, de spitale de psihiatrie unde erau aruncați oameni nevinovați şi oameni sănătoşi. Suferințelor noastre însă li se adaugă cele ale Limbii, ale istoriei neamului şi ale credinței strămoşeşti – comori falsificate ori şterse în general de pe fața pământului.

Cu totul neaşteptat este şi faptul că jalnicii „patrioți” şi argați ai inventatei limbi moldoveneşti au cenzurat şi falsificat nu numai pe cronicarii, pe clasicii literaturii române, pe marii lingvişti şi istorici, dar şi pe „dumnezeul” religiei comuniste, Karl Marx. Or, iată ce zice creatorul ideologiei comuniste, care, teoretic, pare creştinească, dar, aplicată în viața de toate zilele, a devenit contrariul ei şi şi-a dat duhul odată cu imperiul sovietic: **„Limba română, zice Marx, e un fel de italiană orientală. Băştinaşii din Moldo-Valahia se numesc ei înşişi români; vecinii lor îi denumesc vlahi sau valahi”.**

„Există oare o limbă moldovenească?!”, se întreba mirat reputatul romanist din Germania Klaus Heitmann, lucru pentru care a fost batjocorit pe vremuri de presa totalitară din RSSM, ca şi regretatul Michael Bruchis din Israel, care ne cunoştea profund istoria şi-o apăra.

Slujitorii falsului glotonim *limba moldovenească* ne pot replica: **„Să**

vedem ce zice poporul”. După ce i s-a băgat în cap, amar de vreme, ideea că vorbim o altă limbă decât cea română, e clar ce poate zice poporul, mai exact o parte a poporului. Savanții ihtiologi ruşi au făcut un experiment interesant. Citām dintr-o publicație rezultatele experimentului: **„…studiind, vreme de câțiva ani, comportamentul crapilor din bazinele crescătoriilor şi făcând diverse experiențe de laborator, ei au remarcat că peştii – în principal crapii – crescuți în *captivitate* (subl. n.) sunt mult mai uşor de prins decât cei crescuți în libertate. Spre deosebire de aceştia din urmă, crapii de crescătorie înoată mai aproape de suprafață, se deplasează în cârduri, se împotrivesc curenților de apă şi constituie astfel o pradă uşoară chiar şi pentru pescarii mai puțin experimentați”.**

Crescuți în *nelibertate*, o bună parte a oamenilor noştri, mai ales cei vârstnici, plutesc în cârduri la suprafața Limbii Române şi a istoriei neamului, prinzând grabnic şi orbeşte momeala.

Suntem învinuiți de către aceiaşi „patrioți” ai „limbii moldoveneşti” că, pentru opinia noastră, opusă fanteziei lor, primim de la străini, în special, de peste Prut, premii şi granturi. Să fi primit oare nişte granturi şi Marx, Budagov, Piotrowski, Kapița, Mateevici, Coşeriu, Druță pentru aceleaşi convingeri ştiințifice?! Să primească oare granturi şi Nicolae Corlăteanu acolo, în ceruri, pentru istoricul său Testament, despre care vom vorbi mai jos?!

Un proaspăt „erou” al zilelor noastre afirma nu demult că sunt „penibile” pomelnicele mele. Adevărul e că pomelnicele mele sunt istorie. Îi promit respectivului „erou” că-l voi introduce şi pe el într-un pomelnic special – în unul de lepădături.

Sunt cu totul caraghioşi unii inchizitori care aduc mucegăite acuzații lingviştilor, scriitorilor noştri: „Parcă mai ieri îi ziceați *limba moldovenească,* iar azi ați rebotezat-o *limba română.* Când ați fost sinceri: ieri sau azi?! Îi întrebăm şi noi: „De ce şi-a intitulat Mateevici *Limba noastră* celebrul său poem, iar nu *Limba română*? Credeți că dacă-i spunea direct pe nume, putea oare să vadă lumina tiparului, să fie inclus în manuale şi, mai ales, să devină Imn de Stat?! Domnilor inchizitori, dacă nu sunteți sinceri față de voi, atunci jucați rolul sincerității măcar față de Mateevici!

Chiar patriarhul ştiinţei lingvistice din Republica Moldova, Nicolae Corlăteanu, om de bun-simţ, fusese nevoit pe vremuri să aibă opţiuni „moldoveneşti” în privinţa limbii noastre. Nu cu mult înainte de moarte acel bun-simţ i-a dictat un cutremurător Testament, lăsat posterităţii, pe care-l cităm aproape integral: „„...Am recunoscut, în anii din urmă, că eu, fiind constrâns de regimul sovietic, am vorbit şi am scris despre „limba moldovenească”, deşi aveam în inimă (o ştiau mulţi dintre voi!), şi Ţara, şi limba, şi istoria întregului nostru neam românesc. Eram, dragii mei, „supt vremi”, sub crunte vremi, eram – mai ales filologii – copii nedoriţi ai unei realităţi istorice vitrege şi nu aveam voie să rostim răspicat întregul adevăr.

Le doresc învăţăceilor mei, cărora m-am străduit să le menţin trează conştiinţa de neam şi care muncesc acum în aşezămintele ştiinţifice, de învăţământ, de cultură, în justiţie şi în instituţiile statului, să contribuie permanent la extinderea şi consolidarea adevărului că limba noastră literară, limba exemplară pe care o folosim şi o vor folosi generaţiile viitoare, limba lucrărilor literare şi ştiinţifice, limba din documentele administrative etc., etc. este, precum susţine şi Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, una singură, şi se numeşte ***Limba Română,*** aceeaşi pentru toţi românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, transnistrieni, cei din Banatul Sârbesc, din Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Rusia, SUA etc., etc.).

Sunt la o vârstă înaintată şi mulţumesc Celui de Sus că mă are în pază şi că mă pot bucura de lumina Lui. Sunt recunoscător destinului că am ajuns a fi contemporan ideii de integrare europeană a Republicii Moldova, ţară ai cărei reprezentanţi oficiali *beneficiază* (subl. n.), în cadrul lucrărilor Consiliului Europei, ale altor foruri internaţionale, de traduceri nu în pretinsa (art. 13 al Constituţiei) limba „moldovenească”, ci în **limba literară română,** limbă aptă să exprime în chip civilizat această opţiune strategică, creând premise optime de comunicare dintre diferite naţiuni şi culturi”.

Credem în sinceritatea desculpării regretatului nostru savant şi mai credem că mâine-poimâine Limba Română va fi repusă oficial în drepturile ei. Înfocaţii apărători de azi ai „limbii moldoveneşti” nu vor putea scrie un asemenea Testament, iar dacă-l vor şi scrie, nimeni nu va crede în el, pentru că numai rău au făcut nefericitului nostru pământ în nişte vremuri totuşi nesiberiene...

Am citit, nu demult, în ziarul bucureştean *7 plus*, din 28 iulie a.c., o informaţie despre un caz real, cu totul neobişnuit, din Canada. În urma unei neînţelegeri cu regina, un roi de albine a evadat din stup, luându-şi zborul într-o direcţie necunoscută.

Prisăcarul a anunţat poliţia despre dispariţia roiului, iar slujitorii ordinii publice au purces în căutarea fugarelor aurii. Fericiţi oamenii care trăiesc într-o ţară în care poliţia caută nu criminali, ci un roi de albine! Mă întreb cine şi cum va întoarce înapoi roiul de moldoveni împrăştiaţi prin Canada, Italia, Franţa, Spania, Grecia, Portugalia, America?! Am vizitat în ultimii ani majoritatea acestor ţări. Am stat de vorbă cu moldovenii de acolo, mulţi câştigând bine, este adevărat, dar muncind pe rupte, despărţiţi de familie, de copii, de baştină. Mulţi dintre ei, mai ales cei tineri, nu mai vor să revină acasă. Iată că azi nu mai suntem deportaţi în Siberii de gheaţă – suntem aruncaţi în ţări bogate, de unde mulţi nu se vor mai întoarce acasă.

Mă puteţi întreba ce legătură are Limba Română cu moldovenii pierduţi în furnicarul global. Are, şi încă una foarte strânsă!

Dacă vom fi nevoiţi să părăsim pământul natal cu acelaşi ritm, peste vreo 50 de ani s-ar putea să nu se mai vorbească româneşte pe la noi. Or, tocmai Limba şi religia au ţinut vie fiinţa noastră naţională de-a lungul veacurilor. Gândindu-mă la asta, am uneori clipe de prăbuşire sufletească. Mă ridic însă. Altfel, n-aş mai putea scrie. Ştiu că Limba Română la noi nu este altceva decât o candelă plăpândă. Dar marele Shakespeare zicea: **„Nu este destul întuneric în tot universul ca să stingă lumina unei plăpânde candele".**

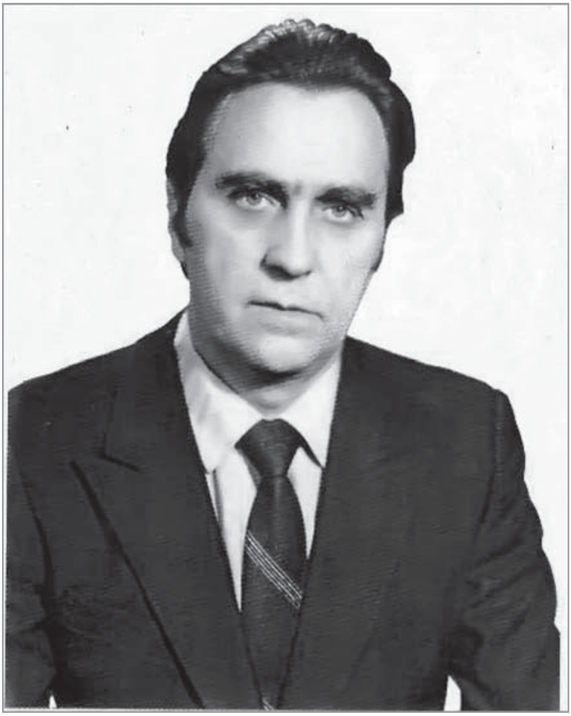
Am spus-o de nenumărate ori: sârma ghimpată din fundul grădinii noastre mi-a zgâriat şi îmi zgârie inima. O suport, însă, cu îngăduinţă ştiind că, aidoma Zidului Berlinului, va cădea şi ea atunci când vor dori organismele internaţionale, marile puteri şi, bineînţeles, atunci când va vroi poporul să o dărâme. Oare nu este destul de clar că, în parametrii acestor împrejurări, nu mă ating de statalitatea Republicii Moldova?! Zidul, însă, dintre noi şi Limba Română trebuie să cadă azi. Nu am nicio îndoială că va cădea în curând. Lacrimi aşteaptă la rând, aşteaptă la coadă, să strălucească de bucurie în ochii noştri în acea măreaţă zi, când vom fi şi noi în rând cu lumea, cu alte cuvinte, în Europa. Nu poţi intra în Europa cu minciuna şi graniţa în spate.

Aşa să ne ajute Dumnezeu!

30 august 2007, Chişinău, AŞM

Specificul dialectal nu afectează unitatea limbii române, mai ales că pe baza tuturor varietăților geografice s-a constituit o singură limbă de cultură, o limbă literară unică, pe care marele lingvist Eugeniu Coşeriu a numit-o exemplară.

Vasile Pavel

Vasile PAVEL

(n. 14 iulie 1934, în s. Proboteşti, plasa Herța, județul Dorohoi, România, azi regiunea Cernăuți din Ucraina)

Lingvist, domeniul ştiințific: dialectologie, geografie lingvistică, semantică, onomasiologie şi lingvistică generală.

Doctor habilitat în filologie (1984), profesor universitar (1994).

LIMBA ROMÂNĂ– UNITATE ÎN DIVERSITATE

Semnificația adoptării legislației lingvistice la 31 august 1989 şi a inițierii Sărbătorii Naționale *Limba noastră cea română* este greu de subapreciat. Limba rusă a strâmtorat sfera de utilizare a românei literare în zonă, în primejdie era şi simțirea de neam. Regimul sovietic a cultivat în mod conştient dezbinarea, ura împotriva a tot ce e românesc, proces început în Basarabia încă în timpul Rusiei țariste. Mulți concetățeni erau amenințați de pericolul aculturației. Or, limba română este „floarea sufletului etnic al românimii” (M. Eminescu). În acest context, libertatea de exprimare, oficializarea limbii române şi revenirea la alfabetul latin constituie o reală cucerire, poate cea mai mare de la 1989 încoace.

Perioada care a trecut de la momentul când ne-am rugat îngenunchind în Piața Marii Adunări Naționale şi am aclamat *Limbă, alfabet / limbă, alfabet!* a fost fermă, pentru multă lume, în procesul de conştientizare a adevărului că limba națională este testimoniul esențial şi cel dintâi semn al identității neamului nostru. E adevărat că la 1989 legislatorii au optat pentru „un prezent care era depăşit” şi că aceeaşi legislație lingvistică va avea altă conotație după 1991, adică după proclamarea independenței Republicii Moldova.

În chestiunea unității limbii române, inclusiv a istoriei şi folosirii glotonimului „limbă moldovenească”, ştiința lingvistică s-a pronunțat demult. A făcut acest lucru, public şi cu demnitate, şi Academia de Ştiințe a Moldovei. Adunarea Generală Anuală a Academiei din 28 februarie 1996 a confirmat opinia ştiințifică argumentată a specialiştilor filologi din republică şi de peste hotare, aprobată prin Hotărârea Prezidiului A.Ş.M. din 9 septembrie 1994 (în adoptarea deciziei Prezidiului Academiei de Ştiințe, un rol determinant l-a avut acad. Silviu Berejan, director al Institutului de Lingvistică al A.Ş.M. la acea dată), potrivit căreia *denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este Limba Română.*

Cu părere de rău, savanții nu au fost auziți. Parlamentarii noştri nu au fost în măsură să se ridice nici până acum la înălțimea cuvenită pentru

promovarea limbii naţiunii titulare, şi anume: denumirea corectă a limbii oficiale şi crearea condiţiilor de „securitate lingvistică" necesare pentru promovarea nestingherită a acesteia[1].

Politica a fost şi este azi aşa cum este, ştiinţa trebuie să rămână în adevărul ei. De bună seamă, „Politica stă sub vremi, ştiinţa stă în adevărul ei"[2].

Realitatea glotică din Republica Moldova a fost întotdeauna cea românească, dar vorbirea locală continuă să fie interpretată (în fond, de nespecialişti) de pe poziţii dezbinatorii, antiromâneşti. Încă în RASSM (1924-1940), la comanda Moscovei, s-a încercat a zămisli, fără sorţi de izbândă, un mijloc artificial de comunicare, chipurile o limbă „cultă" care, după cum se creadea, nu are nimic cu româna, deşi în realitate nu mai era măcar „dialectală moldovenească", ci un „erzaţ de română"[3], altfel spus, un surogat de grai, şi nicidecum un viu grai moldovenesc. Drept model al unui asemenea mijloc de comunicare este *Gramatica moldovenească* (*partea I, Fonetica şi Morfologhia*), Tirişpolea, anu 1930, cu alfabet rusesc. Autorul ei, L.A. Madan, afirmă că *Gramatica fi şticării linghi în temelii salcătuieşti după vorba jii a norodului* şi că *limba moldovnească, în cari grăieşti amu norodu moldovnesc, esti limba sânistătoari, diosăghită di limba românească* („Pricuvântarea avtorului", p. XI-XII). El încearcă a „crea" în gramatica sa un alt metalimbaj gramatical, o terminologie *diosăghită di limba românească*: *sloguri* „silabe", *starnic* „substantiv", *multuratic* „plural", *sânguratic* „singular", *căderi*„caz", *treptili di potrijiri*„gradele de comparaţie", *aplecarea cuvintelor cu sfârşâtu fără lojitură* „declinarea cuvintelor cu terminaţie neaccentuată", *numărătoarili câtnici* „numerale cardinale", *locdinumi* „pronumi", *graiu* „verbul", *hotărârea graiului* „de-

---

[1]Moldovanu, Gheorghe, *Politică și planificare lingvistică: de la teorie la practică (în baza materialului din Republica Moldova și din alte state),* Chișinău, 2007, p. 215.

[2]Simion, Eugen, *Unitatea limbii române //Limba română și varietățile ei locale*, București, Editura Academiei Române, p. 7.

[3]Berejan, Silviu, *Degradarea vorbirii orale întrun stat în care funcționează paralel două limbi oficiale.* // Silviu Berejan, *Itinerar sociolingvistic.* Selecție şi prefață de Alexandru Bantoş, Chişinău, 2007, p. 99.

finiția verbului” etc., etc. Acest manual a fost recomandat pentru editare de către profesorul din Moscova M.V.Serghievskii, ideologul principal al „limbii moldoveneşti”, care în vara anului 1925 şi în anii 1928-1930 a cercetat graiurile moldoveneşti din RASS Moldovenească şi l-a sprijinit pe L.A.Madan, „teoreticianul” moldovean al unei noi „limbi” romanice de est („limba moldovenească”), idee care se trage de pe timpul țarismului în Basarabia (1812-1918). Vorba e că după Unirea Principatelor (1859), în Basarabia s-a interzis utilizarea glotonimului limba română; funcționarii țarişti aveau indicații secrete de a înrădăcina în Basarabia „**un dialect apropiat limbii slave**”[4].

Ca orice limbă, limba română este o unitate în diversitate. Lingvistica actuală distinge trei tipuri principale de varietate (diversitate) glotică.

a) varietate diatopică sau geografică (generează variante teritoriale: dialecte, subdialecte, graiuri care constituie obiectul dialectologiei şi al geografiei lingvistice);

b) varietate diastratică sau socială (generează variante specifice unor grupuri socioculturale numite inițial dialecte sociale care constituie obiectul sociolingvisticii) şi

c) varietate diafazică sau stilistică (generează variante stilistice, desemnate ca variante stilistico-contextuale care constituie obiectul stilisticii).

Dat fiind că limbajul este creativitate, nu există „limbi istorice monolitic unitare”, fiindcă prezintă diferențe în spațiu, diferențe socioculturale şi diferențe stilistice[5]. Ca lingvist dialectolog, în comunicarea de față supun atenției examinarea unor aspecte ale *variației* determinate geografic.

Limba română are patru dialecte: dacoromân, aromân (macedoromân), meglenoromân şi istroromân. Ultimele trei sunt dialecte sud-dunărene.

---

[4]Colesnic-Codreanca, Lidia, *Limba română în Basarabia (1812-1918). Studiu sociolingvistic pe baza materialelor de arhivă*, Chișinău, MUZEUM, 2003, p. 12, 22.

[5]Coșeriu, E., *Unitatea limbii române – planuri și criterii // Limba română și varietățile ei locale,* București, Editura Academiei Române, 1995, p. 11-12.

Numai dialectul dacoromân şi-a dezvoltat o formă literară. Specificul dialectal nu afectează unitatea limbii române, mai ales că pe baza tuturor varietăţilor geografice s-a constituit o singură limbă de cultură, o limbă literară unică, pe care marele lingvist Eugeniu Coşeriu a numit-o exemplară[6].

Varietatea dialectală din interiorul limbii române – al dacoromânei – ţine, pe de o parte, de două grupuri de graiuri: *grupul sud-estic* (graiurile din Muntenia, Oltenia, Dobrogea, sud-vestul Basarabiei şi sud-estul Transilvaniei) şi *grupul nord-vestic*, mai extins şi mai puţin unitar (e vorba de graiurile de pe restul teritoriului dacoromânei). Această repartiţie a fost stabilită iniţial de Al. Philippide în lucrarea sa *Originea românilor*[7]. Ea reflectă „o structură dialectală anterioară", ilustrată de primele atestări ale dacoromânei (secolul al XVI-lea), dar care rezultă, în parte, şi din datele oferite de *Atlasul lingvistic român* (ALR), alcătuit la mijlocul secolului al XX-lea, pe care se întemeiază, pe de altă parte, clasificarea dacoromânei în cele cinci subdialecte: *moldovean, muntean, bănăţean, crişean* şi *maramureşean,* repartiţie dialectală azi acceptată ca atare de majoritatea dialectologilor[8].

Graiurile din Basarabia, Bucovina şi Transnistria ţin astfel de subdialectul moldovean al dialectului dacoromân. Fără a neglija studiul monografic, voi sublinia că cea mai documentată descriere a graiurilor limbii române a fost realizată în hărţile atlaselor lingvistice şi pe baza acestora. Asemenea opere fundamentale nu rareori sunt puse alături de arhivele istorice.

Limba română dispune de trei tipuri de atlase lingvistice ale graiurilor dacoromâne: *naţional, regional* şi *regional-sinteză*, toate elaborate în mai puţin de un secol.

Primul atlas lingvistic naţional îl datorăm romanistului german Gustav

[6]Coşeriu, E., *Unitatea limbii române – planuri și criterii // Limba română și varietățile ei locale,* București, Editura Academiei Române, 1995, p. 12.

[7]Philippide, Al., *Originea românilor,* vol. II, Iaşi, 1927, p. 389-405.

[8]*Tratat de dialectologie românească.* Coordonator Valeriu Rusu, Craiova, Scrisul Românesc, 1984, p.163-423.

Weigand (1860-1930), editat în 1909, la Leipzig, unul dintre primele atlase lingvistice realizate pe plan mondial. Cuprinde 67 de hărți, cele mai multe fonetice, având la bază anchetele efectuate de Weigand la fața locului, în 752 de localități, inclusiv în Bucovina şi Basarabia. Profitând din plin de metodologia elaborării acelui „cap de serie”, *Atlasul lingvistic al Franței* al lui Gilliéron şi Edmont, şcoala lingvistică clujeană, condusă de Sextil Puşcariu, personalitate ştiințifică multilaterală, a realizat, prin Sever Pop şi Emil Petrovici, la mijlocul secolului al XX-lea, cel de-al doilea atlas național, *Atlasul lingvistic român (ALR)*, unul din cele mai reuşite atlase lingvistice în romanistică.

În ultimele cinci decenii, geografia lingvistică românească e dominată de elaborarea atlaselor lingvistice regionale (NALR/ALRR), dintre care şapte întocmite în Țară – pe provincii istorice: Oltenia, Maramureş, serii complete; Mintenia şi Dobrogea, Transilvania, Moldova şi Bucovina, Banat şi Crişana, în total (25 de volume). Au trudit la întocmirea lor distinşi dialectologi din Bucureşti, Cluj-Napoca, Iaşi, Timişoara. La Chişinău, în cadrul Institutului de Lingvistică al A.Ş.M., au fost pregătite şi editate 8 volume: patru din *Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)* (1968-1973), coordonator şi coautor R.Udler, şi altele patru, continuare la ALM, sub titlul revăzut, adecvat *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas.,* 1993-2003), coordonator şi coautor subsemnatul.

Un eveniment ştiințific remarcabil este apariția recentă în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române a primului volum din *Atlasul lingvistic român pe regiuni: Sinteză (ALRR. Sinteză)*, Bucureşti, 2005, coordonator prof. univ. dr. Nicolae Saramandu. Este pentru prima dată când se elaborează la nivel romanic un asemenea *atlas-sinteză*. Volumul include 135 de hărți realizate prin simboluri. Rețeaua este de 1 203 localități, dintre care 205 sunt din rețeaua de puncte cartografice cuprinse în ALM.

Spre sfârşitul secolului trecut cartografia lingvistică se îndreaptă şi spre o largă colaborare internațională, concretizată în elaborarea *Atlasului Lingvistic Romanic (Atlas Linguistic Roman, ALiR), Atlasului limbilor Europei* (*Atlas linguarum Europae,* ALE) etc., la care au participat sau

continuă să participe activ şi dialectologi de la Academia Română şi Academia de Ştiințe a Moldovei. Până acum au apărut şase fascicole din *ALE* (1983-2006) şi două volume din *ALiR* (1995-2002), în care, de la începutul anilor '90 încoace, limba vorbită în Republica Moldova este numită *limba română.*

Atlasele lingvistice au pus astfel la dispoziția lingviştilor (şi nu numai) o bogăție de date fără precedent. Acestora li se adaugă *Arhiva fonogramică a limbii române*, textele şi glosarele dialectale.

Să folosim în mod creator tezaurul popular cuprins în atlase. Hărțile lingvistice ne arată, adese, lupta dintre cuvintele vechi şi noi, migrația lor, felul în care este evitată omonimia sau este *creat* un cuvânt, care în opinia lui Coşeriu este un „act poetic". În concepția lui Gillieron, omonimia este o boală primejdioasă pentru cuvinte. *ALR* ne înfățişează extensiunea, în Muntenia şi în sud-vestul Basarabiei, a formei diminutivale *porumbel* pentru pasărea numită în Ardeal *porumb*, iar în Moldova *hulub.* Aria *porumbel* în Muntenia se suprapune şi coincide aproape total cu aria *porumb* „păpuşoi". E o dovadă că forma *porumbel* pentru pasăre s-a generalizat, susține S.Puşcariu, pentru a se evita omonimia cu planta numită *porumb.*

Marile anchete dialectale de teren, de ani şi ani de zile, şi editarea atlaselor lingvistice sunt urmate, fireşte, de reflectarea profundă asupra fenomenelor studiate. Prin elaborarea atlaselor lingvistice şi prin investigațiile asupra faptelor cuprinse în asemenea lucrări, afirmă E.Coşeriu, au fost îmbogățite cu principii teoretice nu numai lingvistica generală şi istorică, ci şi metodologia lingvistică[9].

Merită să fie reținut că realitatea varietății regionale a fost asociată de cărturarii din toate țările de limbă română, cu conştiința apartenenței la o limbă comună şi la originea comună. *Cazania* sa din 1643 Varlaam şi-a intitulat-o *Carte românească de învățătură*. Militând pentru o limbă unitară, convins că se adresează românilor din „toate țările", ca entitate etnică unitară ca şi limba, Simion Ştefan, mitropolit al Transilvaniei, scria

[9]Coșeriu, Eugen, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică.* Cu o prefață de S.Berejan și un punct de vedere editorial de S.Dumistrăcel, Chișinău, Știința, 1994, p. 25-90.

următoarele în predoslovia sa la *Noul Testament de la Bălgrad* (1648): „… rumânii nu grăescu în toate țările într-un chip… Bine ştim că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sânt buni care îmblă în toate țările, aşia şi cuvintele acelea sânt bune carele le înțeleg toți…”; „Aşijderea şi limba noastră din multe limbi este adunată…, măcară că de la Râm ne tragem” (Grigore Ureche); „Românii dintr-o fântână au izvorât şi cură” (Constantin Cantacuzino).

Particularitatea unicității situează limba literară ca suprapusă diversității regionale. Dar ca forme de existență a limbii române, graiurile populare şi limba literară reprezintă realități interferente. La început textele noastre conțineau multe caracteristici regionale. A urmat un proces îndelungat al unificării lingvistice, proces de identificare a criteriilor de evaluare şi de alegere a ce este mai bun, mai potrivit pentru normele cu caracter supradialectal[10].

Cercetând limba tuturor monumentelor literare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea şi încercând s-o localizeze, cunoscutul lingvist Ion Gheție a reuşit să stabilească, în lucrarea sa capitală *Baza dialectală a românei literare*, puternica presiune pe care o exercită, în perioada 1656-1715, „graiurile asupra normelor literare”, fenomen vizibil mai ales în Muntenia şi Moldova, unde, îndeosebi în *Biblia de la Bucureşti* (1688) şi, respectiv, în cărțile lui Dosoftei, se observă o tendință de a reduce „decalajul existent între normă şi grai”[11].

În perioada 1715-1780, se încheie procesul de naționalizare a serviciului divin, eveniment de o importanță excepțională în istoria limbii române literare, având în vedere rolul jucat de literatura religioasă în vechea cultură românească. Acest proces are loc în împrejurări de natură a favoriza expansiunea şi impunerea ca normă, în „producția literară tipărită”, a variantei literare munteneşti. Când, spre 1750, apoi după

[10]Guțu Romalo, Valeria, *Raporturile dintre limba literară și graiurile limbii române // Limba română și varietățile ei locale,* București, Editura Academiei Române, 1995, p. 46-48.

[11]Gheție, Ion, *Baza dialectală a românei literare,* București, Editura Academiei Române, 1975, p. 624-625.

1780-1830, tipografia de la Iaşi intensifică activitatea, ea retipăreşte cărțile munteneşti, fără a modifica normele literare ale originalelor[12]. Literatura religioasă, răspândită printre românii din toate Principatele, a îndeplinit, prin acuratețea limbii, o excepțională funcție unificatoare. „Aceste cărți bisericeşti au statornicit pentru toate veacurile unitatea limbei româneşti" (O.Ghibu).

Având în vedere stadiul atins astăzi de limba literară, se pare că majoritatea lingviştilor români acceptă teza emisă de ilustrul cercetător al istoriei limbii române literare, I.Gheție: *baza dialectală a românei literare este graiul muntean*, bineînțeles, în conlucrare cu celelalte graiuri ale limbii române. Meritul principal în procesul de unificare lingvistică care are loc în anii 1836-1881 îi revine lui I. Heliade Rădulescu[13]. Aici țin să adaug imediat că în procesul de stabilizare a normelor limbii române literare moderne, unice pentru toți românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, maramureşeni etc.), după cum au afirmat acad. Vl. E. Şişmarev, acad. N.Corlăteanu şi alți lingvişti notorii, au participat, de asemenea, moldovenii Gh.Asachi, C.Negruzzi, ardelenii Gh.Barițiu, A.Mureşan ş. a. C. Negruzzi îl numea pe I.Heliade Rădulescu „vindecător" al limbii române. După Eminescu, la baza formării şi a dezvoltării limbii literare trebuie puse trei surse principale: operele cronicarilor şi literatura religioasă, operele scriitorilor clasici şi, nu în ultimul rând, viul grai popular, precizând: „Dar o adevărată literatură trainică care să ne placă nouă şi să fie originală pentru alții, nu se poate întemeia decât pe graiul viu al poporului nostru". Oriunde s-a aflat în timpul peregrinărilor sale, Eminescu însuşea din varietatea de cuvinte, locuțiuni şi expresii plastice, asimilându-şi astfel spiritul vorbirii vii, spontane. Eminescu renunță însă la fonetismele ce i se păreau prea dialectale, indiferent dacă era vorba de o pronunție muntenească, moldovenească sau transilvăneană.

În Țară, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, limba culturii moderne româneşti reprezintă un „sistem constituit" în liniile sale generale. Unitară în ambele sale ipostaze – scrisă şi orală – limba literară „devine compatibilă" şi cu utilizarea cotidiană, în comunicarea neoficială, restrâns

[12] *Ibidem,* p. 626-627.

[13] *Ibidem*, p. 616, 628.

familiară şi amicală[14]. În aceste condiții, faptele dialectale, regionale (de exemplu, *sî şîbî, carivái, ghíni, zin, kept, nuié, făşém, soreancă* „floarea soarelui" ş.a.) sunt incluse ca un caz special în *incorect, neliterar.*

În Basarabia situația a fost oarecum diferită sub ocupația Rusiei țariste, când limba română nu a funcționat ca atare în sferele vitale (în învățământ, administrație, ştiință, literatură). Doar graiul moldovenesc a continuat să-şi realizeze funcția comunicativă, limitată însă la nivelul cotidian, mai ales în mediul rural. Este semnificativă în această privință mărturisirea scriitorului basarabean Constantin Stamati-Ciurea (1828-1889): „Limba română rustică, precum o vorbeşte poporul nostru din Basarabia, a fost singurul izvor din care m-am adăpat; nici o şcoală populară măcar; am fost şi sunt o insulă solitară în imensul ocean al slavismului. Mai mult nu zic."[15]

Cât priveşte starea de azi a limbii române în Republica Moldova, cititorul nostru este familiarizat cu această problemă, pusă în discuție în numeroase studii din ultimele două decenii. A rămas nesoluționată problema identității de limbă, ca şi cea a identității etnice (şi naționale). Limba are nevoie de prosperare şi, mai ales, de stopare a poluării vorbirii orale cu împrumuturi nejustificate din limba rusă.

Pentru a preciza şi a rezuma în câteva cuvinte constatările făcute mai sus, voi spune că graiurile limbii române din Republica Moldova şi din zonele învecinate țin în principal de subdialectul moldovean, vorbit pe ambele maluri ale Prutului, în spațiul Moldovei istorice. Niciodată nu s-a vorbit despre un grai basarabean, acesta identificându-se cu cel moldovean. În volumul colectiv, coordonat de Valeriu Rusu, *Tratat de dialectologie românească* (Craiova, 1984), Paul Lăzărescu include curajos (atunci când puțini dialectologi aveau acest curaj s-o facă) şi descrie graiurile din Basarabia în cadrul general al subdialectului moldovean. E şi meritul, şi curajul absolut al prof. V. Rusu[16].

[14]Guțu Romalo, Valeria, *Raporturile dintre limba literară și graiurile limbii române // Limba română și varietățile ei locale,* București, Editura Academiei Române, 1995, p. 45-49.

[15]Vezi: *Opere alese*, Chișinău, 1957, p. 424.

[16]*Tratat de dialectologie românească.* Coordonator Valeriu Rusu, Craiova, Scrisul Românesc, 1984, p. 208-240.

Cele patru grupuri de graiuri din Basarabia, nordul Bucovinei şi Transnistria, delimitate pe baza ALM, nu sunt nicidecum separate de celelalte graiuri româneşti nord-dunărene. În articolul *Limba română şi graiurile ei teritoriale* (Vezi: RLSL, 1995, nr. 5) am arătat că aşa-numitele graiuri centrale, care ocupă cea mai întinsă parte a teritoriului de la est de Prut şi de dincolo de Nistru, au trăsături fonetice identice cu cele răspândite în graiurile din provincia Moldova (România). De pildă: realizarea africatelor prepalatale *ĉ, ĝ* în stadiul de fricatizare *ŝ, z (ŝerc* „cerc”*, zer* „ger”), realizarea palatalizării labiodentalelor *f, v* în stadiul *ŝ, z* (*ŝérbi* „fierbe”, *zin „*vin”), palatalizarea labialelor *p, b, m,* în stadiul *k*, *ǵ, ń (kept* „piept”, *ghini* „bine”, *ńirişti* „mirişte”) etc. Unele particularităţi recunosc caractere generale ale vorbirii româneşti din aria de nord-est a dacoromânei: conservarea fonetismului arhaic *dz* în elemente de substrat şi în cele moştenite din latină *budză, urdzâcă, dzâuă, brândză,* utilizarea formei invariabile *a*, în loc de *al, ai, a, ale,* termeni din vocabularul activ ca *rărunchi, mai (maiură), cute, cocostârc, pântece, ciubotă, ogradă, glod, colb, hulub, perj, curechi, omăt, sudoare* care formează, respectiv, perechi cu termenii folosiţi activ în aria sud-vestică *rinichi, ficat, gresie, barză, burtă, cizmă, curte, noroi, praf, porumbel, prun, varză, zăpadă*, *năduşeală.* Multe din caracteristicile grupului de graiuri de sud-vest (pe linia Cahul-Reni-Ismail-Chilia) fac arii comune cu graiurile munteneşti (iotacizarea verbelor: *văz* „văd”, *spui* „spun*”*; termeni ca *război* „război de ţesut”*, pâlnie, cormană* (la plug), *crastavete* „castravete” etc.

Micile deosebiri de pronunţie şi de cuvinte determinate geografic nu se răsfrâng asupra comunităţii limbii în general. Românii munteni şi ardeleni se înţeleg foarte bine cu românii moldoveni din Republica Moldova. Limba română este mult mai unitară decât italiana, franceza sau altă limbă romanică. Unitatea şi comunitatea se manifestă prin posibilitatea ei de neîndoielnică înţelegere între românii de pretutindeni. Unitatea limbii române şi a graiurilor ei teritoriale are la bază, în primul rând, un fond de cuvinte relativ numeros, care acoperă întreg spaţiul glotic românesc. Caracterul unitar al graiurilor dacoromâne este explicat de lingvişti prin faptul că ele au rămas tot timpul în contact, ceea ce a făcut posibilă „influenţa reciprocă” a graiurilor. Cuvintele ruseşti sau de altă origine ce mai bântuie azi în „regiunea ruptă din întreg” ca *baistruc* „copil din flori”,

cleioncă „muşama”, *mozóli* „bătătură” etc., elemente lexicale nesemnificative pentru caracterizarea graiului, vor dispărea de îndată ce limba română va funcționa cu temeinicie şi fără a fi stingherită de limba rusă, care azi continuă să favorizeze crearea unui mediu lingvistic dezastruos.

Graiurile moldoveneşti de la est de Prut (ca parte integrantă a vorbirii moldoveneşti din Moldova istorică) nu au un statut autonom şi luate în ansamblu ele n-au fost atrase într-o altă arie lingvistică, deoarece de-a lungul Prutului nu avem izofone şi izomorfe, iar în majoritatea cazurilor, nici izolexe. Gramatica graiurilor cercetate este unitară. Or, cu gramatica şi se identifică în fond unitatea limbii române.

Tentativa de a sprijini ideea, din rătăcire sau rea-voință, că există o „limbă moldovenească” opusă *limbii române*, zămislită chipurile pe o bază dialectală moldovenească, este o gravă eroare şi o absurditate. Substratul politic al problemei „limbii moldoveneşti” este evident. Limba vorbită şi scrisă în Republica Moldova este *limba română*. Normele unice supradialectale ale românei literare s-au extins, de câteva secole încoace, în întreg spațiul glotic românesc prin concursul şi consensul oamenilor de cultură din Moldova, Muntenia şi Transilvania.

Cantemir şi Creangă, Eminescu şi Iorga, Hasdeu şi Enescu, Coşeriu şi Vieru, cu o vastă cultură şi cu subtile caracteristici ale spiritului moldovenesc, toți geografic din nordul Moldovei, reprezintă la nivel național general geniul şi poezia, ştiința şi gândirea, limba şi cântecul poporului român.

Sărbătoarea *Limba noastră cea română* ne prilejuieşte emoții frumoase, clipe inspirate. Prin limbă ne zidim cultura noastră spirituală. Savurăm sacrele adevăruri despre limbă care este „cartea de noblețǎ” a unui neam (V. Alecsandri), „întâiul mare poem al unui popor” (L.Blaga). „În aceeaşi limbă / Toată lumea plânge, / În aceeaşi limbă / Râde un pământ. / Ci doar în limba ta / Durerea poți s-o mângâi, / Iar bucuria / S-o preschimbi în cânt” (Gr. Vieru).

Graiul fiecărei etnii este un viu monument popular, un tezaur profund al întregii experiențe de viață şi creație. Cuvântul ca o comoară de gândire este creația vorbitorului, izvorât din harul imaginației, al frumosului şi al binelui şi consfințit în memoria neamului.

28 august 2008, Chişinău, AŞM

Avem o responsabilitate uriaşă – suntem patria unde s-a scris „Limba noastră", cel mai frumos poem, închinat limbii române. ...Tot de aici poate veni o dezvoltare miraculoasă a acestei limbi, neasemuit de frumoasă. Dar pentru asta se cere trudă...

Ion Ungureanu

Ion UNGUREANU

(n. 2 august 1935, com. Opaci, plasa Căuşeni, județul Tighina, România)

Actor, regizor, publicist. Regizor-şef al legendarului Teatru „Luceafărul" (1964-1971). A montat spectacole la Malîi Teatr, la „Sovremenik", la Teatrul Armatei şi la TV Centrală din Moscova (1972-1990).

Ministru al Culturii (1990-1994).

Maestru Emerit în Arte al Federației Ruse (1980), Artist al Poporului (1989), laureat al Premiului Național (1990, 2011).

Doctor Honoris Causa al Academiei de Ştiințe a Moldovei (2009).

DESTINUL LIMBII ROMÂNE ÎNTR-UN SPAȚIU CĂZUT DIN ISTORIE

Nu putem vorbi despre limbă făcând abstracție de destinul istoric al acestui spațiu care astăzi se cheamă Republica Moldova, spațiu, căruia mai înainte i se zicea Basarabia, iar la începuturi era o jumătate din principatul Moldovei – cu sudul, cu gurile Dunării, cu nordul Bucovinei (în timpul domniilor lui Alexandru cel Bun, al lui Ştefan cel Mare etc.). Moldova era atunci „poarta creştinătății", iar Ştefan cel Mare – „Atletul lui Hristos". Câine-câineşte ne înțelegeam cu turcii – ba moldovenii le trăgeau câte-o bătaie zdravănă, ba turcii îşi luau revanşa, pustiindu-ne țara, dar nu îndrăzneau totuşi să ne „turcească", să ne facă paşalâc, să ne schimbe credința, limba, obiceiurile, cum au procedat cu alte popoare. Le plăteam bir greu şi asta le era de-ajuns.

Dar uite că, în 1711, luminatul domnitor Dimitrie Cantemir face alianță cu ruşii creştini, ca să scape de turcii-păgâni, şi împreună cu Petru cel Mare se confruntă cu ei la Stănileşti, dar suferă o înfrângere dezastruoasă. Turcii nu ne-au iertat alianța cu ruşii şi au început să ne impună la tron doar domnitori străini, iar în 1775 îi permit Austriei – deşi n-aveau niciun drept – să smulgă hulpav din trupul Moldovei întreaga Bucovină (împreună cu Putna, unde se odihneau osemintele lui Ştefan cel Mare). Rusia, țară creştină ortodoxă, protestează, apoi peste vreo zece ani începe un război cu turcii, pe urmă încă unul, în urma cărora turcii cedează Rusiei teritoriul dintre Prut şi Nistru (deşi iarăşi nu erau în drept s-o facă). Basarabia devine astfel pradă de război şi e încorporată în Imperiul Rus. Uite-aşa începe dezastrul, căderea noastră din istorie.

Ca să scurtăm povestea, e de-ajuns să comparăm realitățile din cele două părți ale Moldovei – una, rămasă de sine stătătoare, şi alta, înstrăinată timp de-un secol sub cizma rusească, – pentru a ne da seama de starea adevărată a lucrurilor („Rusia țaristă – o închisoare a popoarelor" – de la Lenin cetire). În Moldova de dincolo de Prut, care s-a unit apoi benevol cu Muntenia, începe o miraculoasă şi benefică înflorire a culturii naționale: apare Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, George Enescu, ca să

pomenim doar câteva nume. În Basarabia şi-n Bucovina, ca într-un pământ pustiit, nu creşte nimic. Deşi aici se naşte Bogdan Petriceicu Hasdeu, el, pentru a se afirma, se refugiază în România, unde devine unul din membrii-fondatori ai Academiei Române, autorul fundamentalei lucrări în domeniul lingvisticii *Etymologicum Magnum Romaniae*, ca să pomenim doar câteva din realizările sale. Tot de-aici, după închisorile făcute în Siberia, pleacă în România Constantin Stere. Cum am mai spus, aici nu putea creşte nimic. Aduc un singur exemplu, strigător la cer: un mitropolit rus, Pavel Lebedev, la Chişinău făcea foc în sobă folosind cărți religioase în limba română... Treptat are loc o depopulare abilă a băştinaşilor şi aducerea altor seminții în locul lor.

Şi iată astăzi, la aproape 200 de ani de la dezastrul din 1812, constatăm că în Republica Moldova există două state într-un stat, dacă nu mai multe. Alături de noi există o viață paralelă, care nu are nimic de-a face cu viața noastră, a băştinaşilor – suntem tratați ca o anexă la ceva ce nu ne mai aparține. Recent, în „AiF-Moldova" a apărut un articol deocheat în care se afirmă că, slava Domnului, Republica Moldova a ajuns să fie un stat multinațional, dar şi mai bine ar fi dacă moldovenii ar constitui azi doar 47 la sută, aşa cum era la sfârşitul secolului al XIX-lea în Basarabia țaristă. (Asta după „frățească eliberare" de sub turci, când băştinaşii constituiau 90 la sută din totalul populației. Frumoasă „dezrobire" – nu?) Nu dorim nimănui, cu atât mai mult Rusiei, să ajungă să se laude că în Rusia au rămas doar 47 procente de ruşi şi să constate, cu mare bucurie, că restul sunt chinezi, japonezi, coreeni, azeri... Care om cu mintea întreagă se poate lăuda că a fost dat afară din propria lui casă, moştenită de la părinți?! Aşa ceva putea să scrie doar un mutant. Printre altele, numele de familie al autorului din „AiF-Moldova" e Robul (в переводе на русский – Раб, desigur, dacă nu e vreun pseudonim – aşa, în bătaie de joc). Şi asta se publică astăzi, aici. Iată de ce spun că există o viață paralelă, absurdă, care decurge alături de noi.

***

În tragedia lui W. Shakespeare *Macbeth* apar nişte ființe supranaturale – trei vrăjitoare, care rostesc chiar la începutul piesei o formulă magică, o vrajă: ***Fair is foul, and foul is fair.***

Adică:

Frumosul e urât, iar urâtul e frumos

(sau, dacă vreți – *hidosul e fermecător, şi invers*). Am montat acest spectacol la Moscova în limba rusă şi am folosit trei variante de traducere a acestei fraze-cheie:

Прекрасное – ужасно, ужасное – прекрасно.

Добро есть зло, зло есть добро.

Грань меж добром и злом, сотрись!

Ultima – aminteşte de celebra afirmație a lui F. Dostoievski: *Dacă nu există hotarul dintre bine şi rău, înseamnă că Dumnezeu nu există.* Acțiunea din *Macbeth,* după pronunțarea acestui blestem, a acestei vrăji, ia o turnură dramatică, toate legile etice sunt scoase din circuit, sunt anulate toate criteriile: adevărul devine minciună, minciuna – adevăr, eroul – un ticălos, ticălosul – erou etc. În fond, marele Shakespeare ne prezintă o realitate care în zilele noastre poate fi definită ca un **spațiu căzut din istorie**. Exemple, din păcate, avem cu nemiluita.

...La începutul secolului XX în Duma de Stat a Rusiei au fost aleşi şi câțiva deputați moldoveni din partea Basarabiei. Şi uite că într-o bună zi un deputat rus, Gulkin, iese la tribună cu următoarea declarație: *Sunt îngrozit de ceea ce am văzut în Basarabia – nu există şcoli moldoveneşti. E de datoria noastră să facem tot posibilul pentru a-i asigura pe copiii moldoveni cu şcoli în limba lor!* Deputații moldoveni – toți boieri, mă rog, elită națională – au sărit ca arşi: *Нет! Мы протестуем! Нам не нужны молдавские школы! Мы бесконечно благодарны России за предоставленную возможность общаться на русском языке!..* Poftim – rezultatul „mancurtizării” elitei din Basarabia (deşi pe-atunci încă nu exista acest groaznic termen, apărut în timpurile sovietice). Dar ce s-a întâmplat cu țărănimea? Ce făcea ea, sărmana? Nicolae Iorga atestă: *Ignoranța a salvat Basarabia de la rusificare.* Iar Alexe Mateevici adaugă: *Limba noastră-i limba sfântă... / Care-o plâng şi care-o cântă / Pe la vatra lor țăranii.*

În 1918, în mod miraculos, apare un scurt respiro – moşia lui Ştefan cel Mare se întregeşte, Basarabia şi Bucovina revin alături de celelalte pământuri româneşti. Imediat se deschid sute şi sute de şcoli, se împarte

pământul şi lumea nu moare de foame, ca-n Transnistria, deşi şi la noi a fost o secetă cumplită. Cu toate acestea, URSS-ul continua să declare că Basarabia a fost ocupată şi geme sub jugul burghezo-moşieresc, inspirând şi nişte răscoale la Hotin şi Tatarbunar, care în scurt timp suferă eşec. Şi-atunci, pentru a „elibera" definitiv Basarabia, Stalin înființează, în 1924, un „cap de pod" – RASSM în componența Ucrainei. Şi acum comparați, ce limbă literară frumoasă se dezvoltă în dreapta Nistrului, şi ce limbă monstruoasă este promovată în stânga Nistrului, în republicuța moldovenească, luminată de soarele socialismului stalinist: ***crujioaşili, zădăşili, iaşeişili, stare întrenorodnică, guvern de caroli***...

În 1940 blestemul vrăjitoarelor revine, tancurile şi oştile staliniste trec Nistrul – răgazul s-a terminat. Într-o noapte este schimbat alfabetul latin, se încearcă şi impunerea limbii „stângomaloriişnice", dar e prea deocheată – oamenii n-o înțeleg şi, cu toată frica, râd. Autoritățile sovietice o lasă mai moale, dar până prin 1960 la Chişinău încă se scria în ziare „Sovetul de neprimejduire" în loc de „Consiliul de securitate" şi alte calchieri şi năzbâtii, bune pentru anecdote – nu pentru funcționarea firească a unei limbi dezvoltate, cum e limba română, dar neacceptată de „eliberatori" şi elita mancurtizată. Şi totuşi, atunci, în mod paradoxal, mai exista o logică – fie şi primitivă! – în încercarea de a crea o altă limbă, diferită de cea română. Mă rog, era un raționament proletcultist, de care a suferit şi cultura rusă. Dar astăzi, domnii mei, când teroarea stalinistă e de domeniul trecutului, când ne-am ridicat la nivelul cunoaşterii adevărului ştiințific, să ajungi să afirmi ceea ce afirmă Constituția noastră, să editezi, cu binecuvântarea autorităților, un dicționar moldovenesc-românesc – este mai mult decât o aberație. E o sfidare a bunului simț. În plină eră cosmică se re-scrie istoria – azi, în văzul întregii lumi civilizate, nu după cortina de fier. Ce-i aceasta, dacă nu cel mai cras obscurantism, deşi cuvântul „obscurantism" e prea moale pentru a defini ceea ce se întâmplă la noi. Există în limba rusă un cuvânt rămas încă din vechea slavă, care exprimă mai plenar hăul în care ne aflăm – „мракобесие", adică întunericul satanei, domnia totală a forțelor răului, a forțelor oculte. Iată ce se întâmplă astăzi la noi, în parlamentul nostru luminat, ca să nu mai vorbim de gradul de competență în domeniul culturii a guvernanților noştri. Scria cu

amărăciune bătrânul Krâlov: *Беда, коль пироги начнет печи сапожник,/ А сапоги тачать пирожник.* Asta e situația reală de la noi.

Pentru diriguitorii de azi Eminescu nu e un criteriu. Ei şi ce, dacă a spus că „suntem români şi punctum”? Mare scofală! Nu este luat în seamă nici Vasile Alecsandri care scria:

Hai să dăm mână cu mână,
Cei cu inimă română...

Nu este auzit Dimitrie Cantemir, care spunea: *Limba nebiruit martor este.* Şi tot el adăuga: *Nimeni nu te întreabă „Vorbeşti moldoveneşte?”, ci – „Vorbeşti româneşte?”* Nu e auzit Mihail Kogâlniceanu, nici Alexe Mateevici, imnul căruia îl cântăm. Nici iluştrii savanți ruşi, care ne-au venit în ajutor prin acea rezoluție extraordinară în privința limbii, nici chiar clasicii marxism-leninismului...

Acelaşi Alexe Mateevici spunea în 1917: ***Trebuie să ştim că suntem români. N-avem două limbi şi două literaturi, ci numai una. Aceasta să se ştie din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba!*** Şi uite că tot vorbim degeaba, tot batem pasul pe loc, şi nişte neica-nimeni decid, care-i adevărul ştiințific. Academia de Ştiințe, cu declarațiile ei, nu e luată nici ea în seamă de către diriguitori. Mai mult, ei continuă să dicteze Academiei ce trebuie să facă. George Coşbuc spunea: *Academia Română a fost înființată tocmai pentru scopul cultivării şi dezvoltării limbii române.* Iată ce stă la baza activității unei Academii, deoarece fără dezvoltarea limbii nu există instrumentul principal cu care activează savanții. Şi asta o spunea G. Coşbuc în România, care s-ar părea că nu trebuia să aibă asemenea probleme. Dar ce să mai zicem noi, în Republica Moldova, unde aceasta problemă e nemaipomenit de gravă.

Blocarea dezvoltării limbii e o tragedie pentru națiune, schimonosirea limbii, a acestui divin instrument spiritual, e o crimă. **Limba română în Basarabia este o limbă-martir**. Pentru ea eram duşi în Siberia, puşi la zid, dați afară din serviciu, deveneam muritori de foame... Iar o limbă, dacă nu se dezvoltă firesc, normal, nu se dezvoltă nici omul, nici poporul, nemaivorbind de cultura națională. Trebuie să recunoaştem că, în marea majoritate, ne bâlbâim, vorbim împiedicându-ne, de parcă am fi nişte cai legați la picioare. Vorbim o limbă trunchiată, calchiată din alte limbi. Marele

Tolstoi spune: ***Limba e o armă a gândirii.*** A cărei gândiri, Lev Nikolaevici? Semănăm cu nişte ologi, care încearcă să danseze în „Lacul lebedelor”.

Dragi diriguitori, fiți consecvenți: ori să fie ascultată Academia de Ştiințe, ori ea trebuie desființată. Scoateți-l şi pe Eminescu din şcoli, eliminați-i pe Vasile Alecsandri, pe George Coşbuc, pe toți clasicii! Dacă e „mrakobesie” – apoi „mrakobesie” să fie până la capăt! Readuceți-l pe Ion Cana, pe Feodor Ponomari, pe Iacob Cutcovețchi – „realizările de vârf” ale regimului transnistrean. Scoateți-l şi pe Druță, cel care a optat pentru alfabetul latin, din manuale. Desființați Uniunea Scriitorilor – acest bastion al renaşterii naționale! Iar noi cu ce rămânem? Nazad, v RASSM?! Pentru că aceasta este tendința. E ca un film cu derulare inversă. Eu unul ştiu ce înseamnă „nazad”, am învățat în şcoala sovietică: pentru noi Eminescu încă nu se născuse, nici Alecsandri, nici Creangă!.. Ei nu existau, pentru că erau români, erau blestemați, blamați. Nu exista nici Mateevici, deşi am învățat în aceeaşi şcoală de la Zaim, unde a învățat şi el. Mai mult, dacă nu murea Stalin, Eminescu nu s-ar fi născut pentru noi nici azi. Ori ținem cont de aceste adevăruri, ori trebuie să admitem că suntem o republică fantomă, un stat de mucava. Iar adevăratul stat e cel de la Tiraspol cu grafia chirilică a RASSM. Acolo ajungem, deşi URSS-ul s-ar părea că a sucombat. Sau probabil că el a rămas în noi. De aceea e atât de greu să scăpăm de el, pentru că e ca un cancer care ne-a pătruns până la oase. Vă puteți imagina un elev rus pentru care încă nu s-au născut Puşkin, Gogol, Tolstoi, Cehov?.. Ce fel de Rusie ar fi aceasta? Mai rău ca pe timpul tătarilor. Iată ce destin ne hărăzesc nouă şi copiilor noştri prealuminații obscurantişti de la Chişinău. Într-adevăr, frumosul e substituit de hidos, de urât, şi urâtul e declarat frumos! Blestemul vrăjitoarelor din „Macbeth” e aplicat zi de zi în țărişoricuța noastră.

***

Şi totuşi, cum de-a apărut la Chişinău, în 1960, în plin regim sovietic, un miracol românesc – Teatrul „Luceafărul”? Douăzeci de tineri, proaspăt veniți din Moscova, – nu din Bucureşti, nu din altă parte, – de la Moscova, unde cei mai buni profesori ruşi ne-au predat arta actorului, vorbirea scenică, rezolvând rapid şi corect problema limbii. Chişinăului cultural nu-i venea a crede ochilor şi urechilor. Cum de-a fost posibil aşa ceva? Ne

aflam în plin „dezgheţ hruşciovist”, dispăruse teroarea stalinistă, lumea spera că e posibil să fie edificat un comunism cu faţa umană, pentru că, orice s-ar spune, capitalismul n-a reuşit totuşi să creeze o societate ideală. Deşi, până la urmă, ne-am lămurit şi ce-i cu comunismul: oricât l-ai reforma, l-ai adapta şi machia, – religia urii, din care s-a născut, îl face inuman. Tot ce s-a creat bun în perioada sovietică, s-a făcut în pofida doctrinei comuniste: oamenii, prin munca lor, prin căldura sufletului lor, umanizau acest sistem. Nouă, de exemplu, la institutul teatral, ne-au predat profesori, care se întorsese din GULAG – iată de ce îndrăzneam să gândim liber, să-i molipsim şi pe spectatori cu acest spirit de libertate.

În primul deceniu de activitate „Luceafărul” în toate spectacolele a promovat, întâi şi întâi, o frumoasă limbă română, de „ţi se topea inima, ascultând-o”, cum ne apreciau spectatorii. O altă sarcină a tânărului colectiv a fost promovarea şi încurajarea dramaturgiei naţionale contemporane. Apropo, unul din dramaturgii care acum aproape 40 de ani a debutat pe scena Teatrului „Luceafărul” cu piesa *Minodora* – Andrei Strâmbeanu – a primit recent premiul Academiei Române pe anul 2008. Nouă ne aparţine modestul merit de a intui în tânărul scriitor un dramaturg prolific şi viguros, creaţia căruia azi e încununată cu acest mai mult decât prestigios premiu. E de-ajuns să mai adăugăm, că piesa premiată – *Dictatorul* – se joacă la Teatrul Municipal „Satiricus” cu casa închisă, iar poemul dramatic *Oltea* a fost montat pe scena a două teatre naţionale şi e preluat de 19 teatre populare. Dl. Strâmbeanu chiar în aceste clipe se află în drum spre satul natal Fântâna Albă, unde va asista la deschiderea anului şcolar la gimnaziul care de azi înainte îi va purta numele. Aşa au hotărât unanim consătenii dumnealui. Dacă nu mă înşel, e primul gimnaziu din Republica Moldova care va purta numele unui dramaturg. Să mai zică cineva că astăzi teatrul joacă un rol minor în viaţa societăţii.

Dar să revenim la primul deceniu din istoria teatrului „Luceafărul”, când erau montate şi piese româneşti, şi dramaturgia universală în cele mai splendide traduceri de mari scriitori români. Toate astea însă, până-ntr-o zi, când totul a fost stopat: spectacolele fiind interzise unul după altul – din cauza tematicii, din cauza că-s traduse în limba română şi nu „moldovenească”, că-i Caragiale, că-i Sebastian – scriitori români – afară din teatru!

Pe ăştia cum să-i „traduci” în moldoveneşte? Deşi, cu puţin timp înainte se încercase şi tâmpenia de a traduce romanul *Nicoară Potcoavă* de M. Sadoveanu în „moldoveneşte”. Patriarhul literaturii române s-a supărat foc, a protestat vehement la Moscova (era Laureat al Premiului Internaţional „Lenin”) şi scandalul a fost muşamalizat.

Ivan Sergheevici Turghenev spunea despre limbă: *Frumuseţea limbii ruse e singurul lucru care mă apără de-o iremediabilă disperare.* Dar ce-ar fi zis Ivan Sergheevici, dacă cineva i-ar fi mutilat limba rusă după modelul transnistrean de la noi – cu „crujioaşili”, „iaşeişili” şi „zădăşili”?.. L-ar mai fi apărat de disperare o asemenea limbă, sau s-ar fi dus unde-l duc ochii, numai să n-o audă? Şi asta în timp ce Eminescu scrie:

De treci codrii de aramă de departe vezi albind
Şi-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet.

Sau din altă poezie:

De ce taci, când fermecată
inima spre tine-ntorn?
Mai suna-vei dulce corn
pentru mine vre-odată?

Mai suna-vei... – aşa vorbesc zeii în Olimp, dragii mei, – e atâta muzică, atâta armonie! Frumosul va redeveni frumos atunci, când vom scăpa de blestemul vrăjitoarelor, iar urâtul – urât, ducă-se pe pustii. Spunea Dostoievski profetic: ***Frumosul va salva lumea.*** Nu ne băgaţi pe gât hidoşenia, voi, creaturi ale întunericului! *Huideo, potaie!* – cum exclama disperat Grigore Vieru.

În încheiere, aş vrea să apelez la cuvintele prietenului şi colegului meu de şcoală de la Zaim Petru Cărare – un mare şi inconfundabil poet:

Eu nu mă las de limba noastră,
De limba noastră cea română.

E şi crezul meu. Într-adevăr, limba noastră română e un festin regesc. Mă întreb şi vă întreb: de ce nu o preţuim? De ce le permitem unor ignoranţi să-şi bată joc de ea?

Marele poet german Martin Opitz încă la începutul secolului al XVII-lea scria în poemul său *Zlatna, sau Cumpăna dorului:*

Şi totuşi limba voastră prin timp a străbătut.
E dulce cum e mierea şi-mi place s-o ascult.

A auzit-o dincolo de munţi, vorbită în regiunile, de unde am coborât şi noi câteva sute de ani mai înainte. Şi tot la el, la Martin Opitz:

Cu nici o armă însă duşmanul n-o să poată
Să vă răpească limba – nădejdea voastră toată.

Iar cu 350 de ani mai târziu, la Chişinău, poetul rus Naum Korjavin admira limba noastră, scriind un ciclu de versuri dedicate Moldovei:

Языки романской группы,
Юность древняя Земли!
Пусть порой теснят вас тупо –
Вы со сцены не сошли.
Отзвук вечной литургии,
Гармоничность без прикрас.
Здесь, в Молдавии, впервые
Поражает это нас.
И смущен ты чем-то вроде,
И чудно тебе сперва
Слышать в сельском обиходе
Вдруг ученые слова.
Неужели все так грустно,
И навек уйдут с земли
Ясность мысли, ясность чувства, –
Все, что вы в себе несли,
Звучность памяти и чести,
Благородство не на час?
Лучше сгинуть с вами вместе,
Чем на свете жить без вас!

La aceasta ce am putea adăuga? Doar cuvintele lui Octavian Goga:

Privighetori din alte ţări
Vin doina să ne-asculte...

Iată de ce poetul George Sion, încă acum 150 de ani, avea tot dreptul să întrebe cu durere:

De ce limba românească
Să n-o cultivăm?
Au voim ca să roşească
Ţărna, ce-o călcăm?
Limbă, ţară, vorbe sfinte
La strămoşi era.
Ei ar plânge în morminte
Când ne-ar asculta.
Al lor geniu ne şopteşte
Din mormânt mereu:
O! Vorbiţi, scrieţi româneşte,
Pentru Dumnezeu!

Acest *pentru Dumnezeu!* – nu e pus doar de dragul rimei şi nu e deloc întâmplător. Ni se aminteşte încă odată că *la început a fost Cuvântul. Şi Cuvântul era de la Dumnezeu. Şi Dumnezeu era Cuvântul*. Avem o responsabilitate uriaşă – suntem patria unde s-a scris *Limba noastră,* cel mai frumos poem, închinat limbii române. Şi iarăşi, nu e deloc întâmplător că el a fost scris de un preot-poet. Şi că acest poem, acest imn vine de la noi, din năpăstuită Basarabie. Aşa a fost voia lui Dumnezeu. Deci, tot de aici poate veni o dezvoltare miraculoasă a acestei limbi, neasemuit de frumoasă. Dar pentru asta se cere trudă, se cere să nu precupeţim niciun efort. Numai aşa putem fi demni de marii noştri înaintaşi.

... Dacă-ai şti, ce dor ne e de tine, dulce, dumnezeiască limbă română! Ne e dor de tine – toată! – *din Hotin şi pân'la Mare, de la Nistru pân'la Tisa*, pentru că aşa, cum spunea Inocenţiu Micu-Klein, *nu poţi învia, decât în pământul Patriei tale*, iar *Patria noastră e limba română* (Nichita Stănescu).

31 august 2009, Chişinău, AŞM

… trăiesc, mă îmbolnăvesc, mă vindec, lucrez, visez şi scriu în limba română, limba în care, atunci când voi muri, îmi voi încredinţa sufletul lui Dumnezeu, să facă El ce crede cu acest suflet, pentru mai binele românilor de pretutindeni. Doamne, ocroteşte-i pe români!

Adrian Păunescu

Adrian PĂUNESCU

(20 iulie 1943, Copăceni, plasa Bălţi, judeţul Bălţi, Basarabia, astăzi Republica Moldova — 5 noiembrie 2010, Bucureşti)

Poet, publicist, textier şi om politic român. Organizator al Cenaclului Flacăra, întrunire desfăşurată periodic în anii 1973–1985, de regulă în oraşele mari ale României, unde artiştii promovaţi de poet prezentau lucrări muzicale şi literare în faţa unui public numeros. A contribuit enorm la deşteptarea naţională a românilor din Basarabia.

Membru de onoare al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (2010).

DISCURS LA INTRAREA ÎN ACADEMIA MOLDOVEI

-Onorată Academie, Domnilor oameni de cultură şi ştiință, Domnule Preşedinte, fraților!

Ar trebui să fim liniştiți, din moment ce, după cum stă scris în Ioan, **„La început a fost Cuvântul, şi Cuvântul era la Dumnezeu, şi Dumnezeu era Cuvântul".** Dar putem fi liniştiți, când această sfântă taină o ştiu toți şi par dispuşi să o folosească în interesul propriu?

Înrobirea limbilor a fost efectul pervers al supremului adevăr, că la început a fost cuvântul. Ca un ostaş credincios şi onest, cultul limbii a devenit prizonier şi a fost schingiuit să-şi piardă înțelesul. Dincolo de războaiele devastatoare, nu s-a potolit o clipă războiul cuvintelor.

Punerea unui popor sub semnul altei limbi decât cea pe care i-o dăduse Dumnezeu n-a fost mai morală decât agresiunea împotriva unor teritorii şi asumarea prin forță a bogăției altor pământuri. În acest coşmar trăieşte şi moare lumea de mii şi mii de ani. Aşa trăim şi noi, sub toate structurile şi provocările care ne înconjoară. Limba dacică şi limba latină au intrat într-o osmoză profundă, ca să cuprindă înaltul şi adâncul ființei româneşti.

Dar trăim într-un bloc european cu pereții subțiri. Divina limbă română n-a putut să nu fie, din când în când, în cursul formării şi al practicării ei, intersectată de influențe slave, maghiare, germane, franceze, poloneze, evreieşti, turceşti, greceşti. Acestea au dat un farmec aparte limbii noastre. Şi un plus de credibilitate. E o limbă vie, care nu-şi refuză nici măcar câteva ore de boemă, dar, în esență, românii din Alba Iulia, Chişinău, Baia Mare, Timişoara, Cernăuți, Craiova, Orhei, Cluj-Napoca, Ploieşti, Mureş, Constanța, Iaşi, se înțeleg, esențial, în aceeaşi limbă română.

Felul în care pun aromânii problema fatalității limbii pe care o vorbesc poate crea fiori poligloților iuți de caracter. Cum spunea C. Belimaci, poetul național al aromânilor:

Părinteasca dimandare
Ni spergiură cu foc mare
Frați di mumă şi di-un tată
Noi, Armâni di eta toată!

Di sub plocile di morminți
Strigă-a noştri buni părinți
-Blastemare s-aibă-n casă,
Cari di limba lui se lasă!

Aceeaşi pledoarie, din tranşeele Primului Război Mondial, marele poet basarabean, preotul dr. Alexei Mateevici:

Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată
Un şirag de piatră rară
Pe moşie revărsată.

Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care o plâng şi care o cântă
Pe la vatra lor țăranii.

Cu cât tragism şi cu câtă simplitate a scris Grigore Vieru, marele poet al regăsirii fraților şi a cărui umbră o simțim încă printre noi, testamentul său despre limba maternă:

În aceeaşi limbă
Toată lumea plânge,
În aceeaşi limbă
Râde un pământ
Ci doar în limba ta
Durerea poți s-o mângâi,
Iar bucuria
S-o preschimbi în cânt.
În limba ta

Ți-e dor de mama
Şi vinul e mai vin,
Şi prânzul e mai prânz.
Şi doar în limba ta
Poți râde singur,
Şi doar în limba ta
Te poți opri din plâns.

Iar când nu poți
Nici plânge şi nici râde,
Când nu poți mângâia
Şi nici cânta,
Cu-al tău pământ,
Cu cerul tău în față,
Tu taci atunce
Tot în limba ta.”

De la Bucureşti, cel ce vă vorbeşte acum scria el însuşi:

Cum rar se mai poate da mână cu mână,
Că unii au nunți, iar ceilalți funeralii,
Noi, hai să vorbim, noi, mereu ilegalii,
Oriunde afla-ne-vom, Limba Română.

Hotarele strâmbe, făcute să doară,
Cătuşe pun, iată, pe țară şi țară,
Când oare zăvorul putea-va să sară,
Răpus dintre noi pentru ultima oară?

Ne-au luat şi provincii, şi râuri, şi frații,
Ne-au luat şi putința de-a sta mână-n mână...
Ce triste trecând spre mormânt generații,
Dar este făcut şi ceva să rămână.
Se află în noi – semn al singurei nații –
Adânc-ilegala rostire română.
Şi-am zis, în propriile mele testamente:

Mă rog pentru voi
Şi vă rog,
Pentru numele lui Eminescu,
Să nu trădaţi limba română.

În urmă cu şase decenii şi ceva, măicuţa mea, învăţătoarea Floarea Ispas, a trebuit să plece cu abia născutul care eram, înapoi peste Prut, sub presiunea din ce în ce mai dură a frontului.

– Nu-mi închipuiam, zicea tata, că pierderea războiului se va răsfrânge total asupra vieţilor noastre, asupra recoltelor noastre, asupra educaţiei copiilor noştri, asupra calităţii pâinii noastre, asupra pensiei bătrânilor de prin sate şi de prin oraşe, asupra limbii române. Parcă un plan diabolic şi amănunţit a fost pus în operă, timp de două decenii.

– Ce voiau, tată?

– Sovietizarea şi bolşevizarea României.

După 1964, 1965, 1968, iarba proaspătă a învins urmele de şenile şi de abrutizare, românul s-a trezit la o nouă viaţă, peste toate criminalele datorii de război şi cote obligatorii pe care le plăteau ţăranii români.

S-au petrecut, atunci, reforme cu faţa la popor. România îşi recăpătase dreptul unui minim acces la echilibrul mondial. Nu, România nu devenise o ţară capitalistă. Dar era acea ţară din lume care dezvolta raporturi de colaborare cu marile ţări capitaliste ale lumii. Nu ni se micşorau dificultăţile, dar nu mai eram aşa de singuri pe lume. Intelectuali români de toate vârstele au început să călătorească în Occident.

Cu această ocazie, paradoxal, am descoperit şi partea frumoasă a Răsăritului în mijlocul căruia trăiam. Sâmburii libertăţii ne aduceau în memorie istoria adevărată şi obligaţiile fraterne, faţă de toţi românii. Mari creatori, de pe ambele maluri ale Prutului, şi-au regăsit responsabilitatea în destinul limbii care-i unea pe toţi românii. S-a spart Gulagul şi frânturi de mesaje ale fraţilor înlănţuiţi au răsunat îndatoritor în noaptea dintre noi. Atunci am început să aflăm numele eroicei poezii, arte şi conştiinţe basarabene, cea care ar merita ea însăşi Premiul Nobel: **Vieru, Matcovschi, Damian, Cimpoi, Druţă, Codru, Loteanu, Lari, Costenco, Doga, Hadârcă, Vodă, Aldea Teodorovici, Vatamanu, Cărare, Teleucă,**

Suceveanu, Strâmbeanu, Tarlapan, Valeriu Matei, Anatol şi Tudor Chiriac, Josu şi Ciubotaru.

S-a auzit peste toate zăbrelele chemarea lui Dabija: „**Doru-ni-i de dumneavoastră / Ca unui zid de o fereastră”**.

A luminat continentul puterea dovedită de jertfă a grupului Ilaşcu, când Ilie – condamnat la moarte – a strigat din cuşcă: „Vă iubesc, Popor Român!”

Pe fondul unei educații de familie curajoasă şi corectă, am scris eu însumi poezii care au devenit opere orale, pe toate teritoriile locuite de români. N-aveam voie să fac un singur pas dincolo de Prut, până în august 1990, când – într-un triumf de început de lume – frații artişti basarabeni m-au recuperat şi m-au sărbătorit pe 30 august 1990, în Piața Marii Adunări Naționale, de Ziua Limbii Române. De atunci am tot avut conflicte la graniță cu străjerii imperiului, pentru ca în 1994, să devin prizonierul lui Smirnov, răpit de legiunea lui la Tighina. Dar ce importanță mai are?

Au trecut aproape 67 de ani de la plecarea nou-născutului care am fost, din Basarabia. Dar eu prima gură de aer la Copăceni – Bălți am primit-o de la Dumnezeu. Basarabia e şi în structura mea, precum e şi Ardealul, cealaltă zeitate a credinței mele de român – iubitor de totalitatea românească. Am ştiut şi ştiu câtă dreptate avea Const. Stere să lase ambelor maluri acest aforism incomparabil: „**Nicio picătură de energie morală nu se risipeşte în zadar!”** Dovadă, peste ani, regăsirea noastră în ceea ce e scris la intrarea în Catedrala Reîntregirii de la Alba Iulia: **menirea de a fi împreună a poporului român.**

Cum aş putea considera decât ca o încununare a întregii mele vieți, decizia Academiei Republicii Moldova de a mi se face onoarea să fiu primit în rândurile sale? Martorii acelor ani nu mai sunt. E doar Basarabia eternă, cu toate suferințele şi speranțele ei. Şi sunteți dv., memoria neamului. Vă mulțumesc recunoscător, cu atât mai mult cu cât normalitatea, care e pentru toți românii limba română, a fost şi – uneori – mai este pentru mulți dintre dv. ocazia unei lupte, a unei jertfe, nu o simplă fatalitate geografică.

Mă rog pentru sufletele martirilor basarabeni care au fost aruncați şi asasinați în gulagurile – siberiene şi nesiberiene – staliniste, pentru credința şi lupta lor împotriva ocupației şi bolşevizării, în speranța libertății

şi regăsirii naționale. Şi mă rog pentru sufletele martirilor ardeleni rupți pe roată, aruncați de vii în gropi cu var nestins, pentru credința şi lupta lor. Parcă e un blestem că peste unul dintre poeții renaşterii basarabene a trecut un camion, ca să-i zdrobească oasele şi credința. L-am omagiat şi atunci, de la Bucureşti, îl omagiez şi acum, la Chişinău. Dumnezeu să te binecuvânteze, poete Dumitru Matcovschi!

A fost stigmatul şi a fost noblețea, norocul destinului meu să caut, încă de tânăr, totalitatea românească. Fie că am găsit-o în forța destinică a Ardealului, fie că am descoperit-o în tragismul basarabenilor şi bucovinenilor, fie că m-a luminat geniul lingvistic oltenesc, că am auzit Doina mântuitorului nativ – moldovean Eminescu pe râurile interioare, fie că am ucenicit la şcoala de stilistică muntenească, fie că m-a atras înflorirea sudică a spiritualității aromâne, n-am pregetat să trec oceanul, în 1970, spre a-l cunoaşte pe Mircea Eliade, marele scriitor şi academician căruia i s-a refuzat Academia. În zile şi nopți fără seamăn, am realizat împreună un dialog care se înscrie în actele de început ale epocii moderne a istoriei României.

Nu trebuie să vă spun eu cum mi s-a părut că sună, la Chicago, în mijlocul Americii, cursurile sale despre universalitatea miturilor şi legendelor româneşti. Aveam 27 de ani când am aflat uimit ce bogată, nobilă şi modernă este limba română. De 40 de ani, mă hrănesc din mărturisirea lui Mircea Eliade: „**Scriu în limba română, limba în care visez**" şi nu mă mai satur să mă bucur de acest dar al firii: limba română. Nu avusesem până atunci distanța corespunzătoare pentru a-i măsura altitudinea. Dar, dacă omul de cultură, recunoscut ca atare de filosofi şi scriitori de vârf ai omenirii, mi-a procurat această revelație, pot la rândul meu să vă spun astăzi dumneavoastră, academicienilor Republicii Moldova, oamenilor de ştiință şi de cultură ai acestui pătimit pământ, care a produs lacrimi, istorie şi genii, că **am avut norocul să descopăr totalitatea românească nu numai geografic, nu numai istoric, dar şi metafizic, în adâncimile insondabile ale gândului eliadesc**.

Mircea Eliade era atunci mai tânăr decât sunt eu azi. Deşi nu mi-a lipsit vocația pentru limbi străine, deşi mi-a plăcut din când în când să recit în puternica limbă rusă „**Mne grustno na tebea smotreti**" sau în muzicala

spaniolă „**La muerte me esta mirando des las torres de Cordoba**” sau în rotunda limbă engleză „**The answer, my friend/ Is blowing in the wind**” sau în italiana liturgică „**Lasciate ogni speranza, voi due entrate**” sau în universala franceză „**Allons, enfants de la patrie**”, deşi respect toate limbile pământului, chiar şi pe cele ale adversarilor tradiţionali ai poporului meu, **trăiesc, mă îmbolnăvesc, mă vindec, lucrez, visez şi scriu în limba română, limba în care, atunci când voi muri, îmi voi încredinţa sufletul lui Dumnezeu, să facă El ce crede cu acest suflet, pentru mai binele românilor de pretutindeni. Doamne, ocroteşte-i pe români!**

Şi mă închin lui Eminescu, spiritul suprem al totalităţii româneşti: „**Nu credeam să-nvăţ a muri vreodată**”. El este grinda pe care s-a construit neamul. Oricât de multe bariere s-ar aşeza între noi, noi nu ne putem muta din Eminescu, ne regăsim în Eminescu, cifrul secret al eternităţii noastre incoruptibile.

Oricâte reverii ne-ar oferi limba română, nu putem să nu-i cerem iertare, pentru toate stagnările şi laşităţile, pentru toate erorile şi încăpăţânările de care nu totdeauna am ştiut să ne ferim. Aşa se cuvine, cred, să-mi închei mărturisirea de credinţă către Academia Moldovei.

De toată trădarea aceasta,
De toată pornirea păgână,
De toată vânzarea de frate,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De toată supunerea oarbă,
De toată iuţeala de mână,
De toată uitarea de sine,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De felul cum trecem Ardealul,
Ca marfa, din mână în mână,
De cinica negustorie,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De singurătatea în care
Moldova furată se-ngână

Şi Prutul ne ghilotinează,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De harta aceasta bolnavă
Şi scoasă silit din ţâţână,
De Legi şi Tratate mizere,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De noi, ce-am ajuns interjecţii
Şi oameni cu fruntea-n ţărână,
De toţi surdomuţii ce suntem,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De-aceste concesii, ce ţara
O rană o fac să rămână,
De-aceste nedrepte hotare,
De neamul acesta, ce moare,
Tu, iartă-ne, limbă română!

Să rămânem credincioşi rădăcinii noastre, să ne batem pentru dezvoltarea şi prosperitatea ambelor maluri ale Prutului, pentru regăsirea noastră în Europa şi în spaţiul legitim al spiritualităţii româneşti, pentru diversitatea şi integritatea culturii naţionale, pentru unitatea neamului, pentru demnitatea de a fi români – oriunde ne-am afla – şi pentru a continua să visăm şi să gândim în limba română.

30 august 2010, Chişinău, AŞM

E ora, domnilor, a înscăunării definitive şi nepolitizate a Adevărului. Suntem români şi punctum. Vorbim limba română şi punctum. Avem o istorie comună a românilor şi punctum.

Mihai Cimpoi

Mihai CIMPOI

(n. 3 septembrie 1942, s. Larga, azi r-nul Briceni)

Critic şi istoric literar, domeniul ştiinţific: literatura română, filozofia culturii.

Doctor habilitat în filologie (1998). Membru de onoare al Academiei Române (1991). Membru titular al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1992).

LIMBA ROMÂNĂ, „CASĂ A FIINȚEI NOASTRE”

I. „Locul de adăpost al ființei”

De ce – iarăşi – o conferință despre limba română, de ce această reluare de discuție – teoretică, dar şi cu aplicare socio-lingvistică – despre limba pe care o vorbim şi în care scriem în spațiul nostru moldavo-basarabean, de ce până şi Imnul de Stat reproduce textul celebrului poem al lui Alexie Mateevici (în felul acesta constatăm – iată – că cel mai inspirat poem consacrat limbii noastre aparține *unui basarabean*), de ce mor încă poeți pentru ea, lăsând testamentar, precum Grigore Vieru, grija pentru „creşterea limbii româneşti” (Ienăchiță Văcărescu).

De ce?

Întrebarea se încarcă iarăşi de o sporită semnificație reactualizatoare de cauzalul, de asemenea sporit, *Fiindcă*…

Să încercăm să descifrăm această legătură de subordonare, gândindu-ne mai cu seamă la pluralul ei: „legături de subordonare”.

Să intrăm, mai întâi, în domeniul filosofic al problemei dezbătute, lămurind astfel şi prezența în titlul conferinței a acestei sintagme ce pare o ciudățenie metaforică, un trop: „casă a ființei noastre”.

Grație acestei definiții a ceea ce este limba – nu sub aspectul elementar al vorbirii, al „limbajului unei comunități umane istoriceşte constituită, alcătuit din structură gramaticală, lexicală şi fonetică proprie”, ca „limbă naturală”, precum fixează toate DEX-urile – ci sub aspect profund ontologic, Eminescu şi Heidegger se întâlnesc la o distanță de aproape o sută de ani. (L-o fi citit autorul tratatului *Ființă şi timp* pe Eminescu, l-o fi informat „studentul” său Noica. Or, de ce să ne punem altfel de întrebări când intuiția lucra sigur în firea amândurora?

EMINESCU: „Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră…” (Eminescu, *Fragmentarium*, Bucureşti, 1981, p. 241).

HEIDEGGER: „Omul se poartă ca şi cum el ar fi făuritorul şi dascălul limbii, când de fapt *ea* (subl. în text – *n. n.*) rămâne stăpâna omului. Atunci când acest raport de subordonare se răstoarnă, omul ajunge să urzească

ciudate maşinaţiuni"; „Limba nu este, de aceea, ceva ce se află în posesia omului, ci invers, ea este acel Ceva ce îl are pe om în posesia sa. Ce anume este omul – suntem un dialog. De când suntem un dialog, de când suntem obiectul unei adresări, de când suntem la nivelul limbii.

Poezia ctitoreşte fiinţa. Poezia este limba originară a unui popor. În această limbă survine starea de expunere în fiinţare, care, astfel, se deschide. Ca împlinire a acelei expuneri, omul este de ordinul istoriei. Limba este temeiul posibilităţii de istorie şi nicidecum o invenţie făcută abia în decursul creării istorice de cultură" (Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, Bucureşti, 1982, p. 169).

EMINESCU: „Precum într-un sanctuar reconstituim piatră cu piatră tot ce-a fost înainte – nu după fantezia sau inspiraţia noastră momentană – ci după ideea în genere şi în amănunte – care-a predomnit la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească. Nu orice inspiraţie întâmplătoare e un cuvânt de-a ne atinge de această gingaşă şi frumoasă zidire, în care poate că unele cuvinte aparţin unei arhitecturi vechi, dar în ideea ei generală, este însăşi floarea sufletului etnic al românimii" (*Ibidem*).

HEIDEGGER: „Limba este domeniul (*templum*), adică locul de adăpost al Fiinţei. (...) Deoarece limba este locul de adăpost al Fiinţei, noi ajungem la fiinţare străbătând neîncetat acest loc de adăpost" (*Ibidem*, p. 252).

Prin urmare: noi ajungem la fiinţare tot străbătând acest loc de adăpost, trăind, locuind în acest *aici* unde „se întrepătrund pământul şi cerul, divinii şi muritorii".

Prin limbă, Poetul realizează o rostire esenţială a Fiinţei. Iată că şi nouă ne vine astăzi s-o rostim mai uşor, deoarece avem *rost*, atât de potrivit chiar cu *rostul* lucrurilor şi care ne dă şi derivatul *rostire*, ce presupune azi, după cuceririle din genetică, matematică şi metafizică nu numai o articulare a glasurilor şi a undelor sonore, ci, aşa cum spune Noica, şi a celor mute din spectrul electromagnetic: „Rostirea omului este, dacă e potrivit gândită, solidară cu rostul lucrurilor. La capătul ei, deci, rostirea devine, într-un fel, tăcerea fiinţei" (Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Bucureşti, 1987, p. 26-27).

Eminescu se mai întâlneşte cu Heidegger în modul de a înțelege limba ca *bun suprem*.

EMINESCU: „Această parte netraductibilă a unei limbi formează adevărata zestre de la moşi-strămoşi, pe când partea traductibilă este comună gândirii omeneşti în genere. Precum într-un stat ne bucurăm toți de oarecare bunuri, care sunt a tuturor şi a nimănui, ulițe, grădini, piețe, tot astfel şi în republica limbilor sunt drumuri bătute cari sunt a tuturor – adevărata avere proprie o are însă cineva acasă la sine: iar acasă la dânsa limba românească este o bună gospodină şi are multe de toate" (*Ibidem*, p. 241-242).

HEIDEGGER: „Limba este un bun în sens mai originar. Ea dă garanție, adică oferă certitudinea că omul poate *să fie* ca ființă ce aparține Istoriei" (*Ibidem*, p. 297). Poezia ctitoreşte Ființa, această ctitorie fiind legată de semnele zeilor, cuvântul poetic rosteşte „vocea poporului".

Poetul nostru vorbeşte, în *Epigonii*, despre sfintele firi vizionare care „au scris o limbă ca un fagure de miere", semnificația expresiei eminesciene sporind prin comparația descoperită în *Biblia de la Bucureşti* (1688) şi folosită şi de Sadoveanu („Fagure de miere cuvintele bune şi îndulcirea lor leacul sufletului"), şi prin amintirea versului lui Virgilius care se referă la mierea adusă ca ofrandă zeiței Ceres. În acelaşi spirit eminescian-heideggerian Mateevici vorbeşte despre limba noastră ca *limbă sfântă*.

Nu putem, prin urmare, să punem la îndoială această sfințenie şi să intervenim cu speculații şi aproximări în templul, sanctuarul pe care-l reprezintă.

Coborând adânc în istorie, dăm de o întâmplare semnificativă. M. Pompenius Marcellus aducea un reproş lui Tiberiu, că folosea un cuvânt născocit: ca suveran el putea interveni să se dea cetățenie romană oamenilor; în domeniul limbii însă nu avea dreptul să intervină ca să încetățenească vreun cuvânt.

Or, suveranii noştri s-au tot amestecat în fel şi chip, stabilind şi rolul de „bunică" pentru aşa-zisa „limbă moldovenească" în raport cu nepoata ei, „limba română".

Aş propune, dragi colegi, să nu mai îngăduim această imixtiune a politicului şi să nu permitem nici viitorului preşedinte s-o facă. Să stabilim odată pentru totdeauna că singurul legislator în acest domeniu, aşa cum

propune şi Vasile Bahnaru în recenta sa carte *Ascensiunea în descensiune a limbii române*, trebuie să fie Academia de Ştiințe a Moldovei.

II. Ecuația limbă / identitate

Între limbă şi ființă, ființa națională, e un raport de absolută identitate. Într-un articol, *România şi Austro-Ungaria*, publicat în noiembrie 1876 în *Curierul de Iaşi*, Eminescu îl stabileşte în mod decis: „spirit şi limbă sunt aproape identice, iar limbă şi naționalitate asemenea”.

Literatura unui popor este prin excelență *națională*. Poezia este, după Eliot, cea mai tenace națională.

Conferința lui Thomas Stearns Eliot *Funcția socială a poeziei*, rostită în 1943 la Institutul Anglo-Norvegian şi, sub formă extinsă, rostită în public la Paris în 1945, nu este doar o profesiune de credință sau o expunere de program, un manifest estetic: este o prospectare de natură fenomenologică a limbii şi limbajului poetic şi, în special, a funcției sociale a acestora, privite într-o interdependență constructurală.

Runele şi descântecele cu scopurile lor magice sau utilitare, poezia epică ce păstra şi transmitea amintirea celor mai importante evenimente istorice, oda pindarică legată de prilejuri sociale, poezia dramatică cu un efect puternic asupra unui număr mare de oameni.

Bineînțeles că poezia trebuie să ne aducă o plăcere estetică, asociată însăşi comunicării unei experiențe noi de viață şi a unui nou mod de a înțelege cele ce ne lărgesc conştiința şi ne rafinează sensibilitatea.

Eliot vine apoi cu precizarea caracterului local şi național absolut al poeziei, pentru că „spre deosebire de celelalte arte, poezia are pentru cei de acelaşi neam şi aceeaşi limbă cu poetul o valoare care numai pentru ei o poate avea”.

În acest sens scoatem din demonstrația fenomenologică a lui Eliot o observație profundă care – *more geometico* – se poate aplica procesului de deznaționalizare metodic dirijate la noi: „Este mai uşor să gândeşti decât să simți într-o limbă străină. De aceea nicio artă nu este mai tenace națională decât poezia. Unui popor i se poate lua, i se poate suprima limba, impunând în şcoli altă limbă: dar până nu înveți poporul acela să *simtă* (Eliot subliniază cuvântul) în altă limbă, nu o poți dezrădăcina pe cea ve-

che, care va reapărea în poezie, pentru că poezia este glasul sensibilităţii" (T. S. Eliot, *Eseuri*, Bucureşti, 1974, p. 94).

Eliot mai precizează că datoria poetului, ca poet, este ca şi cum indirectă faţă de poporul său, dar este directă faţă de *limba* lui pe care trebuie s-o păstreze, apoi s-o îmbogăţească şi s-o perfecţioneze, dat fiind că este o personalitate distinctă de a semenilor săi. Aceasta este deosebirea dintre scriitorul care e doar excentric sau nebun şi poetul adevărat" (*Ibidem*, p. 95).

Cei mai mulţi nu înţeleg că nu ajunge să te mândreşti cu marii scriitori ai neamului, ci să-i pomeneşti în câte un discurs politic: ei nu înţeleg că „dacă ţara lor nu va continua să dea mari scriitori şi mai ales mari poeţi, limba se va degrada, cultura însăşi se va degrada, şi va fi poate absorbită de alta mai puternică" (*Ibidem*, p. 96).

Eliot urmăreşte spectacolul implacabil al înnoirilor din cadrul limbii, afirmând că niciun poet englez de azi nu poate învăţa cum să mânuiască cuvintele fără să-i studieze pe Shakespeare şi pe toţi cei care, în vremea lor, au înnoit limba.

Este absolut sigur să găseşti o *universalitate* a limbii indiferent de *specificitatea* ei în diferite epoci. „Sau măcar eşti sigur că o găseşti atunci când cultura naţională e vie şi sănătoasă, fiindcă într-o societate sănătoasă există o neîncetată influenţă reciprocă şi o interacţiune între toate părţile ei. Tocmai asta numesc eu funcţia socială a poeziei, în sensul ei cel mai larg: în proporţie cu vigoarea şi calitatea ei, poezia influenţează vorbirea şi sensibilitatea întregii naţiuni" (*Ibidem*, p. 98).

Despre caracterul naţional şi „patriotic" al actului poetic vorbeşte şi Nichita Stănescu al nostru: „A vorbi despre limba în care gândeşti, a gândi-gândire nu se poate face decât numai într-o limbă – în cazul nostru a vorbi limba română este ca o duminică. Frumuseţea lucrurilor concrete nu poate fi decât exprimată în limba română. Pentru mine iarba se numeşte iarbă, arborele se numeşte arbore, malul se numeşte mal, iar norul se numeşte nor. Ce patrie minunată este această limbă! (…) Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie. Limba română este patria mea" (Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Bucureşti, 1990, p. 357).

Adrian Păunescu amintea, în discursul său cu ocazia acordării titlu-

lui de Membru de Onoare al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, de ecuaţia limbă/ identitate, de faptul că fără de limbă „nu eşti nimic”.

Solicităm Guvernului să acorde *Premii Naţionale* anume în domeniul literaturii şi artei, urmând ca altor domenii să li se acorde Premii de Stat sau Premii Speciale.

III. Coşeriu: argumentele teoretice supreme

Eugeniu Coşeriu, gigantul lingvisticii mondiale, ne pune pe tapet sub formă de catehism argumentele teoretice supreme.

1. *Din punct de vedere genealogic*, limba română este pur şi simplu *latină* sau *latină* în toate aspectele ei „moştenite” sau derivate din cele moştenite şi reprezentând structurile ei esenţiale.

2. *Din punct de vedere tipologic,* limba română corespunde exact tipului lingvistic romanic general (fără franceza modernă).

3. *Din punct de vedere „areal”,* limba română cu toate dialectele ei reprezintă o arie autonomă în spaţiul lingvistic romanic, fiind *singura reprezentantă a latinităţii orientale*.

1. Aşa-zisa „limbă moldovenească” (care pur şi simplu nu există din punctul de vedere genealogic) reprezintă dialectul dacoromân, ceea ce e caracteristic pentru dacoromână e caracteristic şi pentru graiul românesc din Basarabia şi Transnistria.

2. *Din punct de vedere tipologic,* graiul „basarabean” ţine de tipul lingvistic romanic în realizarea românească a acestuia şi de subtipul dacoromân.

3. *Din punct de vedere „areal”,* graiul basarabean e cuprins în aria dacoromână şi a păstrat, în ciuda rusificării sistematice, proprietăţile limbii comune şi n-a fost atras într-o altă arie sau subarie lingvistică, el nedespărţindu-se niciodată de limba vorbită în dreapta Prutului.

4. Cei care susţin existenţa limbii „moldoveneşti” au confundat criteriul genealogic cu cel „areal” şi istoria lingvistică cu istoria politică.

5. Prin impunerea noţiunii de „limbă moldovenească” s-a urmărit un proces bine dirijat metodologic de deznaţionalizare, de „mancurtizare” (după Aitmatov): „*Din punct de vedere politic*, promovarea unei limbi „moldoveneşti” deosebite de limba română, cu toate urmările pe care le

implică, este deci un delict de genocid etnico-cultural, delict nu mai puțin grav decât genocidul rasial, chiar dacă nu implică eliminarea fizică a vorbitorilor, ci numai anularea identității şi memoriei lor istorice".

Concluzia marelui lingvist sună cu tărie apodictică de adevăr absolut: „… A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greşeală naivă, ori o fraudă ştiințifică; din punct de vedere istoric şi practic, e o absurditate şi o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice şi culturale a unui popor şi, deci, un act de genocid etnico-cultural" (cit. apud vol. *Limba română este patria mea*. *Studii*. *Comunicări. Documente*, selecție şi prefață: Alexandru Bantoş; coordonatori: acad. Silviu Berejan, prof. Anatol Ciobanu, prof. Nicolae Mătcaş, Chişinău, 1996, p. 15-31).

Acest adevăr ştiințific imparabil a fost reconfirmat în cadrul diferitelor conferințe, simpozioane, congrese ale filologilor români, ale romaniştilor din întreaga lume, inclusiv din fosta URSS, în intervențiile lui Klaus Haitmann şi Raimond Piotrovski, în mesajul dlui Mircea Snegur, Preşedintele Republicii Moldova, prezentat Parlamentului în ziua de 27 aprilie 1995, în numeroase declarații ale Uniunii Scriitorilor şi oamenilor de cultură, în cadrul şedinței lărgite a Prezidiului Academiei de Ştiințe a Moldovei din 9 septembrie 1994 şi a Adunării Generale a A.Ş.M. din 28 februarie 1996.

Credem, în finalul acestui compartiment, că Eugen Coşeriu ar merita mai mult în contextul gratitudinii noastre: traducerea celor două opere fundamentale ale sale, publicarea unui volum de opere literare şi înființarea unei catedre – Catedra „Eugeniu Coşeriu".

IV. Eroi, martiri, „paznici de far"

S-a vorbit adesea, şi faptul este fixat documentar de istoriile culturale şi literare, că omul de cultură şi de litere basarabean este/ nu poate să nu fie şi un om al Cetății, o figură apostolică.

Există, neîndoielnic, un *canon basarabean* care presupune (în spiritul lui Horald Bloom) o Artă a Memoriei, un cult al Eumenidelor, al Tradiției şi al „cuvântului ce exprimă adevărul" (Eminescu), al Valorilor şi Limbii române, care – aşa cum spunea Blaga – e poemul originar al unui popor.

Limbii române i s-a construit un adevărat *paladiu*, de felul statuii de

lemn a lui Palas Atena, menită să ocrotească spiritul locului şi să salveze acest bun suprem.

A fost/şi este o perioadă de luptă şi rezistență, cu toate formele specifice: exil interior, disidență intelectuală, cultivare rizomică a tradiției (cu tendințe constante de întoarcere la izvoare, la rădăcini, „la Ithaka”), limbaj esopic, dar şi atitudini tranşante, neconcesive de declarare a adevărului. Acestea au generat *martíriul basarabean*, trăit şi asumat cu întreaga lor ființă şi la cele mai înalte cote etice (deontologice, zicem azi), conform datoriei sfinte față de limba română.

Martíriu, conform DEX-urilor, înseamnă „suferință, tortură sau moarte (în chinuri) pe care le îndură cineva pentru convingerile sale; pentru religia sa, martiraj (*inv.*, „martir”), iar martirologiu, în afară de sensul bisericesc de listă a „martirilor şi sfinților”, „listă a celor care au suferit sau au murit pentru o convingere, pentru o cauză”.

„Listă” e, bineînțeles, puțin spus. Ar trebui să utilizăm un alt termen, acela de *izvod* (drag lui Blaga) sau de *codice*, un nou *Codex aureus*, în care numele celor care au suferit, au fost torturați şi au murit (în chinuri) să fie imprimate cu litere de aur.

Înscrişi în aceste Codice se cad cei deportați, maltratați în GULAG cu deosebită bestialitate numai pentru că erau români (şi avem în acest sens mărturia autoritară a lui Aleksandr Soljenițîn), grupul de scriitori transnistreni care în condiții infernale au păstrat limba română şi au pledat pentru alfabetul latin, Petre Ştefănucă, cel care cu temeritate a refuzat să răspundă la interogatoriu în limba rusă şi a murit bătut în cap cu propriile cărți scrise româneşte, Mihail Curicheru, Ioan Sulacov, Pan Halippa, Vasile Țepordei şi toți cei imprimați pe Crucea Comemorativă din Sala Uniunii Scriitorilor, Nicolae Costenco, dus în Peninsula Taimîr pentru că a scris într-o „limbă burgheză”, adică română şi că a propus, la o întâlnire cu un demnitar sovietic, ca „să construim comunismul, dar în limba română”.

Constantin Stere intră în acest Codice, datorită figurii sale de Om-luptător şi vieții sale pline, precum zicea Ralea, „ca a unui aventurier, ca a unui sfânt şi ca a unui tiran”, în care a dominat însă aspectul eroic.

Deghizat în personajul său Ion Răutu, răspunde la întrebarea jandarmului Paciewki de ce naționalitate este: „Sunt român”, iar în deportare

poartă cu sine două cărţi româneşti aduse prin contrabandă ca să nu uite limba.

De altfel, la 1894, Stere publică, în *Evenimentul literar*, un articol despre unitatea limbii române „vorbită încă din veacul al XV-lea atât în Moldova, cât şi în Muntenia şi în Transnistria” şi despre faptul că „deşi masele poporului n-au cules nici una din roadele civilizaţiei şi culturii creată de omenire până acum” s-a putut forma „o limbă literară adevărat românească”.

Alături de poetul Nicolae Ţurcanu, s-ar cădea s-o includem în acest martiraj pe mama sa, împuşcată pentru faptul că ţinea ascunsă după icoană poezii scrise în limba română.

Calitatea de martir se cade să i-o atribuim şi lui Grigore Vieru cel puţin pentru cele două testamente ale sale – documente ale slujirii martirizate a limbii lui Eminescu, căreia i-a consacrat poezii, cântece şi aforisme şi în care vedea *reazemul* (cuvântul e al poetului) fiinţei noastre (exact în sensul *temeiului* heideggerian şi eminescian): „Dacă vom fi nevoiţi să părăsim pământul natal cu acelaşi ritm, peste vreo 50 de ani s-ar putea să nu se mai vorbească româneşte pe la noi. Or, tocmai Limba şi religia au ţinut vie fiinţa noastră naţională de-a lungul veacurilor. Gândindu-mă la asta, am uneori clipe de prăbuşire sufletească. Mă ridic însă. Altfel n-aş mai putea scrie. Dar marele Shakespeare zicea: „Nu este destul întuneric în tot universul ca să stingă lumina unei plăpânde candele”. Fie că au fost adevăraţi martiri, fie că şi-au asumat mai modesta funcţie de „paznici de far”, scriitori şi publicişti, profesori de felul lui Valentin Mândâcanu, Alexandru Gromov, Avram Cotlear, Anatol Ciobanu, mai tinerii citaţi de Grigore Vieru – Vlad Pohilă şi Valentin Guţu – au păstrat flacăra sacră a acestei candele. (*Grigore Vieru – Poetul*, col. „Academica”, Iaşi, 2009, acelaşi text în vol. *Taina care mă apără*, Princeps, Chişinău, 2010, p. 414). La aceştia se cer adăugaţi profesorii şi învăţătorii noştri de limba şi literatura română (Leonid Colibaba, cel care a ţinut discursul fulminant de la Congresul III al Scriitorilor, Elena Vasilache, Parfenie Guţu, Petre Bacoş, Veronica Postolache. Martiră ar putea fi considerată însăşi *cartea românească* – marginalizată, interzisă, arsă, dată la cuţit. Merită, indiscutabil un monument aparte.

Propunem, la finele acestui compartiment, publicarea unui Codice al martirilor basarabeni ale limbii române şi edificarea unui Monument-simbol al Cărţii Româneşti.

V. Un Anti-Codice „De-vina Comedie"

A existat/ şi mai există în evoluţia/ în ascensiunea în descensiune a limbii române din Basarabia/ Transnistria un aspect tragico-comic, determinat de încercările criminale – căci e vorba şi de un genocid lingvistic iarăşi unic pe mapamond – de inventare a unei „alte" limbi, înstrăinate de matricea stilistică firească – prin impunerea la nivel de stat a unei limbi „norodnice creată pe baze fals dialectale, traduceri silnice şi născociri lexicale la alfabetul chirilic (de fapt rusesc), prin folosire abuzivă de rusisme.

Propunem în acest sens elaborarea unei *Cărţi a ruşinii* limbii „moldoveneşti", în care să intre:

– expresii „trăsnite" din *Cuvântelnicul* lui I. D. Ceban şi *Dicţionarul moldo-român* al lui V. Stati;

– mostre de transcriere regionalistă moldo-transnistreană;

– invenţii lexicale monstruoase de felul „acritură chişetică" (pentru acid), „şinşiancă" (pentru cincinal), „socoteală" (pentru scor), „Unirea Scriitorilor sfatnişi moldoveneşti" (pentru Uniunea scriitorilor sovietici moldoveni) şi multe alte asemenea;

– enormităţi din parlament (ştim că Ion Hadârcă are o listă întreagă);

– stropşire de limbaj (după cum zicea Ibrăileanu despre Caragiale) de tot felul;

– inadvertenţe stilistice, barbarisme, neologisme cu sens deformat. Etc.

În rest, vorba lui Shakespeare, e tăcere. Tăcere în jurul mult discutatelor probleme despre limba română/ „moldovenească", despre istoria românilor, despre „poporul moldovenesc".

E ora, domnilor, a înscăunării definitive şi nepolitizate a Adevărului. Suntem români şi punctum. Vorbim limba română şi punctum. Avem o istorie comună a românilor şi punctum.

31 august 2011, Chişinău, AŞM

Să avem încredere în Limba Română, aşa cum a avut ea încredere în noi, să fim cu ea aşa cum a fost şi ea cu noi din veacul veacurilor, îmbărbătându-ne şi ajutându-ne să fim.

Nicolae Dabija

Nicoale DABIJA

(n. 15 iulie 1948, com. Bişcotari, azi Codreni, r-nul Cimişlia)

Poet, romancier, publicist, eseist, autor de manuale, traducător. Unul din liderii Mişcării de Eliberare Naţională. Redactor-şef al săptămânalului „Literatura şi Arta” (din 1986), publicaţie care a susţinut tranşant revenirea limbii române la grafia latină şi decretarea ei ca limbă oficială în RSSM.

Membru de onoare al Academiei Române (2003).

PARTEA NOASTRĂ DE VEŞNICIE – LIMBA ROMÂNĂ

Numind lucrurile – le stăpânim.

Gândindu-le – le putem lăsa moştenire.

Suntem, trăim, comunicăm – cu ajutorul, prin intermediul, în puterea cuvintelor.

Cu ajutorul lor am devenit stăpân pe ce am moştenit: lucruri şi întâmplări pe care le cunosc şi pe care încă nu mi le aduc aminte.

Cu ajutorul lor – spunem ne-spusul, încă-nezisul, ne-mai-rostitul. Iar lumea de idei devine palpabilă. Ca să poată fi lăsată moştenire.

Datorită lor – viaţa mea dintre cuvinte nu se va stinge odată cu mine.

Iată de ce cred în puterea cuvintelor.

Ele fac legătura dintre generaţiile trecute şi viitoare, dintre oameni şi lucruri, dintre amintiri şi vise.

Ca să fim, ca să comunicăm cu semenii, cu lumea, cu lucrurile fiecare dintre noi are nevoie de o limbă.

Pentru mine ea este limba naşterii mele.

Cu ea comunic cu cerul.

„Fiecare să-şi spună rugăciunea în limba în care s-a născut,” ne îndeamnă Sfânta Scriptură. Astfel ni se sugerează că Cel de Sus te înţelege mai lesne comunicând cu ajutorul cuvintelor şi tăcerilor materne. Ea e sacră, afirma Alexei Mateevici, poetul de la Căinari:

„Limba noastră îi aleasă,
Să ridice slavă-n ceruri,
Să ne spună-n hram şi-acasă
Veşnicele adevăruri.”

II

Creatorul a făcut omul după chipul şi asemănarea Sa şi – dintr-o mare generozitate – i-a dăruit acestuia Cuvântul, cel care a fost începuturile a toate.

Dacă nu s-ar fi întâmplat acest lucru şi Tatăl Ceresc ar fi păstrat Cuvântul doar pentru sine, cum oare s-ar fi înțeles oamenii, cum şi-ar fi cunoscut gândurile sau şi-ar fi transmis unul altuia dorurile, bucuriile, durerile?! Lipsit de Cuvânt, prin ce s-ar fi deosebit acesta de dobitoace, animale şi păsări?! Cum şi-ar fi scris cărțile, cum şi-ar fi orânduit discursurile, cum şi-ar fi perpetuat descoperirile?!

Ar fi emis şi el aceleaşi sunete onomatopeice, adresându-se unul altuia cu: cip-cirip!, pit-palac!, chiț-chiț!, oac-oac!, mââr-mâr!, ham-ham!, miau!, mu-uu!, be-he-he! Ş.a.m.d.

Omul ar fi zbierat, mugit, nechezat, mârâit, scheunat, urlat etc. la semenii săi ca să se facă înțeles.

Iată însă că pământenii au la îndemână această mare minune, rămăşițe din Cuvintele Dintâi, care au făcut cerurile şi pământul şi tot ce le populează şi le fac fără de seamăn în Univers.

Prin limbă Dumnezeu l-a făcut pe om un egal cu Sine.

III

Limba stă la fundamentul unei culturi, aşa cum credința stă la fundamentul unui sanctuar.

Pe ea se clădesc valorile unui neam.

Limba este întâia caracteristică a unui popor.

Sufletul lui.

Limba este poporul.

Poporul este limba.

Limba e locul unde un vorbitor e toți vorbitorii. Totalitatea vorbitorilor trăieşte, se regăseşte, la rândul său, într-un singur vorbitor.

Nu există Patrie în afara limbii. Nici țară. Nici stat. Nici independență. Nici libertate. Nici popor.

Nu există cultură, civilizație, istorie, literatură, ştiință fără limbă.

Cuvintele unei limbi aruncă punți între oamenii care au fost şi îi fac să comunice, să se înțeleagă, să conlucreze.

Lumea cuvintelor e una care trăieşte cu noi.

Noi suntem rost-itorii ei, cu sentimentul că ea ne rost-eşte, ne dă un **rost** pe acest pământ.

IV

Un grai se asemuieşte cu oamenii care îl vorbesc.

Limba noastră seamănă cu păstorul care a îngânat „Miorița”, cu Eminescu şi cu codrii lui bătuți de vânturi, cu țăranii care-o plâng şi care-o cântă, de milenii, la vatra lor, cu mama lui Vieru care merge călcând pe semințele ce zboară între ceruri şi pământ, cu dorul şi cu doinele noastre, cu horele şi holdele, cu ogoarele şi izvoarele…

Limba noastră seamănă cu părinții şi strămoşii noştri, cu copiii şi cu viitorul lor, care îi îngână de pe acum. Ea seamănă cu fiecare dintre noi.

Limba Noastră cea Română…

V

Sintagma **Limba Română** ar trebui să se scrie – cu recomandarea Academiei de Ştiințe, acest deziderat incluzându-se şi-n Dicționarele de Ortografie şi Ortoepie – cu majuscule.

De asemenea, ar trebui să se recomande ca această sintagmă nu doar să se scrie, ci şi să se rostească cu literă mare, aşa cum se pronunță doar cu majusculă cuvinte ca: Dumnezeu, Patrie, Eminescu…

Astfel vom pune respectul pe care-l merită în noțiunea care ne înseamnă ca neam pe pământ.

VI

Limba e duminica noastră. Şi rana noastră.

Din păcate, în acest colț de Europă scriitorii, lingviştii, savanții, intelectualii sunt puşi în situația de a demonstra zilnic adevăruri evidente. Că 2x2=4, că albul nu e negru, că noi, chiar şi în această perioadă a globalizării, mai avem nevoie de limbă, că alfabetul latin este cel mai potrivit pentru un popor de proveniență latină, că numele corect al limbii noastre este doar unul.

Dar la ora actuală limba vorbită de basarabeni are cele mai multe denumiri din lume. I se zice: limbă de stat, limbă oficială, limbă națională, limbă maternă, limbă moldavă, limbă strămoşească, limbă natală, limbă de instruire, limba noastră, limba lui Eminescu, limba lui Vieru, limba clasicilor, limba părinților, limba Moldovei…

Şi asta – numai ca să nu i se spună pe nume.

Iar numele ei este unul: Limba Română.

VII

Unii necunoscători afirmă că Ştefan cel Mare ar fi vorbit „limba moldovenească".

Nimic mai fals.

Documentele de la curtea lui sunt alcătuite în valahă (română). Vedeți în acest sens mesajul lui Ştefan cel Mare către dogii Veneției din 8 mai 1478 (rostit în *limba valahă – ideomate valachio*) sau referințele la jurământul de la Colomeea din 15 septembrie 1485 („*tradus în limba latină din cea valahă (română)*" – „*haec inscripcio ex valachio in latinum respo est"*).

Dar, cred, cea mai importantă mărturie din perioada domniei lui Ştefan cel Mare aparține umanistului italian Antonio Bonfini, care va spune la 1492: *„Sub valuri de barbari, valahii lui Ştefan îşi apără limba valahă (română) şi, ca să nu o părăsească nicidecum, se împotrivesc cu atâta îndârjire, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea vieții lor, cât pentru limba lor valahă (română)".*

Noțiunea de „limbă moldovenească", ca un alt sinonim al limbii române vorbită în Moldova şi nicidecum ca un antipod al ei, va apărea mai târziu, pe la 1600, pentru prima dată fiind atestată pe vremea domnitorilor Movilă şi întrebuințată în Moldova în paralel cu celălalt termen folosit în Transilvania şi Muntenia.

VIII

În *„Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor"*, marele cărturar Dimitrie Cantemir constată: *„Limba nebiruit martor iaste."*

În aceeaşi lucrare înaintaşul clarifică lucrurile pentru toți vasilestati-i vremii sale şi nu numai.

„*Noi, moldovenii, la fel ne spunem români, iar limbii noastre nu dacică, nici moldovenească, ci românească, astfel că dacă vrem să-l întrebăm pe un străin de ştie limba noastră nu-l întrebăm: „Ştii moldoveneşte?"* (în latină: „Scis moldavice?"), ci: *„Ştii româneşte?", adică* (în latineşte – n.n.) *„Scis Romanice?" Iar dacă aceste neamuri n-ar fi obârşia lor români,*

cum, mă rog, ar fi putut să-şi ia, prin minciună, şi numele, şi limba românilor?..”

Zice Cantemir la 1717.

IX

Despre măreția şi frumusețea valahei vorbite de moldoveni vor vorbi mulți dintre călătorii străini care vizitează țările române în Evul Mediu.

Unul dintre cei care au elogiat-o în versuri a fost neamțul Martin Opitz, care la 1624 va scrie o carte despre români, întitulată „*Zlatna sau despre liniştea sufletului*”, unde va spune:

„Iar slavii vă-nconjoară
Ca marea într-un cleşte…
Şi totuşi limba voastră
Prin timp a străbătut;
E dulce cum e mierea
Şi-mi place s-o ascult!
Cu nici o armă însă
Duşmanul n-o să poată
Să vă răpească limba,
Nădejdea voastră toată…”

Pentru acest poem, împăratul Germaniei Ferdinand al II-lea îi va acorda lui Martin Opitz titlul de nobil, iar vienezii îi vor decerna cununa de lauri pentru poezie. Prin mesajul său în versuri Opitz ne transmite mărturie că şi atunci, la 1624, limba noastră era duşmănită, interzisă, umilită pe propria moşie.

Dar limba şi vorbitorii ei au fost mai rezistenți.

Ea a învins.

X

În această parte a lumii limba a avut cel mai mult de pătimit. Ea a fost, odată cu vorbitorii ei, trasă pe roată, a căzut rănită pe câmpurile de luptă, a fost prizonieră în temnițele de la Edicule şi Lubianka, a fost deportată în Siberii şi Kazahstanuri, a fost pusă la zid, a fost bătută în cuie pe răstignirile veacurilor…

Dar a înviat de fiecare dată ca Iisus.

Şi nu ne-a părăsit.

Faptul că e cu noi, că ne aparține, e meritul ei şi mai puțin al nostru.

XI

În acest spațiu dreptul de a ne vorbi limba a fost plătit de multe ori cu viața.

Peste 30 de lingvişti şi scriitori din RASS Moldovenească, între care Nichita Marcov, Leonid Madan, Nae Ploieşteanu, Alexandru Dâmbul, Dumitru Milev, Pavel Chioru, Tudor Malai, Mihail Andriescu, Samuil Lehtțir, Ion Corcinschi, Sofia Soloviov, Emilian Bagrov, Filimon Săteanu, Ecaterina Ralli-Arbore, au fost împuşcați în 1938, pentru că *„au îngunoioşat limba moldovenească cu cuvinte româneşti”, „au introdus în limba moldovenească termeni şi expresii româneşti*”.

Aceştia au fost aduşi în fața plutoanelor de execuție, pentru că au folosit în articolele sau în discursurile lor cuvinte considerate „româneşti” în locul altor cuvinte „moldoveneşti”, de fapt un sinonim în locul altui sinonim:

„Oră” în loc de „ceas”

„Ziar” în loc de „gazetă”

„Succes” în loc de „ajuns”

„Caz” în loc de „întâmplare”

„Invers” în loc de „dimpotrivă”

„Stradă” în loc de „uliță”

„Salariu” în loc de „plată”

„Necesar” în loc de „trebuincios”

„Fericire” în loc de „noroc”

„Mediu” în loc de „mijlociu”

„Atenție” în loc de „băgare de seamă”

„Anunț” în loc de „înştiințare”

„Danemarca” în loc de „Dania”

„Popor” în loc de „norod”

„Elveția” în loc de „Şveițaria”

„Plantă” în loc de „crestătură”

„Elev” în loc de „şcolar”
„Timp” în loc de „vreme”
„Uzină” în loc de „zavod”
„Fluviu” în loc de „râu”
„Chibrituri” în loc de „sârnişe”
„Gară” în loc de „stanţie”
„Ocrotire” în loc de „apărare”
„Analfabet” în loc de „necărturar”
„Căsătorit” în loc de „însurat”
„Regiment” în loc de „polc”
„Revistă” în loc de „jurnal”
„Mitralieră” în loc de „pulemiot”
„Drapel” în loc de „flag” ş.a.

(Lista cuvintelor considerate „fasciste”, „naţionaliste”, „burgheze de salon”, ca şi alte mărturii despre represiunile la care a fost supusă limba şi purtătorii ei le puteţi găsi în cartea istoricului Alexei Memei „*Teroarea comunistă în RASSM (1924-1940) şi RSSM (1944-1947)”*, p. 432-433).

Majoritatea „specialiştilor”, care i-au învinuit pe scriitorii şi lingvişti de la Tiraspol că „*au românizat limba moldovenească transformând-o într-o limbă neînţeleasă de popor*” (S. Ţaranov, S. Zelenciuc. M. Corneev, T. Constantinov), la conferinţele regionale de partid îşi începeau discursurile lor de obicei cu una şi aceeaşi frază de serviciu:

„*Eu nu cunosc limba moldovenească, dar…*”

Şi urmau învinuiri dintre cele mai grave: „*Spectacolele teatrale din cauza cuvintelor româneşti nu sunt înţelese de populaţie…*”, „*cărţile ingunoioşate cu cuvinte româneşti nu sunt citite de nimeni, pentru că moldovenii nu înţeleg limba română*” ş.a.m.d.

La 19 mai 1938 „*Comitetul Ţentral a RASS Moldoveneşti treşe scrisu moldovenesc de la alfavitu latin la alfavitul rus*”, la „*şerinţele truditorilor Moldovei*”. În recomandările făcute se menţionează că, fără literele Й, Щ, Ё, Ю, Ь, Ъ, Я şi altele care lipseau în alfabetul latin, limba şi scrisul moldovenesc nu pot fi exprimate în toată plinătatea lor.

Toate cărţile editate cu grafie latină, din motiv că „*sunt împânzite de cuvinte româneşti*” au fost „*trecute la pierderi*”, adică arse.

Lingviştii din Transnistria, creatori ai unei „limbi moldoveneşti" distinctă de limba română (L. Madan, P. Chioru, A. Dâmbul ş.a.) au fost arestaţi şi împuşcaţi şi ei, ca „*naţionalişti moldoveni*" şi „*spioni ai limbii române*".

XII

Pentru mai multe generaţii de după 1940 neabandonarea limbii a fost o dovadă de curaj. Ca şi faptul de a o fi vorbit şi folosit adecvat în perioada când se încerca a fi impus dialectul transnistrean cu toate exagerările lui în şcoală, administraţie, cultură.

Generaţii întregi au fost culpabilizate atunci pentru faptul că aveau studii româneşti şi nu vorbeau „o corectă limbă moldovenească" – pe cea artificială, nefirească, creată în laboratoarele cominterniste.

Menţionăm rolul deosebit întru menţinerea limbii române în Basarabia a scriitorilor Andrei Lupan, Emilian Bucov, Bogdan Istru, George Meniuc, Liviu Deleanu…

Ei nu s-au lăsat înfrânţi, iar odată cu ei nu s-a lăsat înfrântă nici limba moştenită.

Atunci Andrei Lupan a scris în „*Mea culpa*":

„Îs vinovat pentru tributul
Ce l-am plătit la nătărăi
Cu-o stihuire mai limbută
Şi c-un glosar ştampat de ei…
Când m-am luat fârtat de mână
Cu tactul strâmb al drâmbei lor,
Când am stâlcit literatura
Şi l-am jignit pe cititor…"

XIII

Orice poem despre limbă, chiar cu numele impropriu de „limbă moldovenească", era nedorit, considerat naţionalist, în contextul în care cele 200 de popoare ale ex-URSS în comunism urmau să vorbească cu toate o singură limbă.

Desigur că acea limbă nu era nicidecum limba română.

Cenzura scotea din cărţile de poezii pe cele dedicate strămoşilor, lui Ştefan cel Mare, lui Eminescu, dar mai ales – cele dedicate Limbii.

În 1988, când Grigore Vieru a publicat în *Literatura şi Arta* poemul „*Limba noastră cea română*”, a fost imediat convocată plenara Comitetului Central al Partidului Comunist, care a luat în discuție această poezie. Simion Grosu, prim-secretar al CC al Partidului Comunist al Moldovei, a spus atunci: „*Prin această poezie Grigore Vieru îşi trădează mama care l-a născut*.”

Iar la o şedință a comisiei Interdepartamentale în problemele limbii, când mari lingvişti din fosta URSS ca Piotrovski, Lebedev, Bronştein ş.a. au adus dovezi că limbile română şi „moldovenească” sunt identice, speriat, conducătorul partidului moldav a rostit o frază ce a rămas pentru totdeauna în memoria celora care au auzit-o: „*Limbile română şi moldovenească sunt identice, dar – felurite*.”

XIV

Mulți dintre tinerii de azi nu ştiu că până la 31 august 1989 în Constituția RSS Moldoveneşti era trecută drept limbă de stat rusa. Limba noastră se aflase până atunci în ilegalitate. A o vorbi dincolo de curtea sau de casa în care locuiai era considerată o încălcare a Constituției.

Că pentru simpla folosire a alfabetului latin mai mulți concetățeni de-ai noştri au făcut închisoare.

Savantul Aurel Marinciuc povesteşte de o cunoştință a Eufrosiniei Kersnovski, un bărbat cu vederi de stânga, care a fost auzit în timpul războiului într-o gară din Federația Rusă vorbind cu sora celebrei deținute a lagărelor sovietice româneşte. Acesta a fost scos imediat de nişte militari afară din sala de aşteptare şi împuşcat sub ochii prietenei lui, fiind bănuit că ar fi „spion”.

Scriitorul Petre Ştefănucă a fost condamnat la moarte pentru că a încercat să afirme în 1940 că limba vorbită de moldoveni e română. Prozatorul Mihail Curicheru e pus la zid în închisoarea de la Taişet pentru „vina” de a-şi fi apărat limba. Poetul Nicolae Costenco e deportat la Polul Nord, pentru că a susținut că scrisului nostru i-ar sta mai bine cu alfabet latin. Alexei Marinat, Nicolae Țurcanu, Boris Baidan, Sanda Lesnea, Constantin Bobeică, Leonid Grigoriu ş.a. sunt întemnițați în lagăre din Siberia şi Kazahstanul de Nord, pentru că şi-au apărat graiul.

XV

Un popor care se dezice de limba lui se condamnă de bună voie la dispariție.

Iată ce i-a făcut pe compatrioții noştri să-şi rişte propriile vieți, precum altădată plăieşii lui Ştefan cel Mare, când a fost vorba de Grai.

Timp de 200 de ani acesta s-a aflat într-un permanent pericol.

Încă în timpul Rusiei Țariste, genialul poet ucrainean Taras Şevcenko anunțase:

„От молдованина до фина
Во всех языках все молчат.”
(„De la moldovean la finlandez –
În toate limbile – toți tac!”)

La recensământul din 1989 în RSS Moldovenească fuseseră atestați 280 000 de moldoveni care nu mai cunoşteau limba părinților şi care-şi declaraseră drept limbă maternă a lor – limba rusă.

Poporul nostru era unul dintre cele mai rusificate în fosta URSS.

În 1989, când ieşisem în stradă cu sutele de mii ca să ne cerem dreptul la limbă şi alfabet, când zilnic erau operate arestări ale celor mai activi participanți la mitingurile neautorizate, când eram amenințați că se va trece cu tancurile peste noi – o făcusem nu din curaj, cum se afirmă azi, ci din frică. Din frica de a dispărea de pe această palmă de pământ ca neam, ca etnie, ca popor.

Pentru că în cele două veacuri de străinie nu limba ne-a fost în pericol. Însăşi existența ne-a fost amenințată.

La 31 august 1989, după lungi peregrinări şi umilințe, limba română a revenit Acasă.

Dar am învins atunci, pentru că alături de noi, în bătălia (e firesc să folosim aici un termen militar) pentru limbă s-au aflat toți marii noştri voievozi şi toți marii noştri cărturari: Bogdan, Ştefan cel Mare, Dosoftei, Varlaam, Eminescu, Alecsandri, Mateevici, Stere, strămoşii, dar şi nepoții noştri de peste veacuri.

XVI

Problema limbii de stat în RSSM a fost pusă la microfoanele Congresului Deputaților din URSS după primele alegeri libere inițiate de

M. Gorbaciov, aceasta fiind una comună pentru toate naționalitățile care conviețuiau în fostul imperiu.

Oficializarea limbii române în Basarabia a însemnat, de facto, primul pas către independența statală.

Aş îndrăzni să cred că prăbuşirea Imperiului de la răsărit vine de la suprimarea limbilor celor aproape 200 de popoare câte fuseseră atestate în 1920, limbi din care, în 1989, mai rămăseseră doar 86.

Una dintre ele era şi limba vorbită de basarabeni.

Ea se salvase, salvându-ne.

Iar o vorbă veche zice: fă-ți cruce cu limba în gură şi diavolul va dispărea. Noi ne-am făcut cruce cu Limba Română şi diavolul care a avut aici mai multe nume – „URSS”, „PCUS”, „colhozurile” ş.a. – a dat înapoi.

Dacă vom uita de ea, de limba noastră, e posibil să se arate iar cel-cu-cornițe, care a ajuns să-şi facă de cap până şi-n sfintele biserici şi care a şi pus mâna pe unele partide revanşarde, antinaționale.

XVII

Din păcate, am strigat „Limbă! Alfabet!” şi, după ce parcă le-am obținut, ne-am împrăştiat fiecare pe la casele cui ne are.

N-a fost prezent un entuziasm de lungă durată.

Faust, eroul lui Goethe, afirmase: „Pentru libertate trebuie să lupți în fiecare zi.”

Parafrazându-l, am putea susține şi noi: Pentru limbă, dacă doreşti să o ai, trebuie să lupți în fiecare zi.

XVIII

Într-o localitate găgăuzească de la sudul republicii, am oprit maşina în dreptul unor copii şi i-am întrebat unde se află primăria.

După ce aceştia mi-au explicat într-o bună limbă românească, i-am întrebat:

− Dar voi de ce naționalitate sunteți?

Şi unul dintre ei mi-a răspuns:

− Noi suntem de naționalitate copii.

Iată, mi-am zis, într-o republică atât de împărțită în diferite interese, partide, autonomii, numai copiii nu fac „politică”.

Tot atunci mi-am spus: başcanul Furmuzal, care nu ştie nici româneşte, nici găgăuzeşte, ar trebui să-i aibă drept pedagogi pe aceşti copii, care să-l învețe şi limba de stat, şi limba maternă.

Acum câteva săptămâni preşedintele republicii domnul Nicolae Timofti i-a exprimat lui Grigori Karasin, ministru-adjunct al externelor Federației Ruse, o doleanță: *„Etnicii ruşi să manifeste mai mult interes pentru învăța limba oficială a statului, în semn de loialitate şi respect față de țara în care trăiesc.”*

Pentru această observație deputatul comunist Grigore Petrenco l-a numit imediat pe preşedintele statului „fascist” şi „neofascist”.

La noi, din păcate, dacă încerci să-i vorbeşti unui Petrenco în limba țării sau să-i spui că limba e română, te face imediat „naționalist”, „fascist”, „neofascist”.

Această deformare a unei realități lingvistice vine din perioada fostei URSS, unde se concluziona că dacă cunoşti trei limbi − eşti sionist, dacă cunoşti două limbi − eşti naționalist, iar dacă ştii doar una − eşti internaționalist.

Minoritarii ruşi reproşează că pentru a vorbi limba țării în care trăiesc nu le-au fost create condiții, fără să specifice care anume.

În 1812, ca şi în 1940, strămoşilor, bunicilor şi străbunicilor noştri, care nu cunoşteau niciun cuvânt rusesc, atunci când au intrat armatele țariste, apoi cele sovietice în Basarabia, nu li s-au creat condiții speciale (nu cred că Gulagurile au însemnat o astfel de condiție), şi, cu toate acestea, ei au însuşit limba noilor stăpânitori într-o noapte.

De ce în Federația Rusă, spre exemplu, limba rusă e obligatorie pentru toți, inclusiv pentru moldoveni, iar în Republica Moldova limba de stat nu mai e obligatorie pentru toți?!

V-ați imagina în Duma de Stat a Federației Ruse deputați care n-ar cunoaşte limba rusă şi un sfert dintre ei ar cere să li se ofere traducere în limba minorității lor?!

Acum câțiva ani am citit în ziarul *Obşcina*, organ al comunităților ruseşti, următorul îndemn cules cu litere mari: *„Nu vorbiți limba lor, chiar dacă o cunoaşteți. Numai aşa ne vom obține drepturile.”*

Astfel, cele 4,8 la sută de etnici ruşi cred că vor obține ca rusa să devină a doua limbă de stat în Republica Moldova.

Acest lucru, pe care îl doresc şi unii politicieni moldoveni, va însemna, de facto, moartea lentă a limbii noastre. Pentru că dacă, pe lângă limba română, va fi decretată şi limba rusă de stat − doar limba rusă va fi de stat.

Din simplul motiv că toți românii basarabeni cunosc rusa, iar ruşii, în marea lor majoritate, nu cunosc româna, iar atunci cu atât mai mult nu vor mai dori s-o cunoască.

În acest sens mi se pare semnificativ un caz prin absurdul lui care mi s-a întâmplat în avionul Roma-Chişinău. Acesta era plin cu moldoveni care se întorceau de la munci. Cu toate acestea, stewardesele comunicau cu ei şi făceau toate anunțurile doar în ruseşte. La reproşul meu: „Fetelor, de ce vorbiți cu pasagerii în limba rusă? Doar toți sunt moldoveni?..", una dintre ele mi-a răspuns senin: „Pentru că toți moldovenii ştiu ruseşte."

XIX

Suntem responsabili şi de destinul cultural al conaționalilor noştri care locuiesc în alte republici foste sovietice. Suntem datori să-i ajutăm şi să-i apărăm, inclusiv de minciună.

Recent, Rada Supremă a Ucrainei a aprobat un proiect de lege ce prevede funcționarea, în paralel cu limba ucraineană, a unor limbi regionale. Între acestea au apărut ca limbi separate: româna şi „moldoveneasca". Astfel, în aceeaşi localitate, Noua Suliță, regiunea Cernăuți, spre exemplu, există toate şansele ca în aceeaşi şcoală, unde studiază şi români, şi moldoveni, să se predea şi limba română, şi „limba moldovenească".

Un alt caz plin de haz trist a avut loc la CEDO, unde Pavel Lebedev, reprezentantul Federației Ruse în acest for european, s-a arătat revoltat de faptul că CEDO foloseşte termenul de „limbă română" în loc de „limbă moldovenească", calificând acest lucru drept „discriminare" şi cerând ca documentele CEDO să fie traduse din limba română în „limba moldovenească".

Cred că aici îşi are de spus cuvântul Academia de Ştiințe, prin difuzarea unor mesaje explicative, pentru ca să se evite pe viitor enormități precum cele atestate mai sus.

În cadrul Universității din Leipzig (Germania) profesorul Klaus Bochmann a inițiat (în 1996) proiectul internațional de cercetare „Limba

română vorbită în Moldova istorică”, la care participase şi regretatul Silviu Berejan.

Savantul explica marele său interes pentru Republica Moldova prin faptul că atât poporul german, cât şi al nostru, a avut soarta aceleiaşi izolări intelectuale după anul 1944.

XX

De multe ori în fosta URSS eram întrebat dacă există deosebiri între limba română şi „limba moldovenească”.

Marele nostru savant, cel mai mare lingvist în viață, membrul corespondent Anatol Ciobanu, îmi povestea că prin anii ’60 o celebritate a lingvisticii ruse sosită la Chişinău formulase în felul următor deosebirea dintre cele două denumiri ale uneia şi aceleiaşi limbi: «*Молдавский и румынский – это одно вино в двух бутылках с разными этикетками*» („*Moldoveneasca şi româna sunt unul şi acelaşi vin turnat în două sticle cu etichete diferite*”).

E timpul ca speculanții politici care au procedat ca falsificatorii de vinuri pentru a nu plăti accize, să-şi dezlipească etichetele contrafăcute şi să se dezică a se lăuda că au descoperit un alt „Negru de Purcari”. Când se ştie că „Negru de Purcari” este doar unul: şi cel pe care-l bea regina Angliei, şi cel pe care-l bea scandalagiul Stati.

Scriitorul Pavel Boțu, în anii ’70, atunci când un poet rus l-a întrebat dacă există diferențe între limba română şi „limba moldovenească”, a răspuns: „Moldovenii care vorbesc corect – vorbesc limba română, moldovenii care vorbesc stâlcit – vorbesc limba moldovenească.”

În concluzie am putea afirma: noțiunea de „limbă moldovenească” o apără mai ales cei care o cunosc cu aproximație sau cei care n-o cunosc deloc.

Faptul că „regele este gol” îl află nu doar copiii, ci şi unii maturi.

Un transnistrean, ajuns la începutul anilor ’90 în capitala României, nu înceta să se mire:

− D’ apoi, că tot Bucureştiul vorbeşte moldoveneşte.

El descoperise un lucru: că limba noastră, oricum i-ai spune, e aceeaşi pentru toți urmaşii lui Decebal şi Traian.

Există totuşi o deosebire de ordin psihologic între cele două denumiri ale uneia şi aceleiaşi limbi: a vorbi „limba moldovenească” înseamnă a fi purtătorul unei limbi primitive, neevoluate, impuse de conjuncturi politice, pe când a vorbi „limba română” înseamnă a vorbi o limbă a Uniunii Europene, o limbă de cultură la a cărei dezvoltare au contribuit genii ale literaturii şi civilizației, o limbă comună pentru românii din România, Republica Moldova, Nordul Bucovinei, Transcarpatia, Timocul din Serbia şi Timocul din Bulgaria, Voievodina, Estul Ungariei, Transnistria, Sudul Basarabiei ş.a.

Stimularea diferenţelor de către guvernele țărilor vecine din intenția, de multe ori declarată, „de a încuraja separatisme” față de Limba Română, nu va duce la apariția altor limbi romanice în țările nominalizate, cum s-ar crede (Igor Smirnov vorbise în acest sens de naşterea unei limbi noi dincolo de Nistru: „limba nistreană”), ci doar la umilirea, sărăcirea şi deteriorarea unui şi aceluiaşi grai vorbit de către purtătorii acestuia din toată lumea.

XXI

Din păcate**,** în Republica Moldova noțiunea de limbă e politizată.

La noi, dacă afirmi că limba este **română**, faci un fel de politică, iar dacă afirmi că e **moldovenească** – un alt fel de politică.

Limba a devenit o anexă a politicii.

Denumirea, alfabetul, corectitudinea rostirii nu mai depind de Adevărul Ştiințific, ci de partidul sau partidele care se află la putere.

S-a ajuns la enormități de genul: „*Limba e română din punct de vedere ştiințific şi „moldovenească” – din punct de vedere politic*.” Pe când logic e, credem noi, ca 2x2 să fie egal cu 4 atât din punct de vedere ştiințific, cât şi din punct de vedere politic.

Politicienii noştri de după 1990 se declară toți ca unul mai cunoscători în materie de limbă, de istorie, de etnografie. Când li se spune că între Prut şi până dincolo de Nistru se vorbeşte limba română, ei dau a lehamite din mână, adică: „Las' că ştim noi mai bine ce limbă vorbim!”

Academia de Ştiințe, savanții, scriitorii, intelectualii, clasicii noştri, cărora sus-numiții au o plăcere deosebită să le acorde lecții de limbă, de istorie, de patriotism, sunt suspectați că n-ar ține suficient la patria lor, din

motiv că, afirmă ei, ar pleda pentru limba „altui stat”. Sub pretenția nobilă că apără statul, toți ei apără minciuna.

Se ştie că o mulțime de state vorbesc limba arabă, mai multe țări vorbesc spaniola, portugheza, germana, engleza (Oscar Wilde afirmase că „Anglia şi SUA sunt două state despărțite de o limbă comună”), dar n-am auzit nicăieri să se spună că limba spaniolă ar submina independența Cubei, germana − pe cea a Austriei sau portugheza − pe cea a Braziliei. De ce atunci la noi speculanții politici cred că limba română ar atenta „la suveranitatea tânărului nostru stat”?!

E o aberație la care trebuie să se renunțe, şi cât mai curând.

Dacă admitem că un stat nu poate fi clădit pe minciună, atunci sensurile care se pun în sintagma „limba moldovenească” – o limbă separată, săracă în noțiuni, opusă limbii române – sunt antistatale.

XXII

Unii demagogi, ca să demonstreze existența unei limbi „moldoveneşti”, fac trimitere la o ediție a *Atlasului Lingvistic European* de la sfârşitul anilor ’40, când, la insistența lui I. Stalin şi a lingviştilor săi, a fost atestată apariția unei noi limbi romanice − „limba moldovenească”.

Din păcate, acest lucru s-a făcut şi cu asentimentul a doi mari lingvişti români, Alexandru Graur şi Iorgu Iordan, ultimul numind „limba moldovenească” „mama limbii române”.

Dar – la începutul anilor ’90 – la insistența lingviştilor ruşi, şi ca o scuză pentru faptul că tot dânşii politizaseră atlasul respectiv, în *Atlasul Lingvistic European*, în dreptul țării „Republica Moldova” se precizează limba vorbită de locuitorii acestui stat – „româna”.

Astfel, la recomandarea Comitetului Internațional Permanent al Limbilor, la ora actuală, în *Atlasul Limbilor Europei* (*Atlas Linguarum Europae*), vol. I, fascicula VI, editat de UNESCO în anul 2002, la pagina LX e menționată țara noastră – „Moldova” şi limba vorbită de cetățenii ei: „roumain (R)” – „româna”.

Deci, din punct de vedere al ştiinței universale, „limba moldovenească” nu există.

Menționăm că atlasul respectiv e considerat a fi de cea mai mare autoritate ştiințifică în materie de lingvistică din Europa.

XXIII

Fosta ambasadoare a SUA în Republica Moldova, Pamela Hyde Smith, înainte de a-şi lua rămas bun de la autorităţile chişinăuiene, le-a reproşat, nedumerită: „*… nu înţeleg de ce unii numesc limba vorbită de majoritate „limba moldovenească”, în timp ce toată lumea ştie că ea este „limba română”. Există, desigur, unele diferenţe de stil dintre Bucureşti şi Chişinău, dar ele există şi între Londra, New York şi Sidney, şi totuşi noi toţi vorbim engleza*.”

Ea, care studiase româna încă din SUA, mai înainte de a ajunge la Chişinău, s-a arătat surprinsă să priceapă „de minune şi limba moldovenească”.

Ambasadorul SUA în România, Michael Guest, un alt cunoscător involuntar de „limba moldovenească”, declarase şi el: „*E regretabil faptul că se încearcă şi astăzi să se inventeze o „limba moldovenească”, atunci când se cunoaşte că limba care se vorbeşte în Republica Moldova e româna.*”

Un alt ex-ambasador, de astă dată al Chinei în Republica Moldova, Excelenţa Sa Xu Zhonykai, fiind întrebat în 2003 unde a însuşit atât de bine limba de stat a Republicii Moldova, a răspuns:

− La Bucureşti.

Reiese oare de aici că în instituţiile de învăţământ din România se predă la un înalt nivel profesional „limba moldovenească”?!

XXIV

Parlamentul Republicii Moldova are o datorie: să elaboreze o nouă Legislaţie Lingvistică, ce ar ţine cont de noile realităţi.

E necesară nu reactualizarea Legii despre Funcţionarea Limbilor, apărută în contextul URSS, ci rescrierea acesteia.

În momentul adoptării ei, românii basarabeni constituiau o minoritate naţională în URSS şi Legea e scrisă, de fapt, pentru o minoritate naţională, cu o limbă de stat şi o alta – de comunicare.

Azi Republica Moldova este stat suveran, băştinaşii constituie (fără Transnistria) 82 la sută din totalul populaţiei, şi nu ca-n 1989 când a fost elaborată, când moldovenii constituiau 0,5 la sută din totalul populaţiei statului din care făceau parte.

Legea votată atunci e o lege a concesiilor, discriminatorie pentru populaţia băştinaşă, lege dictată şi acceptată în zorii luptei de Eliberare Naţională de către Moscova.

Şi atunci de ce ne-am mira că în Republica Moldova limba altui stat este limba de comunicare, că 40 la sută din învăţământul superior se desfăşoară în limba rusă?!

De ce ne-ar nedumeri faptul că atunci când preşedintele Chinei Jiang Zemin, absolvent al unei instituţii de învăţământ superior din România, la înmânarea scrisorilor de acreditare, i-a vorbit în română ambasadorului Republicii Moldova la Pekin, domnului Şova, acesta i-a răspuns:

− Вы извините, но я китайский язык не понимаю! („Mă scuzaţi, dar eu nu cunosc limba chineză!”)

Pentru mulţi dintre demnitarii noştri limba vorbită de populaţia pe care au condus-o a fost şi mai rămâne un fel de „chineză”.

XXV

Am participat acum câţiva ani la o conferinţă din cadrul Academiei Române dedicată ştiinţei şi religiei, la care erau reprezentate bisericile ortodoxe din Europa.

S-a vorbit despre necesitatea apropierii bisericilor ortodoxe.

Am susţinut că un prim pas în acest sens ar trebui să fie unificarea calendarelor. Şi am pus câteva întrebări retorice:

− Mersul stelelor este făcut de către oameni sau de către Dumnezeu?

− De către Dumnezeu.

− Calendarul este făcut de către oameni sau de către Dumnezeu?

− De către oameni…

− Şi atunci, ce schimbăm: mersul stelelor sau calendarul?

Acelaşi lucru se întâmplă şi cu articolul 13 din Constituţie.

− Ce e mai uşor să schimbăm: articolul 13 din Constituţie sau toată istoria noastră, Adevărul Ştiinţific, afirmaţiile clasicilor, concluziile celor mai mari lingvişti din lume?

Nu ne putem dezice de un adevăr de dragul unui articol promovat de nişte persoane care sunt, poate, buni specialişti în agricultură, în zootehnie, în creşterea curcilor, dar − ignoranţi în probleme de limbă şi care au dorit să impună o „părere” a lor unei republici, unei culturi, unei istorii.

Academia de Ştiinţe a Moldovei de după independenţă n-a recunoscut niciodată existenţa aşa-zisei „limbi moldoveneşti”.

Este un caz unic în lume când în Constituția unei țări este fixată o limbă nerecunoscută în şcoli, universități, Academie: în Constituție e indicată drept limbă oficială „moldoveneasca”, iar în şcoli se studiază româna.

Articolul 13 din Constituție trebuie rectificat şi revotat în Parlament, ținându-se cont de temeiurile ştiințifice şi nu de necesitățile politice.

Acest articol conține un neadevăr.

Atunci când sunt investiți, aleşii poporului, miniştrii guvernului, preşedintele statului jură aşezând mâna, ca pe Biblie, pe acest neadevăr.

Dar cum să respecți minciuna?

Cum să avem guverne eficiente, dacă membrii lui jură mincinos?

Este stringent necesară readucerea Legii Supreme în context cu Declarația de Independență. Or, acum aceste documente, cele mai importante ale statului, se bat cap în cap.

Cărui document să-i dăm prioritate? Declarației de Independență sau Constituției?

Dar se ştie: întâiul document al constituirii unui stat este Declarația de Independență. El este unicul act oficial care nu poate fi schimbat sau redactat. Pe când Constituția poate fi oricând, cu un anume număr de voturi, revăzută, adaptată, rectificată.

De aceea, în nicio țară din lume cea care este ajustată nu e Declarația de Independență, ci toate celelalte acte legislative, inclusiv Constituția, sunt aduse în concordanță cu Declarația de Independență a statului.

XXVI

Ca să depolitizăm acest domeniu sensibil, există o singură soluție: să procedăm cum se procedează în majoritatea statelor care se respectă. Toate problemele lingvistice să fie declarate a ține de competența forurilor ştiințifice, a Academiei de Ştiințe, în primul rând, care, aşa cum propune dl Vasile Bahnaru, directorul Institutului de Filologie al Academiei, anume ea să fie odată şi pentru totdeauna competența supremă, unicul legislator în acest domeniu, iar deciziile ei să devină decizii de Guvern, când e vorba de limbă. În acest fel Academia de Ştiințe i-ar feri de declarații hazardate

pe oamenii politici, ajutându-i să nu mai fie învinuiți de incompetență şi de speculații în teme pe care nu le cunosc.

XXVII

Limba română este una dintre limbile cele mai bogate din lume: fondul activ de cuvinte, sinonimele, nuanțele de sens pe care le acordă cuvintelor o aşază între limbile cele mai evoluate.

A te dezice voit de bogățiile ei înseamnă a o sărăci de averile pe care le-au adunat, ca într-o hazna, de-a lungul câtorva milenii, zeci de generații de vorbitori.

Mihai Eminescu o aprecia în felul următor: „*Limba română la sine acasă e o împărăteasă bogată cărei multe popoare i-au plătit bani în metal de aur, pe când ea pare a nu fi dat nimănui nimic. A o dezbrăca de averile pe care ea le-a adunat, în mai bine de o mie de ani, înseamnă a face din împărăteasă cerşetoare…”*

Cea mai săracă limbă de pe glob e a tribului taki din zona Guineei franceze, care e alcătuită doar din 340 de cuvinte. Membrii tribului mărturisesc că ei se înțeleg de minune şi cu 340 de cuvinte. Câteodată am impresia că şi unii basarabeni, mai ales din domeniul politicului, vorbesc o „limbă taki”, când nu le ajung cuvinte, dar nici nu depun eforturi să le caute, să le găsească şi să le folosească.

XXVIII

Limba unui stat trebuie cunoscută nu numai de către filologi, scriitori, savanți, intelectuali, ci şi de către oamenii politici. De ce necunoaşterea nuanțelor limbii, a gramaticii, lipsa unui vocabular este periculoasă pentru cei care fac politică?

E celebru cazul cu Ecaterina a II-a: când un condamnat la moarte i-a adresat o cerere de grațiere şi țarina a scris în rezoluție „Kazniti nelzea pomilovati!” („A-l executa e interzis a-l grația”), lipsa virgulei a provocat interpretări contradictorii. Ea a decis soarta unui condamnat.

Un scriitor australian, aflat pe patul de moarte, când a fost anunțat că japonezii au ocupat Manciuria, a afirmat: „Nimic din toate acestea nu s-ar fi întâmplat, dacă oamenii ar fi fost mai atenți la modul cum folosesc virgula.”

Pentru scriitorul american Saul Bellow, laureat al Premiului Nobel, toate relele lumii vin din coruperea limbii, din folosirea incorectă a semnelor de punctuație.

Iată de ce cred că cei care nu cunosc gramatica n-au ce căuta în politică.

Aş mai îndrăzni să afirm: suntem țara cea mai săracă din Europa, pentru că nu ne cunoaştem limba, istoria, geografia.

Mai cred: vom ieşi din criza economică atunci când îi vom învăța pe oamenii noştri politici unde se pune virgula.

XXIX

O constatare: *marginea*, acolo unde limba e cea mai amenințată, a dat limbii române pe cei mai mari lingvişti români: pe Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alecu Russo, Eugen Coşeriu, Valeriu Rusu, Boris Cazacu, Grigore Nandriş, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu…

Lor le datorăm armonizarea vocabularului cu cel al românilor de pretutindeni, conservarea limbii române în această parte de lume, păstrarea unității ei pe ambele maluri ale Prutului.

XXX

Întâiul cuvânt rostit de un prunc, cu rarele excepții desigur, e cuvântul MAMA.

O limbă este însuşită odată cu laptele supt de la mama, întâiul învățător al fiecăruia dintre noi.

De aceea şi spunem limbă maternă.

Limba noastră ne-a fost lăsată drept moştenire de către strămoşii noştri romani.

De aceea îi spunem Limba Română.

Limba este un atribut al statalității. Ca şi imnul. Ca şi drapelul. Ca şi stema.

Ea trebuie cinstită de cei pe care i-a ales pentru a-i însemna cu mirul ei pe acest pământ.

Ea ne aparține, cu sentimentul că şi noi îi aparținem.

Noi o vorbim cu impresia că şi ea ne vorbeşte.

O limbă va renaşte mereu prin vorbitorii ei.

Să avem încredere în Limba Română, aşa cum a avut ea încredere în noi, să fim cu ea aşa cum a fost şi ea cu noi din veacul veacurilor, îmbărbătându-ne şi ajutându-ne să fim.

Cel mai mare elogiu, un elogiu zilnic, pe care-l putem aduce limbii noastre este să o vorbim corect şi să-i cucerim bogățiile.

A iubi țara însemnă a iubi limba ei.

A vorbi pocit limba țării înseamnă a-şi iubi pocit țara.

Să ne facem datoria de fii ai Limbii Române şi să împlinim testamentul boierului poet Ienăchiță Văcărescu, cel care acum mai bine de două sute de ani ni s-a adresat cu multă încredere fiecăruia dintre noi:

„*Urmaşilor mei Văcăreşti*
Las vouă moştenire
Creşterea limbii româneşti
Şi a patriei cinstire."

31 august 2012, Chişinău, AŞM

Revistă de ştiinţă, inovare, cultură şi artă
Înregistrată la Ministerul Justiției la 25.05.2005, nr. 189.

Fondator:
Academia de Ştiinţe a Moldovei

***

Fotografii din arhiva AŞM

***

Adresa Redacţiei:
MD 2001 mun. Chişinău,
bd. Ştefan cel Mare 1 et. 4, birou 432
Tel.: (+373 22) 212381

www.akademos.asm.md
e-mail: akademos@asm.md
vcucereanu@yahoo.fr

ISSN 1857-0461

Editat la Tipografia AŞM